

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
Інститут історії та політології

УДК 947.7 (092)

БОРЧУК
Степан Миколайович

**ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА
ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
ІСИДОРА ІВАНОВИЧА ШАРАНЕВИЧА
(1829–1901)**

Івано-Франківськ – 2009

УДК 947.7 (092)

Борчук С. М. Громадсько–культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича (1829–1901) / За ред. Р. Бачкура. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 211 с.

Книга присвячена одному із відомих істориків та культурно-політичних діячів ХІХ століття – Ісидорові Шараневичу. На основі багатого фактичного матеріалу українських та польських архівів, частина з якого раніше була не відомою, аналізуються здобутки І. Шараневича в царині історії Княжої доби, Галичини та Волині ХІV–ХІVІ століть, в археології та інших спеціальних історичних дисциплінах, висвітлюються суспільно-політичні погляди дослідника, розкривається його значення в тогочасному громадсько-культурному та науковому житті України, а також окреслюється роль студій І. Шараневича в сучасній історичній науці.

Для науковців, викладачів, учителів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться історією рідного краю.

**Надруковано за ухвалою вченої ради Інституту
історії та політології Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(протокол № 2 від 12 жовтня 2009 року)**

Відповідальний редактор – Роман Бачкур

Рецензенти:

– доктор історичних наук, професор, завідувач відділу новітньої історії Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України
Іван Григорович Патер;

– кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Ігор Зіновійович Королько.

© С. М. Борчук

ISBN

*Світлій пам'яті
мого брата Василя*

**Ісидор Шараневич
(1829-1901)**

ЗМІСТ

Передмова	8
Громадсько-культурна діяльність Ісидора Шараневича	14
1. Життєвий шлях та його діяльність	14
2. Суспільно-політичні погляди	32
Історичні дослідження І. Шараневича	51
1. Дослідження Княжої доби	51
2. Праці з історії Галичини та Волині XIV–XVI століть	73
Дослідження в галузі археології та спеціальних історичних дисциплін	95
1. Археологічні студії І. Шараневича	95
2. Вклад у розвиток спеціальних історичних дисциплін	107
Висновки	119
Список використаних джерел і літератури	122
Фотододатки	136

ПЕРЕДМОВА

Відновлення Української держави у 1991 році спричинило повернення з небуття тисячі незаслужено забутих імен, викреслених з народної пам'яті видатних науковців, політиків, письменників.

Одним із актуальних напрямків розвитку сучасної історичної науки України є всебічне дослідження творчого доробку українських істориків у вивчення різних періодів минулого нашої Вітчизни. Студії стосовно істориків другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. мають вже певну традицію (синтетичні дослідження Д. Дорошенка та М. Марченка, праці Д. Дорошенка про П. Куліша та В. Антоновича, П. Маркова про О. Єфименко та М. Максимовича, Л. Винара про М. Грушевського і т. д.

Вимагає переосмислення, відмови від однозначних характеристик як загальний стан української історичної науки, так і відтворення об'єктивної оцінки надбань та внеску окремих українських вчених у вивчення магістральних проблем історії України.

Без врахування глибокого осмислення, критичного аналізу і синтезу наукової продукції українських істориків різних регіонів на різних етапах розвитку наукової думки в Україні немає дійсно наукового підґрунтя для написання узагальнюючих праць з історії вітчизняної історичної науки. Відсутність таких робіт, присвячених визначним і неординарним українським історикам, істотно ускладнює реконструкцію у всій багатогранності і суперечності реального розвитку і тенденцій історіографічних процесів і виявлення ступеня вирішення актуальних наукових проблем.

Персонологічні (персоналіїні) або біоісторіографічні праці мають свої видові особливості. Подібні дослідження пов'язані із специфічним колом історіографічних джерел, що дозволяють дослідити багато важливих аспектів, а саме вплив епохи та оточення історика на його творчість, визначення унікальності його особистого внеску в розвиток науки, стилю мислення, еволюції світогляду тощо.

Таким чином, важливою науковою проблемою є вивчення в органічному поєднанні наукової і громадсько-культурної діяльності видатного українського історика, археолога, громадського діяча Ісидора Івановича Шараневича. Своєю невтомною, наполегливою працею він вніс чималий доробок (автор понад 120 праць) у вітчизняну історичну науку, зокрема археологію, музеєзнавство, генеологію та історичну географію. З його громадською діяльністю певною мірою пов'язаний цілий етап політичного і національно-культурного руху в Галичині у другій половині ХІХ століття.

Під час підготовки книги опертя здійснювалося на творчу спадщину Ісидора Шараневича, більшість із якої міститься в архівах (матеріали Центрального державного історичного архіву України у Львові – ф.129: Львівський Ставропігійський інститут, м. Львів; ф.130: Руський народний інститут “Народний дім”, м. Львів; ф.309: Наукове товариство ім. Т.Шевченка, м. Львів та ін.; відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаніка НАН України – ф.11: Барвінські ...; ф.36: Головацький Яків Федорович ...; ф.77: Петрушевич Антоній Степанович ...; ф.167: Левицькі ...; ф.170: Шараневич Ісидор Іванович ... та ін.). Відповідно до

класифікаційних схем історичних джерел пропонуємо їх умовно поділити на такі типи:

1) праці Ісидора Шараневича, які розкривають наукові здобутки відомого історика, археолога, джерелознавця;

2) офіційні виступи при зустрічах із державними діячами Австро-Угорщини;

3) протоколи зборів, засідань керівних органів Ставропигійського інституту, інституту “Народний дім”, товариства “Галицько-руська матиця”, “Просвіта”, НТШ. Участь і виступи на них Ісидора Шараневича дають змогу простежити його погляди, їх еволюцію, зрозуміти місце, яке посідав історик у цих інституціях;

4) листування Ісидора Шараневича із Францом Миклошичем, Яковом Головацьким, Олександром Барвінським, Іваном Франком, Антоном Петрушевичем, Юліаном Романчуком та іншими, яке дозволяє конкретизувати, уточнити певні факти із громадського життя Ісидора Шараневича, виявити широкий пласт контактів його із громадськими діячами другої половини ХІХ століття, загалом відчутти “дух часу”;

5) українська преса того часу: “Слово”, “Батьківщина”, “Правда”, “Новый галичанин”, що розкриває атмосферу, суспільне тло тогочасного життя;

6) спогади тогочасних політичних діячів Олександра Барвінського, Богдана Дідицького, Євгена Олесницького; публіцистично-полемічні видання досліджуваного періоду Анатолія Вахнянина, Данила Танячкевича, Івана Франка та інших, які є важливим джерелом інформації про тогочасне суспільно-політичне, національно-культурне життя Галичини другої половини ХІХ століття.

Найоб’єктивнішу характеристику поглядів Ісидора Шараневича можна було би почерпнути із його

щоденника (є інформація про його існування, але виявити поки що не вдалося).

Широкий контекст дослідження дає змогу окреслити суспільну значущість діяльності Ісидора Шараневича, побачити її в складних суспільно-політичних зв'язках досліджуваної доби. Водночас одним із основних завдань пропонованої книги є проведення конкретно-історичного дослідження, тобто встановлення та уточнення фактів і подій, які, власне, і складають основу висвітлення життя і діяльності видатного науковця і громадського діяча.

Книга є першим в українській історіографії спеціальним дослідженням з проблеми. Детально вивчено основні етапи в житті Ісидора Шараневича, його внесок в український національний рух, розкрито значення його наукових здобутків для історичної науки. На прикладі життя та діяльності Ісидора Шараневича показано роль, насамперед, світської інтелігенції в українському національному русі другої половини ХІХ ст.

Відзначимо, проте, що дослідження наукової діяльності Ісидора Шараневича розпочалося ще за його життя. Вже перші опубліковані праці молодого історика були помічені. Так, у 1862 р. в газеті “Слово” відомий громадсько-культурний діяч Василь Ільницький надрукував свої роздуми з приводу твору І. Шараневича “Стародавний Львовь”¹. Після коротенького вступу про значення історії для народу взагалі, автор статті² зараховує Шараневича до історичної школи Дениса Зубрицького: “По Зубрицького направлению научился онъ познати ценность наших летописей, вышукovati здобне зерно до истории,

¹ Шараневич І. Стародавний Львовь. – Львовь, 1861. – 118 с.

² Стефановичъ В.Д. [Ільницький В.–Б.С.] Уваги надъ сочиненіемъ Шараневича: ”Стародавний Львовь” // Слово. – 1862. – № 34-36. – 2(14), 5(17), 9(21) мая.– С.133-134, 137-138, 141-142.

розличати оно отъ позора либо субъективного виденія летописця, складати роздроблені точки событій въ целость объективну. – зъ придання скудного, побезного досмотривати утаенного зерна правды...”¹. Однак, зауважив В. Ільницький далі, І. Шараневич є учнем самостійної думки і самостійного дослідження: “Приняль онъ отъ своего учителя то, що ведля его знанія и пересведченія добрымъ есть; – однакже на томъ не попристалъ. Кожде новейше сочиненіе показуе, якъ Шараневичъ чимъ разъ больше отдаляея въ своихъ понятіяхъ отъ Зубрицкого: – онъ исправляе где-некоторые точки своего великого попередника, розьясняе на подставе власного изследованія тое, що Зубрицкій лишень намекомъ во внешномъ видъ представилъ, розширяе кругъ виденія въ исторіи, – словомъ: веде исторію отечественну далей, подносить уместность исторіи малорусской на высшій степень”².

Пізніше невеликі розвідки, присвячені творчій, науковій, політичній спадщині, біографії Ісидора Івановича Шараневича, опублікували ще за його життя Володимир Левицький³, Петро Полянський⁴, Василь Білецький⁵, а після смерті – Михайло Грушевський⁶, Іван

¹ Стефановичъ В.Д. [Ільницький В.–Б.С.] Уваги надъ сочиненіемъ Шараневича: ”Стародавний Львовъ” // Слово. – 1862. – № 34. – 2(14) мая.–С. 134.

² Стефановичъ В.Д. [Ільницький В.–Б.С.] Уваги надъ сочиненіемъ Шараневича: ”Стародавний Львовъ” // Слово. – 1862. – № 34. – 2(14) мая. – С.134.

³ Левицькій В.Е. Несколько замечаній на сочиненіе д-ра И.Шараневича “Обзоръ бенефицій русской Церкви во времена...” // Слово. – 1876. – №17. – 10(22) февраля.

⁴ Полянскій П. Д-ръ Исидоръ Шараневичъ // Новый галичанинъ. – 1889. – 1, 15 жовтня, 1,15 листопада, 1 грудня.

⁵ Записки НТШ. – 1902. – Кн. 1. – Т. XLX. – С.13.

⁶ Грушевський М. Ізидор Шараневич. Нерольог// Записки НТШ. – 1902. – Кн. 1. – Т. XLV. – С. 13. Див. також: Грушевський М. Історія Української літератури. – К., 1993. – Т.3. – С. 132.

Франко¹, Іван Кривецький², Ярослав Пастернак³, Дмитро Дорошенко⁴ та інші дослідники.

Цінність дослідження полягає в тому, що воно в багатьох аспектах суттєво доповнює наукові знання з історії Галичини ХІХ ст., відновлює в українській історичній науці напрям досліджень, досі призабутий, а власне – вивчення діяльності визначних діячів у контексті суспільно-політичного життя. Матеріали і висновки праці можуть бути використані при створенні цілісної концепції українського національного руху ХІХ ст., підготовці узагальнюючих праць з історії України, у науково-педагогічній та просвітницькій діяльності.

¹ Шість листів пок. Ізидора Шараневича з рр.1862-1864рр. Позив. др. І.Франко // Записки НТШ. – 1902. – Кн. 3. – Т. XLVII. – С. 6-7. Див. також: Франко І.Я. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Зібрання творів у 50-ти тт. – Т. 41. – С. 416 та ін.

² Кривецький І. Ізидор Шараневич. В століття уродин визначного історика й діяча Галицької землі // Нова зоря. – 1929. – № 8. – С. 6.

³ Пастернак Я. І.Шараневич як археолог // Діло. – 1929. – № 36.

⁴ Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – К., 1996. – С. 182.

ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІСИДОРА ШАРАНЕВИЧА

1. Життєвий шлях та його діяльність

Життєвий шлях Ісидора Шараневича проходив у період становлення та організаційного оформлення українського національного руху ХІХ століття в Австрійській імперії. Якщо прийняти періодизацію цього руху відомих західних дослідників І. Химки, П. Магочі¹, то майже 72 роки життя видатного українського вченого і громадсько-політичного діяча охоплюють всі три стадії цього руху: 1) збирання спадщини (наукову) – 1816-1847; 2) організаційну (культурну) – 1848-1860; 3) політичну – 1861-1918 рр.².

Народився Ісидор Шараневич 4(16) лютого 1829 року в селі Церковне Рогатинського повіту³. Його батько Іван був тут настоятелем приходу до осені того року, коли отримав парафію в селі Козарі біля Бережан, де Ісидор

¹ Magocsi P. Nationalism and National Bibliography: Іван Е. Levytskyj and Nineteenth-Century Galicia // Harvard Library Bulletin. XXVIII, 1. – Cambridge 1980. – S. 80-82; Himka I.P. Galician Villagers and then Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century. – Edmonton. 1988. – P. XXII.

² Див. детальніше: Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 1995. – Вип. 2. – С. 59-70.

³ Ваврик В.П. Несколько добавлений кь біографіи Ісидора Івановича Шараневича // Ваврик В.Р. И.И.Шараневичъ – Львів, 1929. – С. 36.

був хрещений своїм дідусем Григорієм Івановським, настоятелем приходу в Модричах. (Мама Ісидора – Розалія, – походила з роду Івановських)¹.

Перші ази виховання молодий Ісидор придбав вдома, у сім'ї священика. Саме на долю греко-католицького духовенства Галичини випала особлива історична місія. Як зауважив відомий український історик Дмитро Дорошенко: “Коли щось зберегло українську народність в Галичині від повної асиміляції з елементом польським, то це його греко-католицька церква з її східним обрядом... Це забезпечило уніатському духовенству в Галичині на довгий час становище провідної верстви, яка відігравала значну роль у національному відродженні ХІХ століття”². Сучасні дослідники виділяють два основні фактори, які визначали провідну роль греко-католицької церкви в національному русі: 1) власне конфесійна приналежність в умовах нерозвиненої національної самосвідомості давала змогу відрізнити українця (русина) – греко-католика від поляка – римо-католика; 2) не було іншої суспільної сили, яка б могла очолити цей рух³. Тому, що “...говорити про інтелігенцію перед скасуванням панщини у нас, то значить говорити про духовенство, бо ніякої другої інтелігенції у нас просто не було...” – писав І. Франко⁴.

¹ [14, 166] ЦДАУ у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 755, арк. 227. Ваврик В.П. Несколько добавлений кь біографіи Исидора Ивановича Шараневича // Ваврик В.Р. И.И. Шараневичъ – Львів, 1929. – С. 36.

² Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. – С. 492.

³ Турій О.Ю. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини, 1848-1867. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичн. наук. – Львів, 1994. – С. 1.

⁴ Франко І.Я. Критичні письма о галицькій інтелігенції // Франко І.Я. Зібрання творів у 50-ти тт. – К., 1980. – Т. 26. – С. 87.

Після домашньої підготовки Ісидор Шараневич пішов навчатися у Бережани у народну трьохкласову школу. У цьому місті він і продовжив навчання у гімназії в 1840-1845 рр., де релігія і латинська мова були головними навчальними предметами¹. Наука релігії для учнів обох віровизнань (греко-католиків і римо-католиків) була спільною і велась німецькою мовою, як, в основному, всі предмети. Як зауважив дослідник Бережанщини, зокрема Бережанської гімназії д-р Володимир Бемко: "...На загал до 1849 року учительський склад гімназії не вирізнявся висотою освіти, ані іншими інтелектуальними прикметами. Нічого й дивуватись, платня була худенька, не можна було дозволити собі на куплю чи спровадження дорогих книжок; вистачало, коли кандидат на вчителя, виказався дволітнім філософським курсом, із знанням навчання, що було в програмі 7-ої і 8-ої кляси"². У 1840-их роках префектом Бережанської гімназії був Василь Петрович, її директором – німці Р. Ф. Мільбахер і Й. Вернер³.

Шестилітнє навчання у Бережанській гімназії Ісидор Шараневич продовжив у Львові, де закінчив сьомий і восьмий класи, або як тоді називали "філософію", при університеті⁴.

Шкільні роки Ісидора Шараневича припали на період, коли національний рух в Галичині охопив нові сфери духовного життя. Характерними його рисами є збирання,

¹ [160, 166] Аристовъ Р.Р. Исидоръ Ивановичъ Шараневичъ (к 100-летию со дня рождения) // Ваврикъ В.Р. И.И.Шараневичъ ... – Львів, 1929. – С. 4.

² Бемко В. Бережани-Бережанщина. Историко-географічний нарис// Бережанщина у спогадах емігрантів. – Тернопіль, 1993. –С. 49.

³ Там само. – С. 50.

⁴ Кревецкий І. Изидор Шараневич. В століття уродин визначного історика й діяча Галицької землі // Нова зоря. – 1929. – № 8. – С. 6.

вивчення та публікація історично-культурної спадщини, дослідження мови, високо-патріотична літературна творчість, видавнича діяльність. Під впливом австрійського просвітництва, ідей слов'янського відродження і, особливо, польського революційного руху та пробудження національного життя у Наддніпрянській Україні, частина нижчого духовенства звернула свої погляди до власного народу, прагнучи з'ясувати його минуле і сучасні потреби. Цей процес виразно репрезентувала діяльність “Руської трійці”¹.

Важко сказати із-за браку джерел, чи Шараневич розділяв погляди молодих богословів Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького в цей період. Адже австрійські власті не допускали поширення ідей, з якими виступала “Руська трійця”. Та й церковна ієрархія через свій консерватизм і надмірне вірнопідданство не поділяла ідеології товариства, яке дуже скоро набрало рис політичної течії.

Революційні події 1848 року застали Ісидора Шараневича у Відні, коли він поступив того ж року у місцеву богословську семінарію². “Весна народів” виявила не лише гостру необхідність соціально-економічних перетворень, але й поставила на порядок денний справи національного визволення пригноблених народів.

У Галичині революційною стихією найшвидше зуміли опанувати діячі польського національного руху, які виступили з програмою широких демократичних перетворень і відродження власної державності³. Галицькі русини вия-

¹ Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 1995. – Вип. 2. – С. 63.

² Марковъ О.А. И.И. Шараневичъ // Галичанинъ. – 1901. – № 262. – 23 ноября.

³ Ziemiakowski F. Pamietniki. – Krakow, 1904. – Cz. 2 – S. 79; Революции 1848-

вилися абсолютно не готовими до революції. У той час, коли інші народи імперії, домагаючись запровадження конституційного устрою і демократичних свобод, прагнули забезпечити свої національні права, українці не мали не лише якоїсь визначеної програми і політичного керівництва, але й навіть чіткого усвідомлення свого становища і своїх потреб. “У нас все голови потратили, одне зо смутку, а други з радости превеликої”, – писав священник М. Верещинський¹.

Загроза з боку польського революційного руху та підтримка австрійського уряду підштовхнули церковну ієрархію перебрати в свої руки провід національним рухом галицьких русинів.

20 квітня 1848 року невеличка депутація у складі крилошанина Володимира Левицького, канцлера консисторії Юрія Величковського і трьох представників світської інтелігенції вручили Адрес Русинів губернатору для передачі цісареві. Петицію, підготовлену 19 квітня крилошанином Куземським, підписали найбільш відомі галицькі діячі на чолі з єпископом Яхимовичем². У проханні до цісаря звучали запевнення у вірності русинів тронові й Австрії, не було жодних політичних вимог і говорилося виключно про забезпечення прав української мови в школах, державних установах і судочинстві та про гарантії рівноправності для греко-католицької церкви³.

1849. – М., 1952. – Т. 1. – С. 391-392.

¹ Лист М. Верещинського до Я. Головацького. 27.03.1848 // Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835-1849 // Збірник філологіч. секції НТШ. – Львів, 1903. – Т. 11 – 12. – С. 226.

² Лист Г. Якимовича до М. Левицького 20.04.1848 // Матеріали до історії культурного життя в 1795-1857 рр. Замітки й тексти / Вид. К. Студинський // УРА. – Львів, 1920. – Т. 13-14. – С. 311.; Голубець М. Полум'яний 1848 рік. – Львів, 1929. – С. 35.

³ ЦДДАУ у Львові. Ф. 180, оп. 1. спр. 20, арк 2; 4; Зоря Галицька. – 1848. – 23 травня.

Українці фактично опинилися в одному таборі з австрійськими консерваторами, виступивши на захист цісаря і монархії. Хоча, на думку І.-П. Химки, в основі цих контрреволюційних дій лежали швидше соціальні та національні суперечності самої революції 1848 р., аніж ідеологія, проповідувана з амвону. Греко-католицьке керівництво зуміло поширити прогабсбургську політику на весь загал українського суспільства. До певної міри на греко-католицькій церкві лежить відповідальність за нав'язування українцям такої політичної свідомості, яка надовго узаконила за ним епітет “тірольців Сходу”¹.

Ісидор Шараневич після однорічного навчання у Відні перевівся до Львова в 1849 році, де продовжував здобувати вищу богословську освіту (1849-1851)², коли революційні події потрохи вщухали. Саме після переїзду до Львова він детальніше познайомився із проблемами, що тривожили галицьке суспільство в роки революції.

Слід зауважити, що національний рух вже на той час організаційно оформився. Отримавши санкцію австрійських властей, “въ забудованью святоюрскомъ дня 20 квітня – 2 мая 1848 о 6-той године по полудню сойшлися премноги Русины духовны и мірски. Всечестный Крылошанъ и Схоліархъ Михайль Куземскій выбранный на предводителя запросиль, абы ся тїи списували, котры бы до сего собранія належать хотели на следующой умове: а) щобы во великой верности къ императорско-царскому Величеству Фердинанду, конституційному Царю Галіціи Володимірії и къ Его Габсбургско-Латаринскимъ наследникамъ, б) укрепляти и развивати нашу рус-

¹ Himka I.-P. The Greek Catholic Church and Nation-Building in Galicia, 1772-1918 // Harvard Ukrainian Studies. – Cambridge, 1984. – Vol. 8. – P. 431.

² Аристовъ Ф.Ф. Исидоръ Шараневичъ // Ваврикъ В.Р. Шараневичъ И.И. ... – С. 4.

ку народность такъ; в) якъ въ прошеніи руского народа въ Галиціи зъ дня 19 Березня 1848 подано, все же сіе на основаніи Патента Конституційного, который каждую народность забезпечает, и который на собранья народны соизволяет”¹. На цьому зібранні з обґрунтуванням мети і завдань Руської Ради виступив Іван Жуковський.

Головним постулатом національно-політичної програми галицьких русинів у період революції 1848-1849 рр. була вимога поділу Галичини на дві провінції та об’єднання всіх українських земель Австрійської імперії в один коронний край.

Важливим фактором впливу на національну свідомість русинів стала відозва Головної Руської Ради від 10 травня 1848 року, в якій підкреслювалось, що “Мы Русини Галицки належимо до великого руского народу, корый однимъ говоритъ языкомъ и 15 мільйоновъ виносить зъ котрого полтретя мільйона землю Галицку замешкує”². Цікаво, що серед 66 членів, які підписали відозву від 10 травня, було 19 осіб духовного сану і 10 вихованців семінарії, де після Відня з 1849 р. продовжував здобувати богословську освіту Ісидор Шараневич.

Аналіз історичних джерел, нове їх прочитання дали підставу сучасному досліднику Олегу Турію ствердити, що національний рух галицьких русинів від 1848 р., тобто з моменту свого організаційного оформлення і вступу в політичну стадію розвитку, поєднував у собі кілька різних національно-політичних орієнтацій (пропольську, австро-русинську і українську)³. Василь Подолинський у “Слові

¹ ЦДІАУ у Львові, ф. 180, оп. 1. спр. 1, арк. 1-2.

² ЦДІАУ у Львові, ф. 180, оп. 1. спр. 1, арк. 1-2; Зоря Галицька. – 1848. – 15 травня.

³ Турій О.Ю. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини, 1848-1867. Автореферат дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. – Львів, 1994. – С. 19.

перестороги”ці орієнтації назвав партіями і охарактеризував ідейні засади кожної з них¹.

Говорити конкретно про політичну позицію І. Шараневича в часи революції важко, оскільки, на нашу думку, вона лише викристалізовувалася у 18-річному віці. Та суворі тогочасні умови навчання в духовній семінарії не дозволяли виразно її проявляти.

Але динамічні зміни, що відбувалися в свідомості галичан, не могли не вплинути на світогляд майбутнього історика. Михайло Драгоманов зауважив, що в 1848 р., “се б то тоді, коли питанє національне стало серйозним у Галичині, як і в цілій Австрії,— відповідь на нього була не так заплутана, як трохи пізніше. На питанє:”що ви за нарід?”— Галичани, які були в силі відповідати на такі питання, се б то духовні,— відповідали: “Ми частина народу малоруського, що живе від нижньої та горішньої Тиси в Угорщині до нижнього Дону та Кубані в Росії”². Так себе ідентифікували представники не лише Головної Руської Ради, але ці ідеї звучали на зібраннях місцевих Рад, у різних відозвах та петиціях, на сторінках преси і в творах художньої літератури.

Домінування українських переконань серед галицької інтелігенції на початку “Весни народів”визнавали навіть їх супротивники. Богдан Дідицький, згадуючи про події 1848 р., писав: “Подъ понятіємъ Русь я представляль себе тогда такъ, якъ и найбільшая часть нашихъ Русиновъ только южную или Малую Русь съ ея древними стольными городами, Кіевомъ и Галичемъ, а северную Великую Русь уважали мы хотя и сродного намъ по

¹ Щурат В. Речник незалежності України в 1848 о. Василь Подолинський // На досвідку нової доби. — Львів, 1913. — С. 167-168.

² Драгоманов М. Літературно-суспільні партії (до року 1880).—Львів, 1904. — С. 4.

общесловянскому происхождению, но мало же не так само не своего, як не своєю была для насъ даже и близше съ нами суседня, тоже славянская Польша. Еще ж къ тому тую северную Русь изъ-давна называно у нас загаломъ “Москвою”¹. А Денис Зубрицький – відомий громадський діяч також визнавав, що у 1849 р. “едва 10 человекъ находилось въ Галиціи, которые разумели настоящее Русское слово... Почти общее было мнение у мене образованныхъ моихъ соотчичей, что нашъ Русскій, и такъ называемый ими Московскій или Россійскій народъ есть два чуждые, различные между собой народы”². У вступі до університетського курсу “руської словесности” Яків Головацький писав: “Галицкіє Русине, якъ ныне видить ся, мають назначенье, въ крузе соплеменныхъ словянскихъ народовъ развинути свою родиму словесность, своє питоме житье, поповнити тую розгрань, яка меже Словянами без нихъ появляеся, впливати на образованье миоіоновъ своего племени и переносити европейске просвещение тихимъ розвоємъ на весь южно-рускій народъ”³.

Свідомо наводимо вислови тих людей, з якими Ісидор Шараневич був у 1850-их рр. в тісному контакті. Правда, вже в 1848 р. серед частини галицької інтелігенції (переважно одиниць) існувало усвідомлення необхідності державної незалежності України. В анонімній статті, що збереглася серед матеріалів Головної Руської Ради, недвозначно підкреслювалося: “Від Тиси за Карпатами, по

¹ Дедицкий Б.А. Своежитъевые записки. – Львовъ, 1906. – Ч. 1. – С. 8.

² Лист Д.Зубрицького до «Императора Общества Истории и Древностей» в Москві 6(18).01.1853 р. // Студинський К. З кореспонденції Д.Зубрицького (Роки 1840-1853) // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. 43. – С. 59.

³ Головацький Я. Три вступительніе преподаванія о русской словесности. – Львовъ, 1849. – С. 28.

обидва боки від Дністра і Дніпра аж до берегів Дону розкинулися поселення одного слов'янського народу, чисельність якого досягає 15 мільйонів. Тому призначення такого великого народу не може бути, щоб у Європі займати побічне становище, щоб підпорядковуватись іншому... Скажімо відверто чого прагнуть і мають прагнути Русини. Хочуть бути народом самостійним, негідним нікому іншому...”¹

Проте для самоусвідомлення більшості Галичини достатнім було, що вони: по-перше, русини, тобто не поляки; по-друге, лояльні піддані цісаря й Австрії.

Поразка революції 1848-1849 рр. та крах надій на задоволення австрійським урядом національних прагнень стали головними причинами, що привели до посилення проросійських симпатій². Степан Макарчук конкретизує, що “Росією “запахло” в Галичині лише в 1849 р., коли її дорогами йшла в Угорщину царська армія”³.

Із “Слова перестороги” Василя Подолинського відомо, що ще на початку революції 1848 р. серед української інтелігенції Галичини існувала група прихильників “общерусской” єдності. Денис Зубрицький, який ще задовго до “Весни народів” під впливом російського панславіста М. Погодіна перейнявся “об’єдинительськими” ідеями⁴. Шляхтич за походженням і переконаннями,

¹ ЦДІАУ у Львові, ф. 180, оп. 1, спр. 8, арк. 1-4.

² Детальніше див. Андрусак М. Нариси з історії галицького москвофільства. – Львів, 1935; Турій О.Ю. Початки москвофільства в Галичині // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1993. – Вип. 29. – С. 36-43.

³ Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина ХІХст. – 1914) // Там само. – 1997. – Вип. 32. – С. 88.

⁴ Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848-1865 рр. На тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції. – Львів, 1903. – С. 51-62; Тишинська Е. Погодін і Зубрицький // Записки НТШ. – Львів, 1912. – С. 101-122.

він зверхньо ставився до простого народу, зневажав його “наречіє”, натомість захоплювався величчю і могутністю Русі Рюриковичів і Романових, “образованістю” російської мови і “благочестієм” російського православ’я. У 1849 р. він розпочав працю над фундаментальною історією Галицької Русі, ідейну концепцію якої він визначив як “частную, къ потребностямъ Галическо-Русского Народа приложенную Русскую Историю” і висловлював надію, що “если успеемъ бросить въ народъ несколько экз. Истории, тогда мы упрочимъ на всегда русскую стихію”¹.

Як вже зазначалося вище, Василь Ільницький вважав Ісидора Шараневича послідовником історичної школи Дениса Зубрицького, хоча сам видатний історик жодного разу не висловився з цього приводу.

На думку Кирила Студинського, навколо Зубрицького згуртувалася “громада людей, яка учіпила ся імени велика Русь і вважала себе її частиною, атомом, хоч правда частиною попсованою, скошлявілою, ополяченою, яку треба було очистити і яку лиш підневоленє під велику Русь могло правдиво відновити і відродити”². Ця група проросійськи настроєних діячів отримала в літературі назву “Погодінської колонії” за висловом самого Зубрицького³.

Практичну роботу щодо реалізації “об’єдинительських” планів вели його молоді колеги й учні. Особливе місце серед них займав Антон Пертушевич. Із листування його з Хомінським можна зробити висновок, що ці люди

¹ Листи Д.Зубрицького до Погодіна 1(13).06.1851 р.; 5(17).05.1852р. // Письма къ М.П.Погодину изъ славянскихъ земель (1853-1861). – ЧИОИДР. – 1880. – Ч.1 – 2. – С. 585-586, 587-588.

² Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862. – С. ЛІІ.

³ Див. детальніше: Лист Д. Зубрицького до М.Погодіна 7(19).07.1856 р. // Письма къ М. Погодину ... – С. 597.

вже від самого початку революції 1848-49 рр. вважали себе “справжніми рускими”, виразно диференціюючись від “малоруссоманів”¹. Богдан Дідицький у приватному альбомі Антона Петрушевича залишив такий відгук про його вірш “Гей кто Русинь, веселися!”, надрукований у першому числі “Зорі Галицької”: “Чудно-наивный, русско-патріотичный духъ сего стиха прочитанный мною въ мае 1848, всего более повліелъ на мене, тогда 21-летнего молодца, що я изъ завзатога Ляха сталъ Галицкимъ Русиномъ, а после въ томъ-же году и великорусскимъ Русиномъ”². На особливу місію Антона Петрушевича в національному житті галицької інтелігенції вказував Іван Головацький у листі до А. Петрушевича 23 жовтня 1851 року: “Ваше Высокопреподобіе, Васъ знають, Васъ почитаютъ и высоко ценят все. Вамъ суждено кажется быти нашимъ братіямъ – будьте уверены, искру имеетъ благоразумія”³.

Особливо дружніми були взаємини Ісидора Шараневича з Антоном Петрушевичем. На початку 1850-их років семінарист виконував навіть різноманітні побутові доручення Петрушевича (від оплати за ремонт взуття до оплати пошиття “сюртука з камезелькою”)⁴. У листі від 25 травня 1851 р. Шараневич з великою приязню писав: “Прошу повсегда во своихъ требованіяхъ до мене относиться, ибо мне весьма приятно сделать Вамъ некую, хотя маленькую прислугу”⁵. Дане листування давало

¹ Див. детальніше: Листи К.Хомінського до А. Петрушевича: ЛНБ. – Ф. Петрушевича А.С. – Спр. 469/п.12. – №196-А; 443-В; 203-А.

² Там само. – Спр. 136/п.4. – №388-А.

³ Лист І.Головацького до А. Петрушевича 23.10.1851 р. // ЛНБ., ф. Петрушевича А.С. – Спр. 137/п.4. – №411-А.

⁴ Лист І.Шараневича до А.Петрушевича 15.06.1851 // ЛНБ., ф. АСП. – 487/п.12, оп. IV. – арк. 5.

⁵ Лист І.Шараневича до А.Петрушевича 25.05.1851р. // Там само. – арк. 4.

інформацію про нові надходження книг з Росії, різні знайомства Шараневича, відвідування його друзями, котрі приносили інформацію про родину в Козарях¹. Найчастіше Ісидор Шараневич просив Антона Петрушевича про те, щоб останній надсилав різноманітні книги, зокрема “Пастырское богословіе восточной церкви”, “из которого я [Ісидор Шараневич. – С.Б.] на первом курсе обучаюся”².

З радістю інформував Ісидор Шараневич про вклад семінаристів у будівництво “Народного дому”: “Робота около Народного дому уже началась, наша молодежь въ Семинаріуме темъ восхищена, сложила въ двохъ дняхъ 240 рень. Серебромъ на Народный домъ”³.

Після закінчення семінарії Ісидор Шараневич повернувся в Козарі, але не пішов шляхом батька-священика. Ще в часи навчання він виявляв зацікавлення історією. “Въ теченіи года 1852 приготовлялся я до испиту на гімназіального профессора изъ общей исторіи, которому въ протяженіи 1853 года подвестися замышляю. Однакожь мне живущему на сельскомъ уединеніи недостаетъ средствъ книжныхъ, которыми бы я, мой замысль удействовати могль”, – писав Ісидор Шараневич до Якова Головацького 24 вересня 1852 р.⁴

Яків Головацький на початку 1850 рр. опинився в таборі “об’єдинителів”⁵. Вже в своєму проспекті університетського курсу “руської словесності” він робив реверанси в бік церковно-слов’янської мови, називаючи її

¹ Там само.

² Там само.–арк.5.

³ Там само.–арк.6.

⁴ Лист І.Шараневича до Я.Головацького 24.09.1852р. // ЛНБ; відд. Рук., ф. Гол. 373, арк. 5-6; Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862 / Вид. Др Кирило Студинський // Збірник філолог. секції НТШ . – Т. 8. – Львів, 1905. – С. 28-29.

⁵ Лист Я.Головацького до Р.Моха,17.09.1848 // Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835-1849 ... – С. 293.

“скарбницею языкословия, которою нашъ языкъ засилити будемо... него виды нынешнего живучого языка розвивати, обясняти не перестанемо”¹. За словами Кирила Студинського, “...Головацькому не розходило ся тоді о мову старо-руську, ся більше як певно. Він пристав уже в р. 1851 всею душею до поглядів свого брата Івана та Зубрицького...”²

У скрутну хвилину Шараневич звертався до Якова Головацького. Коли “еще минувшего года воспоминали мне Всесветлый Кривошанинъ Схолярха, що 1853 года, местце на учителя руского языка при однимъ гѣмназіуме въ Львовѣ опорожненное будетъ...”, то “укопченый Богословець” звертався до професора Львівського університету з проханням: “Въ Львовѣ мне потребно есть быти – но там же достаточного утриманія имети не могу, естъи кто отъ Русиновъ своимъ ходательствомъ не возпоможетъ мя. Въ надеи осягнути некогда поприще, на которомъ полезнейше свои силы для Возлюбленного Намъ руского Народа употребити возможно прошу Васъ Высокопочтенный Господине Профессоръ о задержанье выжпомянутой супмитуры для мене”³.

Отже, у 1852-1853 рр. Ісидор Шараневич чітко визначився із своїми зацікавленнями. “Поприще на которимъ упражнятися начинаю естъ гѣсторія общая...”⁴. Із-за підтримки Якова Головацького майбутній історик приїхав у Львів, де в університеті слухав його лекції з

¹ Головацькій Я. Три вступительніи преподаванія о русской словесности. – Львов, 1849. – С. 10.

² Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-62. – С. LVII.

³ Лист І. Шараневича до Я. Головацького 24.09.1852 // ЛНБ, відд. рук., ф. Гол. 373, арк. 5-6; Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862 ... – С. 29.

⁴ Лист І. Шараневича до А. Петрушевича 10.02.1853 // ЛНБ, ф. АСП-487/ п.12, сп. IV, арк. 7.

руської словесності, із загальної історії – Антона Вахольца, із класичної філології – професора Кегеля, із німецької словесності – професора Глоха.

19 січня 1855 року Ісидор Шараневич подав заяву до екзаменаційної комісії університету про допуск до екзаменів з історії та географії для вищої гімназії німецькою і руською мовами викладання. Для домашнього опрацювання він отримав тему письмового завдання з філософії: “Вплив соціальних відносин на інтелектуальний розвиток людського духу”. Реферат дістав повне визнання в екзаменаційної комісії, яка відзначила, що кандидат ґрунтовно попрацював над своєю філософською освітою¹.

На екзаменах (klausur) від 10 і 12 липня 1855 року кандидат отримав два завдання: 1) зобразити правління кайзера Леопольда I до вибуху війни за іспанську спадщину; 2) описати реформи Солона та їх вплив на розвиток Афіньської держави².

Перше завдання Шараневич виконав на 8 сторінках, де, як засвідчила комісія, змальовано внутрішньополітичний стан держав, викладено події хронологічно правильно. Хоча дослідження самостійне, комісія відзначила, що замало конкретики і недостатнє закінчення. Друге завдання виконано вдаліше, ніж перше.

14 липня 1855 року Шараневич здавав усні екзамени з географії та історії. У висновках екзаменаційної комісії зазначено, що кандидат підтвердив своїми відповідями глибокі знання, вміння користуватися різними методичними засобами.

¹ Ваврик В.Р. Шараневич И.И. ... – С. 37-38.

² Там само. – С. 38-39.

Після успішного складання іспитів Шараневич працював викладачем Перемишльської гімназії. Він підтримував тісні контакти з Яковом Головацьким і Антоном Петрушевичем, перебував під їх впливом. У листі до Якова Головацького від 19 січня 1856 р. Шараневич з ностальгією згадував про Львів: “...Що тамъ въ Львовѣ люди знаемьи порабляють, що думаютъ, чимъ трудятъ и заботятся? Где Русь больша – чи въ великомъ государстве, чи въ Турціи, чи въ Львовѣ, чи въ Перемышлі?”¹.

Нелегким було проживання Ісидора Шараневича в Перемишлі у 1855-1856 рр. “...Робота неустанная, и заботаніе, въ школе зъ учнями, въ дома съ пенсами, и такъ в затрудненіи сходятъ дни и ночи, а человекъ времени не имеетъ для себе, що нибусть причитати или зробити, естли только хочетъ совестно все свои обязанности исполняти. До того зъ моихъ 420 ренскихъ, которьи набираю заледва добре выжити могу. Обыталь-емъ чрезъ місяць въ ринку, ходиль-емъ ести до трактіерне, даваль-емъ прати до доброй прачки, казал-емъ себе услуговати мужикови, и якіи следствія, 50 ренскихъ серебромъ видатку (sic) місячного...”². Аби не опинитись банкрутом, Шараневич винайшов помешкання в передмісті Перемишля і названі вище видатки скоротились у два рази.

У Перемишлі утворився цілий гурток поборників “твердої Русі”. У листі до Якова Головацького 19 січня 1856 року Ісидор Шараневич писав: “Мы здѣсь крѣпко держемося, хотя нема за що, якъ можемъ такъ наше становище попереаемъ, а есть насъ 7 Русиновъ профессоровъ на здешномъ гимназіуме, се диво, николи въ

¹ Лист І.Шараневича до Я.Головацького 19.01.1856р. // ЛНБ, відд. рукоп., ф. Гол. 373, арк.7; Кореспонденція Якова Головацького ... – Т. 2. – С. 248.

² Там само. – С. 248-249.

Перемышли не бывало. Дедицкий – языколовець словянській, азъ – гісторикъ, Танячевичъ-грекъ и прочи, ажъ стогнаеть Перемишль подъ нашими ногами, или на оборотъ ажъ мы стогнаемъ надъ Перемышлемъ”¹.

А в листі Богдана Дідицького до Якова Головацького від 18 березня 1856 року читаємо: “Къ счастью есть здесь Шараневичъ и Желеховскій, съ которыми жить любо. Нас трѣхъ составляемъ нераздельную троицу, которая вся звучитъ однимъ акордомъ. Моя деятельность въ школь ровняется деятельности учениковъ Методія; моя евангелія – то Шевиревъ, каторымъ Вы, благорачительный Учитель мой, меня довременно снабдили”².

Однак І.Шараневич не полишав надії на повернення до Львова. В листі до Якова Головацького від 13 лютого 1856 року він настирливо просить: “...если возможно до-нести, если якая надея, чтобы я досталь въ Львове одное изъ опорожненныхъ местъ профессора гімназіяльного, или нетъ...”³.

Не без втручання Якова Головацького, який очолював міністерство культів і освіти, призначив Ісидора Шараневича дійсним гімназійним учителем при “...тимчасовимъ определениемъ при академіческой гимназіи въ Львове” в грудні 1856 року⁴. А в 1858 році наказом тогож міністра його призначено на постійну учительську посаду в гімназію у Львові⁵.

¹ Лист І.Шараневича до Я.Головацького 19.01.1856р. // ЛНБ, відділ рукописів, ф. Гол., спр. 373, арк. 7-8; Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862 ... – С. 248.

² Там само. – С. 262.

³ Лист І.Шараневича до Я.Головацького 13.02.1856р. //ЛНБ, відділ рукописів, ф.Гол., спр.373, арк. 4; Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862 ... – С. 248.

⁴ Вестникъ. – 1856. – № 92; ЛНБ, відд. рукоп., ф. 167 ... арк. 43.

⁵ Вестникъ. – 1858. – № 9; ЛНБ, відд. рукоп., ф. 167 ... арк. 43.

Таким чином, у 1850-их роках старорусини мали безпосередній вплив на формування політичної позиції Ісидора Шараневича. Фактично український політичний провід перебував у їх руках (“стара партія”, “староруська партія”), які спиралися на церковну ієрархію (Антон Петрушевич, Богдан Дідицький, Володимир Ковальський, Іван Наумович, Теофіл Павликів, Яків Головацький та інші). Це були діячі старшої генерації галицьких політиків.

Утримування галицькими старорусинами-русофілами протягом кількох десятиліть українського національного проводу змушує переосмислювати прийняту на догоду ідеологічним штампам концепцію “москвофільства”, підштовхує до думки, що різновид згаданої свідомості був не проявом спеціально “зрадницької” української позиції, а швидше пошуком галицькими українцями національно-політичних орієнтирів у новому світі, відтак поступальним етапом у розвитку української національної ідеї в Галичині. Поняття “русский” старорусини застосовували у значенні всеруський, а не російський. Брак безпосереднього політичного досвіду та консервативно-традиціоналістський світогляд не дозволяли старорусинам побачити різницю між власне Росією та Україною.

2. Суспільно-політичні погляди

Наприкінці 1850-их – на початку 1860-их років Австрія пережила новий етап перетворень, який був логічним продовженням “весни народів”, хоча в іншій (реформістській) формі, бо відштовхувався від важливих соціально-економічних перетворень в період урядування А. Баха (1849-1859). “Се були часи не тільки політичної реакції після бурхливого 1848 р. – писав Іван Франко, – але також часи... тяжкого переходу в суспільних відносинах по знесенні панщини”¹.

У багатонаціональній імперії на перший план вийшли проблеми національно-політичного характеру². Пошуки компромісу, зокрема відповідних представницьких форм, тривали майже два десятиліття і завершилися створенням у 1867 році дуалістичної Австро-Угорської імперії. Багаточисельність і складність потребуючих розв’язання проблем зумовили різкі хитання, якими супроводжувалися “конституційні експерименти” в Австрії. “Основний державний закон про загальні права громадян королівств і земель”, представлений у рейхсраті 21 грудня 1867 року проголосив усі народи імперії рівноправними та гарантував кожному з них невід’ємне право оберігати свою мову і національну окремішність³. На практиці це конституційне право було поставлене у пряму залежність від політичної сили національних рухів.

¹ Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 тт. – Т. 47. – К., 1986. – С.586.

² Див. детальніше: Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70 рр. ХІХ ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, держаність. – Львів, 1997. – Вип. 3-4. – С. 64-66.

³ Сборник документов по истории нового времени. Экономическое развитие и внутренняя политика стран Европы и Америки 1870-1914. – М., 1989. – С. 251.

У 60-их рр. ХІХ ст. відбулася диференціація українського національного руху, якого репрезентували дві “духовно-політичні форми”(Микола Шлемкевич): старорусини і народовці.

Українці виявилися не готовими до запровадження конституційно-парламентського ладу. Актуалізована революційною стихією 1848 року чітка постановка національного питання, не знаходячи відповідних для існування та розвитку світоглядних форм, була розтрачена. Залишилися тільки “сни-мрії”(Микола Шлемкевич), що виникли на емоційних хвилях “весни народів”, були законсервовані періодом неоабсолютизму. Провідники українського руху (як і в 1848 році) почали надсилати до цесаря петиції та депутації з численними просьбами, заявами про вірність і скаргами на утиски поляків. У другій половині ХІХ століття український рух у Галичині значною мірою повторював вже пройдений у 1848 році шлях.

Ісидор Шараневич продовжував підтримувати тісні контакти з Антоном Петрушевичем, Богданом Дідицьким, Яковом Головацьким та іншими представниками старшої генерації старорусинів, або (як їх ще називають в історичній літературі) “погодінської колонії”. У листі до Петрушевича від 8 листопада 1860 року він з радістю повідомляє, що: “Альбумъ сочиненное въ честь митрополита уже узрело светъ” і готовий йому надіслати, як і інші книги¹. Також цікавився новими науковими здобутками Антона Петрушевича: “Кончите Вашии сочиненія о дальшой судьбе Богородичной церкви и о наместникахъ церковныхъ въ Галичи, ибо я радъ что больше [могу]

¹ Лист І. Шараневича до А. Петрушевича від 8.11.1860р. // ЛНБ, відд. Рукописів, ф. АСП 487 / п.12, оп. IV, арк. 13.

уведати о Руской гісторіи. Съ Вашего сочиненія о метрополіи я много научился”¹.

Шараневич не цурався й особистих просьб. Використовуючи високе становище у греко-католицькій ієрархії Антона Петрушевича, він неодноразово просив у 1857 році, аби його швагра Петра Громницького, “который хоть ревнивый священникъ уже 8-мый годъ на худой капелланіи въ Загирю прибываетъ, назначили парохом в Княжолукахъ”², а в 1893 році Шараневич просив за іншого швагра Гарасевича, який хотів поміняти парохію в селі Козарі на Берлоги³.

Взаємини Ісидора Шараневича з Яковом Головацьким в 1860-их роках носили науковий характер. Збереглась записка Шараневича, в якій він просить Якова Головацького: “изволить мне до завтрашного вечера Устрялова гісторію съ картою Россійского государства”⁴.

Таким чином, листування з Петрушевичем і Головацьким дає підставу ствердити, що Шараневич на початку 60-их років ХІХ ст. робить акцент на науковій роботі.

У 1860-62 роках Ісидор Шараневич вперше пробує себе показати як історик-дослідник. Працюючи над “Исторією Галицкой Руси отъ найдавейшихъ временъ до року 1453”, молодий науковець друкує у часописах “Львовянинъ”, “Зоря Галицкая...”, “Вечерницъ”, окремі статті, присвячені стародавній історії міст Галича, Львова, окремим руським князям. Публікація цих статей привернула увагу громадськості краю до популяризатора

¹ Там само.

² Лист І. Шараневича до А. Петрушевича від 2.02.1857р. // Там само. – Арк. 11.

³ Лист І. Шараневича до А. Петрушевича від 25.10.1893р. // Там само. – Арк. 22.

⁴ Лист І. Шараневича до Я. Головацького від 31.03.1864р. // ЛНБ, відділ рук., ф. Гол. 373, арк. 2.

історії. Сама поява “Історії Галицкой Руси...” показала серйозні наміри Ісидора Шараневича стати фаховим істориком. Хоч сам автор признається, що події до XIII століття ґрунтуються на руських літописах і на відомій праці Дениса Зубрицького "Історія галичского-русского княжества" (Львів, 1854); то події XIV і XV століть є результатом власних досліджень¹.

"Зъ знанья русской исторіи должны мы черпати любовь до земли, напятнованой действиями и терпеньями отцевъ нашихъ и богатои въ историчній преданья; знанье русской исторіи должно укрепляти въ насъ замилованье до руского языка, которымъ предки наши межо собою, съ дворами и королями, пересправляли и умыслово переживали. Маю въ Бозе надею, що настоящая исторія станется деломъ народнымъ и принесе для краю правдивый пожитокъ"² — ці слова вступу "Історії Галицкой Руси..." найкраще характеризують любов до рідного краю та громадську позицію історика. Безсумнівно, що вихід в світ цієї книги, за визначенням Івана Крип'якевича довгий час одинокого посібника з історії рідного краю, був явищем у національному житті Галичини³.

Однак не лише наукові зацікавлення були визначальними для Шараневича, в цей період. Характерною особливістю цього етапу національного руху стала поява народовців, що вплинула на світоглядні позиції молодого історика. Шараневич все більше

¹ Шараневич И.И. История Галицко-Владимирской Руси от найдавніших времен до року 1453 ... – Львовъ, 1863.–С.4.

² Шараневич И.И. История Галицко-Владимирской Руси от найдавніших времен до року 1453 ... – Львовъ, 1861.–С.5.

³ Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1991.–С.276.

дистанціюється від політичних переконань "твердих" старорусинів і поривається у громадське життя краю.

Ще в 1857 році вчений приймає присягу члена Ставропігійського інституту, в якому вірно і чесно працює до кінця свого життя¹. У 1863 році вперше Ісидора Шараневича обирають до Виконавчого відділу справами Ставропігійського інституту. Цю раду очолював Іоаким Хоминський, а І.Шараневич разом з Іоанном Гушалевичем і Олександром Беринда-Чайковським виконував функції наглядача (інспектора) училища при цьому інституті².

Але особливу увагу Ісидора Шараневича на початку 1860-их років привернули цілі діяльності товариства "Галицько-руська матиця". У статуті його зазначалося, що "Галицко-русская Матица есть соединеніе добровольное поднесенія ради образования народа руского средствами въ ихъ уставахъ определенными. Задачею его есть а)старатися о добры, пожиточныи книжки, прежде всего въ языци рускомъ, которыи послужили бы до роспростроненія добрыхъ, общеполезныхъ знаній, до укрепленія святой католической веры и благонравія, яко же до поднесенія промышленности и земледелія"³.

Можна сміливо ствердити, що Ісидор Шараневич причетний до активізації діяльності цього товариства,

¹ ЦДІАУ у м.Львові, ф.129, оп.2, спр.115, арк.1; Временник Института ставропигійского съ мѣсяцесловомъ на годъ високосный (переступный) 1864р. – Львовъ, 1863. – С. 90.

² ЦДІАУ у м. Львові, ф.129, оп.2, спр.115, арк.1; Временник Института ставропигійского съ мѣсяцесловомъ на годъ високосный (переступный) 1864р. – Львовъ, 1863. – С. 90.

³ Уставы галицко-русского литературного Общества, подъ названіемъ «Галицко-русская Матица», высокою ц.к. министерствомъ съ днемъ 18 августа 1861 года затвержденныи // Науковий збірник, издаваний літературнымъ обществомъ Галицко-русской матицы. – 1865. – Вып. 1-4. – С. XXII.

адже тринадцять років (з 1 березня 1850 року) не відбувались загальні збори товариства через адміністративні перепони з боку уряду або Крайового Виділу¹.

У газетах “Слово” і “Вестникъ” було надруковано “Воззвание” для збору в Народному домі у Львові 7(19) липня 1864 року до “...Пчт Господиновъ, которымъ право участія въ делахъ соединенія Матицы по уставамъ прислужаеть, яко и всехъ, которыи по своей ревности ко поднесенію народного просвещенія въ литературныхъ делахъ общества тамъ соучаствовать...”². На цей заклик відгукнувся Ісидор Шараневич, який взяв активну участь у засіданнях загальних зборів 7-9 (19-21) липня 1864 року. У перший день зборів Шараневич вступив до даного товариства і брав участь в обранні голови “Галицько-руської Матиці” – Михайла Куземського (за нього віддано 32 голоси із 41). А вже 9 липня кандидатура Шараневича разом з Яковом Головацьким, Юліаном Лаврівським, Антоном Петрушевичем, Амвросієм Яновським, Костянтином Кмецикевичем опинилась в списку кандидатів на посаду заступника голови товариства. Із 42 голосуючих – 21 голос набрав Яків Головацький, 15 – Ісидор Шараневич, решту отримали по 1-2 голоси³. Оскільки Яків Головацький не набрав більшості голосів, то відбувся другий тур голосування за кандидатури, які отримали

¹ Слово Председателя Галицко-русской Матицы, ВПр Кр. Михаила Куземского, сказанное нимъ при открытіи общего Собранія, дня 7, руск. Юлія 1864 // Науковий збірникъ ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. XII-XIII.

² Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы ... // Науковий збірникъ ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. I.

³ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы ... // Науковий збірникъ ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. VII-VIII.

найбільшу кількість голосів. Його результатом стало обрання 24-ма голосами Якова Головацького заступником голови “Галицько-руської Матиці”¹.

Після призначень касира і контролера (Йосиф Кульчицький, Антон Пісулінський), двох секретарів (Климент Мерунович, Пилип Дячан) збори обирали 9 членів управляючого Виділу. Найбільшу кількість голосів (40 із 46) отримав І.Шараневич, який разом з Петрушевичем, Осадцою, Яновським, Кульчицьким, Ільницьким, Малиновським, Полянським, Огоновським, увійшов до складу Виділу².

На зборах Ісидор Шараневич працював у Виділі “языково-историческим” під керівництвом Якова Головацького. Цікаво, що найбільша кількість чоловік – 76 була записана до цього Виділу; на кожне з трьох засідань приходило більше 50 чоловік.

8 липня, на ранковому засіданні, члени цього Виділу загальних зборів обрали керівництво, розглянули мовне питання, програму для матичного літопису “Сборника наукового”, обрали комісію, яка мала скласти план подальшої діяльності Виділу (до неї увійшов Шараневич разом з Наумовичем, Добрянським, Ковальським, Савчинським)³.

Цього ж дня члени Виділу обговорювали мовне питання. У дебатах з даної проблеми Шараневич не виступав, проте був активним при розгляді “історичних” питань. Він підтримав додаток до програми “Наукового сборника”, де в третьому пункті

¹ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы ... // Науковий сборник ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. VII-VIII.

² Там само. – С. IX.

³ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы ... // Науковий сборник ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. LXXI.

“Исторіи” друкувались би матеріали “такъ мірской яко и церковной, а именно последней яко составной части исторіи отечественной”¹. Шараневич також додав да внеску Петрушевича, аби члени товариства, крім археологічних знахідок, пам’яток старовини, збирали також усні легенди і перекази².

У дебатах з питання про написання популярної історії Русі Шараневич виступив з пропозицією розписати премії. Крім цього, він висловився за створення окремого історичного відділу, але не знайшов підтримки серед керівництва. Проте він вдруге наполягав, щоб у цьому Виділі працювало двоє людей, які мали би своїм обов’язком збагачувати його. Члени загальних зборів “Галицько-руської Матиці” подякували І. Шараневичу за плідну наукову працю³.

Через рік, 6-8 (18-20) липня 1865 року відбулись наступні загальні збори Галицько-руської Матиці, в яких брав участь Ісидор Шараневич. Заступник голови Яків Головацький зробив загальний огляд роботи товариства за 1864-1865 рр. (Михайло Куземський в цей час брав участь у засіданні Державної ради у Відні). Детальний аналіз праці управляючого Виділу зробив секретар Мерунович, який відзначив, що протягом 21-го засідання вирішувались питання про: 1) видання німецько-руського і русько-німецького словників (Головацький, Полянський, Петрушевич); 2) збір матеріалів для вітчизняної історії (Шараневич, Петрушевич); 3) заснування премії за

¹ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы ... // Науковий збірник ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. LXXI-LXXII.

² Там само. – С. LXXII.

³ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы ... // Науковий збірник ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. LXXIII.

написання популярної історії Галицької Русі (Петрушевич, Малиновський, Шараневич) та інші ¹.

У переддень зборів у “Слові” опубліковано умови конкурсу за написання популярної історії Галицької Русі (з картою) та програма, яка мала бути керівництвом для написання її. Цю програму підготував сам Ісидор Шараневич.

Така популярна історія повинна бути призначена для народу з метою піднесення національного самопізнання і повинна складатися зі Вступу до історії Малої Русі, як національної цілості взагалі, і найпопулярнішої історії Галицької Русі, яка повинна висвітлювати три періоди: I.Період самостійності до року 1340; II. Період панування Польщі над Галицькою Руссю до року 1772; і III.Період Австрійського володіння.

Перший період мав розпадатися на дві частини. Першу становили події часу, коли Галичина була частиною великого руського Князівства, центром якого був Київ, коли саме в цей період утверджувався в Галицькій області руський народний характер як у ставленні до віри і церкви святої, так і до політичного і соціального ладу. Друга частина мала складатися із розповіді про події часу, коли Галицька область стала удільним князівством, яке відділилося від іншої Русі, оскільки поступово авторитет Києва як центру Русі падав, і він переносився на північ – Володимир Клязьменський і Москву. Тут також мав міститись короткий нарис боротьби міжусобиць руських князів, яка сприяла такому перетворенню, з поглядом на ті битви, які були саме на території Галицької Русі;

¹ Справозданье зь засіданій Галицко-русской матицы на дняхъ 6,7 и 8 (18,19,20) Липця 1865 // Слово. – 1865. – № 66.

утвердження династії Ростиславичів на Галицькому престолі і т. д.¹

У вівторок 6(18) липня 1865 року обговорювалось питання конкурсу на написання історії Галицької Русі на загальних зборах “Галицько-руської матиці”. Шараневич відчитав з трибуни свою програму і сказав, що це є його думка і його погляд на цю справу, але інші члени можуть робити свої примітки. Обговорення показало строкатість думок: Кульчицький запропонував віддати цю програму для детального розгляду комісії, яка мала складатись із трьох членів; Малиновський запропонував замість написання історії надрукувати вже готовий “Волинський літопис”, який відрізнявся живою зрозумілою мовою і містив в собі найважливішу частину історії Галичини і т.д.²

З альтернативною програмою виступив Гинилевич. Він вважав, що дана програма обмежена лише Галицькою Руссю, у ній не добре розділені поняття Велико-Русі і Мало-Русі або Рюрикової Русі. Тому запропонував програму для написання історії всієї Малорусі з акцентом на історії Галичини.

На всі зауваження і побажання відповідав автор програми Ісидор Шараневич. Він підкреслив: 1) що мова йде про те, щоб дати лише погляд на історію, бо не може бути ця тема вичерпною; 2) щодо методів написання, то автор повинен вибирати свій метод (у цьому програма його не обмежує); 3) щодо “Волинського літопису” – то він охоплює період кількох століть, і є писаний староруською мовою, нині малозрозумілою, тому як

¹ Слово. – 1865. – № 56.

² Справоздание зь заседаний Галицко-русской матицы на дняхъ 6,7 и8 (18,19 и 20) Липця 1865 // Слово. – 1865. – Ч. 56.

популярна, робота не годиться. Щодо зауважень Гинилевича, то Шараневич вважав достатньо історії Галичини, яка буде розглядатись в контексті іншої Русі. На тому Галицька Русь виграє більше, ніж би мала історію Малої Русі перед собою, оскільки Галичина багата на історичні дати і пам'ятки. На закид Гинилевича, що ніби він ідентифікує Малу Русь з Велико-Руссю, Шараневич відповів, що "...истинно история посвечает, с.е. связь Руси с нынешною Россією, трудно въ исторіи заперечити. Многія племена рускіи, сказалъ онъ, належавшіи давнейше до вел. княжества Кіевского, належатъ ныне до Велико-Росіи. Давнейше мы стояли съ ними въ тесной связи, – того никто заперечити не може; аж познейше, въ II периоде мы отъ нихъ отчужилися. Ныне признаю, же давнейшее вел.княжество Кіевское не есть то само, що нынешне россійское государство и с тымъ царствомъ его не идентификую"¹.

Далі Гинилевич вважав, що оскільки Русь складає окремішний 15-ти мільйонний народ, то слід написати історію Малої Русі, з чим засновники премії погодяться, якщо б їхнім бажанням було, аби галицький русин мав поняття про всю Русь. Для пояснення висловленої думки Шараневич сказав, що він також вважає, що є 15 мільйонів русинів, "но окремышну історію того народа написати, который николи в жадномъ періодѣ не становиль окремышной политической целости, се невозможно. Если ся описуе яка месцевость, належить взгляды мати на целу территорию; такъ и при писанью исторіи Мало-Руси належить узгляднити еи связь съ целостью. Идеи русской народности я не заперечую, но

¹ Справоздание зъ заседаний Галицко-русской матицы на дняхъ 6,7 и 8 (18,19 и 20) Липця 1865 // Слово. – 1865. – Ч. 56.

примечаю, що такая идея национальностей поднеслася въ Европе не скорше, якъ въ нынешномъ 19 столетію. Исторія же Руси ажъ до найновейшого періода о томъ ничего не знае”¹.

Орган народовців “Мета”, в якому детально висвітлено всі перипетії навколо збору “Галицько-руської матиці”, різко розкритиковано погляди Ісидора Шараневича. “Мета” вважала, що він, виносячи на загальну програму за дорученням Управляючого Відділу, відстоював думку його більшості, “...котрий уникає всякихъ об’явів руської народної самостійности, якъ чорт свяченої води”².

Збори “Галицько-руської матиці” підтримали ідеї Шараневича, а програму конкурсу запропонували розглянути комісії у складі 5 чоловік: Ільницького, Гинилевича, Крижановського, Дідицького, Огоновського. Комісія мала доповісти загальним зборам 8 липня 1865 року³.

Розвиток українського руху тривалий час визначали: з одного боку, прагнення до усамостійнення та пошук свого місця ієрархії національних рухів імперії, з іншого – відсутність реалістичної програми, домінування романтичного світогляду, що, зокрема, виявлялось у намаганні оперти політичні кроки на морально-етичні категорії (добро, справедливість, жертвність тощо).

Децентралізаторські перетворення прирікали українців на підпорядковане полякам становище. Це, у свою чергу, породжувало образу і зневіру у власних силах. Будучи неспроможними виробити позитивну програму,

¹ Справоздание зъ заседаний Галицко-русской матицы на дняхъ 6,7 и8 (18,19 и 20) Липця 1865 // Слово. – 1865. – Ч. 56.

² Мета. – 1865. – № 12.

³ Справоздание зъ заседаний Галицко-русской матицы на дняхъ 6,7 и8 (18,19 и 20) Липця 1865 // Слово. – 1865. – Ч. 56.

провідники українського руху втрачали відчуття духу часу, прирікаючи себе на роль знаряддя в чужих руках.

Серед двох національностей Галичини поляки, без сумніву, становили більш політично організовану та національно свідому силу. Тому Австрія, зазнавши поразки у війні з Пруссією та переживаючи загострення національних суперечностей в країні, була змушена шукати прихильності в поляків ціною віддання їм Галичини. У протилежному разі, підтримуючи українців, Австрія витворила б собі ще одного могутнього ворога – польський загальнонаціональний рух.

Автономія Галичини – гасло, яке підхопила значна частина польського суспільства. За влучним висловом польського дослідника Фельдмана, воно виокремилося з хаосу як платформа, на якій стикалися різноманітні напрямки і прагнення. Поразка повстання 1863 року прискорила політичну переорієнтацію поляків в напрямі відмови від ідей революційної конспірації та збройної боротьби¹.

Українці, які з автономією провінції пов'язували розгортання колонізаційних процесів, відтак домагалися її поділу за національним принципом. Для поляків поділ Галичини та визнання окремішності українських національно-політичних інтересів означали б черговий, на цей раз добровільний, поділ Речі Посполитої. Зусилля польських політиків спрямовувалися на втримання українського населення в польському національно-державному полі, витіснення австрійського чинника з польсько-українських відносин, перетворення Австрії у федерацію “історичних” територій.

¹ Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicyi (1846-1906). – Krakow, 1907. – Т. 1. – S. 54.

Українські політичні сили, на відміну від поляків, у питанні правового статусу Галичини не виробили чіткої реалістичної позиції, зосередившись на творенні теоретичних конструкцій майбутнього "справедливого" устрою цілої імперії.

У питанні децентралізації Австрійської імперії старорусини перебували в опозиції до поляків. У 1867 році, коли останні без огляду на інтереси інших слов'янських народів проводили утилітарну політику, старорусини висловлювалися за слов'янську солідарність і побудовану за етнічними принципами федеративну систему. Вони домагалися від "корони" безумовного поділу Галичини на дві провінції – польську та українську¹. Угорцям, німцям та полякам газета "Слово" протиставляла федералістичну програму решти австрійських слов'ян, поляків нвзивала зняряддям німецько-міністерської більшості, вказувала на їхні "антиконституційні" централістичні прагнення². Але повернуте в минуле релігійно-династичне та станово-корпоративне мислення не давало старорусинам змоги йти в ногу з часом. Поряд із пропагуванням ідеї слов'янської федерації "Слово" симпатизувало Лютневому патенту 1861 року, який утвердив систему конституційного централізму, відкрив полякам шлях до панування в Галичині. Повернення до нього, на думку старорусинів, зупинило би втрату українцями здобутих "концесій"³.

У 1867 році старорусини пережили один із психологічно найважливіших періодів у своїй історії.

¹ Слово. – 1867. – № 22, 35, 47 та ін.

² Слово. – 1867. – № 59.

³ Слово. – 1867. – № 16.

Швидкі зміни в устрої Австрійської імперії, незвичні політичні комбінації, коли на поступки йшли не лояльним, а навпаки – найбільш опозиційним шляхом, не знаходили належного пояснення у старорусинській системі мислення. На шпальтах “Слова” заклики до федералізму перемежовувалися з відвертими симпатіями до абсолютизму. Коментуючи супуречливі прагнення народів Австрійської імперії, різноманітні підходи до проблеми внутрішнього устрою держави, газета наголошувала, що “лишь железная рука абсолютизма могла бы сему разстройству конец положить”¹. Опозиційне до уряду становище, якого “стара партія” дотримувалася у 1867 році, головним чином було наслідком проурядової політики поляків, а не результатом еволюції поглядів самих старорусинів. Видавці “Слова” відзначали, що доки Галичина залишиться неподіленою, вони вітатимуть розширення компетенції австрійського парламенту². Австрійсько-польське порозуміння 1867 року старорусини почали трактувати як хвилевий тактичний крок уряду, який, маючи на меті стабільність держави, мусить “в союз избрати известных врагов славянства, славянских поляков”. Висловлювалося сподівання, що міністри-німці “освободят нас от тяжелой автономии польской”³. “Слово” заперечувало можливість опозиційної політики щодо австрійського уряду, вважаючи доцільним лише пасивний опір, який би обмежувався “на логических доказательствах явной несправедливости и на простых представлениях к правительству”⁴.

¹ Слово. – 1867. – 12(24) квітня.

² Слово. – 1867. – 7(19) жовтня.

³ Слово. – 1868. – 3(15) січня.

⁴ Слово. – 1868. – 29 червня (11 липня).

На відміну від старорусинів, приречених еволюціонувати на узбіччі національної політики, народовці (“молода партія”) відображали об’єктивний напрям розвитку кураїнської ідеї. Для народовецької течії від початку засадничим було визнання окремішності розділеного між двома державами українського народу. Її основу становило молоде покоління української галицької інтелігенції – духовної і світської (А. Вахнянин, К. Горбаль, К. Климкович, В. Навроцький та ін/). Із децентралізованими перетвореннями в Австрії народовці пов’язували можливість врегулювання українсько-польських відносин, а для себе вбачали шанс отримати самостійну роль у політиці (старорусини ігнорували народовців, заперечували право на власну політичну роль)¹.

На відміну від старорусинів, які покладалися виключно на Відень, народовці не надіялися на підтримку центрального уряду (навіть у питанні поділу Галичини). Реальної національної рівноправності вони сподівалися досягти шляхом порозуміння з поляками та покладаючись на “дух часу”.

Дискусії навколо адреси до цісаря у 1870 році виявили нові риси в українському русі. У сеймі остаточно виділилась група послів (С. Качала, Ю. Лаврівський), які намагалися розірвати зі старорусинством, проголосивши “політику інтересів” замість “політики чутств”. Ю. Лаврівський відстоював національну окремішність п’ятнадцятимільйонного українського народу, частина якого живе в Галичині.

Для розгляду внеску Ю.Лаврівського березні 1870 року Крайовий виділ створив польсько-українську комісію, в

¹ Див. детальніше. Верхратський І. З первих літ народовців (1861-1866) // Записки НТШ. – Львів, 1915. – Т. СХХІІ. – С.79-101.

складі якої був Ісидор Шараневич. До неї запрошено вісім поляків і сім українців: В.Бадені, М.Кабат, В.Ковальський, Т.Павликів, Р.Пашковський, А.Петрушевич (сеймові послы), С.Хлебовський (директор Вищої реальної школи у Львові), В.Ільницький (директор Академічної гімназії у Львові, член Крайової шкільної ради), Б.Тшасковський, І.Шараневич (професори Академічної гімназії), Ю.Штаркль (член Крайової шкільної ради), К.Сушкевич (доктор права), А.Вахнянин (заступник професора Львівської гімназії імені Франца-Йосифа), К.Водзицький (голова Золочівської повітової ради), С.Зборовський (доцент Львівського університету) К.Водзицький і В.Ковальський не прийняли запрошення. Їхнє місце на пропозицію Крайового віділу зайняли Ю.Лаврівський і С.Смажевський¹.

На першому засіданні 21 березня головою комісії обрано В.Бадені, заступником – Ю.Лаврівського. 21-23 березня працювала підкомісія, яка провела підготовчу роботу. Рішення ухвалено приймати одинадцятьма (разом із головою) голосами². На загальному засіданні 28 березня створено підкомісії: політично-адміністративну (голова Ю.Лаврівський) і шкільну (Т.Павликів)³. Засідання, які тривали до кінця червня 1870 року, проходили в напруженій атмосфері. Поляки блокували закріплення конкретних положень, водночас наполягаючи на прийнятті тези про нероздільність (замість спільність) провінції⁴. Врешті українці почали ігнорувати засідання, створюючи брак кворуму. Польський посол О.Петруський

¹ Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wniosku posła Lawrowskiego ... – Lwow, 1871. – S. 1-2.

² Там само. – S. 2-3.

³ Там само. – S. 4.

⁴ Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wniosku posła Lawrowskiego ... – Lwow, 1871. – S. 4-7.

пов'язував це з підготовкою до “воскресіння” Руської ради, зокрема – з небажанням українців “наперед визначати її постанови”¹. Для поляків, які не менше від українців були зацікавлені у проведенні своїх рішень, такий поворот став несподіванкою. Відтак, скликання далеких засідань відбувалося під “сильним тиском польської партії”².

Як засаду комісія прийняла тезу про національну окремішність українців, з якої теоретично випливало існування в Галичині двох рівноправних народів³. Ухвалено також низку положень у галузі шкільництва, зокрема про обов'язкове вивчення другої крайової мови в місцевостях із мішаним населенням, про необхідність поступового запровадження української мови викладання в середніх навчальних закладах, про двомовність у Львівському університеті тощо. Натомість не досягнуто згоди по ключових питаннях: які громади вважати мішаними, де мають бути створені українські вчительські семінарії, якою мовою має вестись в них викладення, скільки повинно бути українських гімназій, які дисципліни мають викладатися українською мовою у Львівському університеті⁴. Більшість проблем, над якими працювала політично-адміністративна підкомісія, також зводились до мовного питання. Ухвалено положення, які декларували свободу вибору мови при зносинах із органами крайової влади, зобов'язували останніх друкувати крайові заяви двома мовами, зачитувати тексти рішень у сеймі – залежно від бажання послів – польською

¹ ЛНБ ВР. – Ф. 103. – Спр. 581/IV-а. – арк. 194 зв.

² ЛНБ ВР. – Ф. 103. – Спр. 581/IV-а. – арк. 195 зв.

³ Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wniosku posła Lawrowskiego ... – Lwow, 1871. – S. 7.

⁴ Там само. – S. 7-8.

й українською мовами тощо¹. Невирішеним залишилось питання про нероздільність (спільність) провінцій, мову в судах і шкільних радах та деякі інші. Оскільки найважливішим положенням угодового внеску Ю. Лаврінського розв'язати не вдалося, крайовий виділ 11 липня 1871 року констатував, що не бачить можливості запропонувати сейму певне рішення².

Робота “межинародної” комісії супроводжувалась посиленням антиукраїнських настроїв серед польської громадськості. У 1870 вийшла брошурою опублікована в “Dzenniku Polskiemu” стаття львівського журналіста-сатирика Я. Лема “Ugoda z panem Lawrowskim”. Першочерговим завданням поляків у Галичині називалось прискорення асиміляційного процесу. Дія сейму, який дав хід внеску Ю. Лаврінського, трактувалась як зрада “польської ідеї”. Я. Лем вважав неприпустимою навіть констатацію, що в Галичині існує окрема “політична індивідуальність” – “руський народ”³.

Після участі у роботі цієї комісії вирішення справи про переведення Ісидора Шараневича з посади заступника професора кафедри історії (австрійської історії) у Львівському університеті, яку він займав з 1871 року, на посаду звичайного професора цієї ж кафедри, дістало політичне забарвлення і виявилось для розв'язання досить складним. Розгляд її розпочався 16 травня 1873 року у Відні в п. Міністра освіти. У трьох листах І. Шараневича до Франца Міклошича в травні 1873 року з'ясовуються деталі цієї справи.

¹ Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wniosku posła Lawrowskiego ... – Lwow, 1871. – S. 8-9.

² Там само. – S. 9.

³ Lam J. Ugoda z panem Lawrowskim. – Lwow, 1870. – S. 17.

Краківський факультет за підписом декана професора Карлінського у 1872/73 навчальному році дав позитивну характеристику науковим здобуткам Ісидора Шараневича. На думку останнього, на перешкоді позитивного вирішення даного питання стояв "... професор Ксавери Ліске, мій особистий противник, не захотів висловити своєї думки, а просто утримався від голосування і від участі у цьому питанні. Він міг виступити на факультеті і боротися зі мною зброєю науки, але в моїй присутності він ніколи не виступає проти мене, а шукає спільників за спиною і працює проти мене таємно, в зв'язку з чим я позбавлений можливості захищатися"¹.

У другому листі від 26 травня 1873 року повідомлялося, що відомий фахівець (на думку Шараневича – це Ксавери Ліске) дав негативний відгук на його наукові праці і намагався це обґрунтувати відомими рецензіями доктора Рефлера і двома іншими рецензіями, що з'явилися у журналах "Biblioteka Warszawska", і у "Literarisches Zentralblatt". На всі ці рецензії Ісидор Шараневич написав спростування, але їх не використовував, бо ніколи питання на факультеті це не піднімалось².

Через 5 днів у наступному листі від 31 травня 1873 р. Ісидор Шараневич викладає весь зміст звіту галицького намісника Агенора Голуховського в своїй справі: "Галицький намісник говорить у цьому звіті, що кандидата (мене) – (І.Шараневича – Б.С.) дуже хвалить

¹ Лист І.Шараневича до Ф.Миклошича 31.05.1873р. // ЦДІАУ у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2373, арк. 132-133; Листування українських славістів з Ф.Миклошичем. – К., 1993. – С.341-342.

² Лист І.Шараневича до Ф.Миклошича 26.05.1873р. // ЦДІАУ у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2373, арк. 136-137; Листування українських славістів з М.Міклошичем. – К., 1993. – С. 341-342.

Краківський факультет, зате відомий фахівець (анонім) стверджує протилежне, а саме, що я не признаю критичної літератури, не чітко відрізняю історичні джерела від опрацювань і маю лише темне й приблизне уявлення про сутність джерел взагалі, що мій спосіб викладу матеріалу надзвичайно важкий, що мої друковані праці не мають вартості і що я тільки дещо зробив у малоросійській історії”¹. Через ці звинувачення А. Голуховський не вважав за потрібне рекомендувати І. Шараневича на посаду професора австрійської історії.

У політичному і церковному житті галицьких українців 1882 рік став початком важливих змін. Це був рік великого судового процесу проти галицьких москвофілів, що разом з іншими заходами тодішніх державних і церковних властей сильно вдарив по проросійській течії в галицькому суспільстві і прискорив перехоплення проводу національного руху народовців. В історії греко-католицької церкви в Галичині рік цей був просто переломний. Австрійські і ватиканські власті примусили митрополита Йосипа Сембратовича і його найближчих дорадників зректися своїх посад і відтоді призначили на вищі церковні посади тільки таких кандидатів, у чий повній відданості Риму і Відня вони були міцно переконані. У тому році під керівництвом отців єзуїтів також почалася велика реформа василіанського чину, що викликала гучні протести з боку світської інтелігенції і самого духовенства².

¹ Лист І.Шараневича до Ф.Миклошича 31.05.1873 р. // ЦДІАУ у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2373, арк. 138; Листування українських славістів з М.Міклошичем. – К., 1993. – С. 341-342.

² Химка І. “Апологія” Михайла Малиновського: до історії кризи у греко-католицькій церкві 1882 р. і характеристики поглядів святоюрців // Записки НТШ. – Т. ССХХV. – Львів, 1993. – С. 365.

4 травня 1884 року у Львові відбулось віче руських міщан і селян краю. На ньому було обрано депутацію до Відня в справі реформи о.о. василіан у складі Михайла Димета, Омеляна Огоновського, Владислава Федоровича і Ісидора Шараневича. “Новий пролом” охарактеризував їх як таких, “которымъ даже наибольший ихъ противникъ религийной и национальной вражды закинути не можетъ”¹.

Іван Франко уважно стежив за розвитком подій навколо депутації до австрійського цісаря у 1884-1885 рр. 11 жовтня 1884р. в листі до Івана Белея він висловлює кілька подробиць, про які дізнався з розмови з Федоровичем. Виянилось, що Ковальський – посол до Державної ради, який мав підготувати зустріч у Відні, в цьому напрямі ніяких організаційних кроків не зробив. “Між тим Федоровича підкусило піти самому до міністрів і переконатися, які досі кроки роблено. Показалося, що ніхто в жадним бюрі о депутації нічого не знає, що Ковальський попросту брехав...”².

Щодо складу депутації, то виявилось, що міністри Таффе і Зем’ялковський не хочуть бачити у ньому Ковальського. Федорович відповів Зем’ялковському, що “...Ковальський не належить до властивої депутації, але що русини запросили послів до Ради державної, щоб прилучилися до депутації”³. Проте Ковальський у приватних розмовах із Федоровичем виходив з погляду, що “...депутація то, властиво, він, і що всі прочі мають

¹ Новый проломъ. – 1884. – № 131; Дело. – 1884. – № 45; ЛНБ, ВР, ф. 167 ... арк. 23.

² Лист І.Франка до І.М.Белея 11.10.1884 р. // Франко І. Зібрання творів в 50-ти тт. – Т. 48. – С. 468.

³ Лист І.Франка до І.М.Белея 11.10.1884 р. // Франко І. Зібрання творів в 50-ти тт. – Т. 48. – С. 469.

його слухати, а коли Федорович замітив йому, що властивим головою депутації є Шараневич як сеньйор Ставропігії,— він відповів: “Я довше і давніше був сеньйором Ставропігії, а Шараневич з моєї ласки зістав сенійором.—Шараневич моя креатура, мій слуга!”¹.

Федорович у розмові з Франком передбачував, що Ковальський і Кулачковський будуть намагатись перед аудієнцією захопити керівництво депутації в свої руки “То значить,— пише Франко,— що тоді схочуть зарадити голосування, кого вибрати провідником і бесідником депутації. А маючи по своїй стороні Димета, будуть мати половину членів, так що перетягнувши на свій бік, чи то Шараневича, чи Федоровича, (як надіються), зможуть устроїти все по-своєму”².

Проти такого сценарію подій “...є одна радикальна, і, по-моєму [по Франку – Б.С.] дуже для нас політична рада на котру вчора Федорович і Романчукові натякнув, але котра готова розбитися іменно о заячесердіє і безпринципність членів делегації. Рада се ось яка: в поданні до намісництва, о котрім я вище згадував, мусять бути, як сказано, поіменовані всі делегати, і тільки ті, що в нім будуть поіменовані, будуть допущені до цісаря. Досить би за тим було, як би Шараневич, Огоновський, Димет і Федорович тільки себе узнали депутацією, тільки себе поіменували; в такий спосіб не тільки Ковальський і Кулачковський з гори відпали би, але надто депутація в спосіб, дуже милий для цісаря і правительства, здементувала би безплідно опозиційну політику тих панів,

¹ Там само. – С. 469.

² Там само. – С. 469.

показала би, що є в Галичині люди поважні, котрі з тими панамі не солідаризуються”¹.

На думку Франка (про це і говорив і Федорович зі Зем’ялковським), “...такий поступок був би цысарем дуже прихильно прийнятый і миг би мати велику вагу и великий вплив на удачу целой справи”².

Владислав Федорович та Ісидор Шараневич перед тим були на аудієнції у намісника Залеського, аби прискорити отримання запрошення в кабінетній кацелярії для аудієнції в австрійського імператора. Делегація складалась (крім Шараневича і Федоровича) із Димета, Огоновського і трьох послів Державної Ради – Ковальського, Кулачковського і Озаркевича³. В неділю 10(22) лютого 1855 року Ісидор Шараневич вручив особисто наміснику петицію про призначення дня прийому в імператора у василіано-єзуїтській справі.

Лише 13(25) квітня 1885 року руська антиєзуїтська депутація від’їхала до Відня. Руська інтелігенція, міщанство, представники руських товариств, проводжаючи її, бажали позитивного результату в даній справі. 18(30) квітня 1885 року делегація мала прийом в імператора. (Кулачковському власті відмовили у перепустці)⁴. Ісидор Шараневич вручив імператору меморіал, що торкався передачі добромильського монастиря з василіанським новиціатом єзуїтам, а також виголосив довгу промову, в якій детально виклав вимоги: “... чтобы изъ добромльського монастыря устраниено иезуитовъ, монастырь же, разомъ съ целымъ его

¹ Лист І.Франка до І.М.Белея 11.10.1884 р. // Франко І. Зібрання творів в 50-ти тт. – Т. 48. – С. 469

² Там само. – С. 469.

³ Новый Проломъ. – 1885. – № 207; ЛНБ, ф. 167 ... арк. 37.

⁴ Там само ... арк. 38.

движимымъ и недвижимымъ имениемъ, а особенно состоящій тамъ же новиціатъ, опять возвращено Чину оо. Василіанъ; щобы, на основании высоч.[айшего – Б.С.] патента отъ 29 апреля 1802г. составленный и всегда еще обязующій статутъ (ratio regiminis) отъ 31 августа 1803г. для греко-кат.[олического – Б.С.] монашеского духовенства введено сейчасъ въ жизнь, щобы выборъ протоигумена былъ законно переведенъ и щобы относительно новиціата сделано ответныя меры, вообще, привернено правильную администрацію греко-кат. Монастырей въ Галичине;– щобы черезъ обосторонний трактатъ флорентійской уніи, дальше черезъ основующіися на томъ трактате и взаимно обязующіи спеціальныи условія уніи изъ 1595 года, въ особенности относительно обрядовой автономіи нашей церкви точно определенныи отношенія къ римскому престолу были ненарушимо соблюдены такъ духовными, якъ не меньше и мірскими властями и щобы разъ навсегда прекращено было всякое вмешательство духовныхъ органовъ латинского костела во внутренніи дела нашей греко-кат. церкви”¹.

Шараневич далі підкреслив, що дана просьба торкається як церковних, так і національних інтересів русинів. Австрійський імператор відповів, що накаже ретельно дослідити цю справу, при цьому повідомив, що “...передача добромильського монастиря іезцитами послідовала по просьбе протоигумена Василіанъ и митрополита, в порозумении съ римскою курією, що монастирь тотъ вверено іезуитамъ только временно и що особенности русской церкви при томъ вполне обезпечены”².

¹ Новый Проломъ. – 1885. – № 230; ЛНБ, ф. 167 ... арк. 39.

² Там само ... арк. 38.

Імператор відіслав меморіал зразу ж в міністерство віросповідання і освіти та доручив терміново підготувати найточнішу доповідь на рахунок скарг, що підняті в меморіалі¹.

Після зустрічі з імператором руська делегація була у президента міністрів гр. Таффе, у папського нунція монсиньора Ванутеллі, міністра віросповідання і освіти барона Конрада і міністра в справах Галичини д-ра барона Зем'ялковського. Із тонких і дипломатичних розмов делегації з міністрами стало відомо, що акція на користь єзуїтів була проведена колишнім намісником графом Потоцьким і центральний віденський уряд мав незначний вплив на єзуїтську акцію².

Найдовшою була розмова делегації з папським нунцієм, який сприйняв її дуже ввічливо і залишив навіть Шараневичу візитні картки для всіх членів делегації. Жвава дискусія проходила латинською мовою. Нунцій заявив, що термінове знесення папської конституції *Singulare praesidium* неможливе, так як буде задано шкоди авторитету апостольському престолу. З боку делегації заявлено, що авторитет папи потерпить, коли буде збережено існуючий стан. Наприкінці розмови нунцій пообіцяв, що через два-три роки добромільський монастир буде повернено василіанам³.

Ісидор Шараневич досить серйозно перейнявся проблемами, пов'язаними з василіано-єзуїтським питанням. Його перу належить брошура "Uiber die historische Bedeutung des Basilianer-Ordens in Galizien", видана під псевдо Івановичем. У ній із глибоким знанням розповідає

¹ Новый Проломъ. – 1885. – № 230; ЛНБ, ф. 167 ... арк. 39.

² Там само ... арк. 38.

³ Там само ... арк. 38.

історію розвитку галицьких монастирів, розглядає всі етапи розвитку Чину св. Василя. Шараневич різко критикує цю аномальну реформу василіан посередництвом єзуїтів, при цьому підкреслює, що її погано зрозуміли та й доручили ордену, якого члени не мають навіть університетської освіти¹.

Працюючи в “Народному домі”, Ісидор Шараневич не вдавався до політичних інтриг, а займався чисто просвітно-культурними справами.

На перших п’яти загальних зборах членів руського інституту “Народний дім” Шараневич не був присутній. Лише 8 жовтня 1881 року на VI загальних зборах він згадується у протоколах засідань².

На цих зборах Олександр Стефанович вніс проект ухвали. “Поручається нововибранному Совету “Народного дома”: 1) Щобы завель въ бурсе преподаванье русской исторіи черезъ фахового историка. 2) Щобы начавши отъ следующего школьного года записывалъ новопринемаемыхъ бурсаковъ до русской гимнизіи; техъ же, которые теперь записалися до немецкой гимназіи, а не владеють добре немецкимъ языкомъ, сейчасъ съ оптомъ отобралъ и записалъ въ гимназію русскую. 3) Щобы до надзора бурсы покликалъ еще съ по за Совета фахового педагога”³. Взявши слово при обговоренні, Стефанович підкреслив, що “исторія Руси, такъ мало у насъ знанная и плеканная, есть отличнымъ средствомъ оживленья патриотизма и не можетъ поняти, для чого русскіи дети не посылаются въ русскую гимназію, ино въ немецкую, где встречаются съ трудностями языковыми и страшенною

¹ Новый Проломъ. – 1885. – № 235; ЛНБ, ф. 167 ... арк. 39.

² ЦДДАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 86, арк. 30.

³ ЦДДАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 86, арк. 34.

деморалізацією жидовської молоді, коли противно русская гімназія отличается доборомъ силъ учительскихъ якъ и соответствующимъ преподаваньемъ наукъ”¹.

Обговорення цього внеску викликало гарячу дискусію. На перешкоді позитивного схвалення його “О.Наумовичъ указуєть на указуєть на существующее направленіе языковое на русской гімназіи яко причину ей непопулярности; былъ бы однакожь за внесеніемъ о. Стефановича. Крыл. Павликовъ есть пртивъ внесенія съ взглядовъ языковыхъ”². Проти цього внеску виступали Ковальський і Площанський.

Підтримав цю ухвалу Ісидор Шараневич (разом з о.Лопатинським), що ще раз підкреслює його віддаленість від табору “твердых старорусинів”³.

Однак збори підтримали пропозицію о. Заклинського, який запропонував, щоб “...Собраніе своему управляющему Совету по усмотренію своему съ воспитаниками бурсы поступати, с темъ желаніемъ щобы русская гімназія въ посещеніи щоразъ больше возростала въ дусе правильного языка и любви къ нашему обряду”⁴.

Граф Войцех Дідушицький звернувся з листом до “Світлої Ради” руського Народного Дому від 25 липня 1883 року підкресливши, що в результаті з’їзду археологічної комісії 23-24 липня 1883р. ухвалено: 1) реставрувати історичні пам’ятки міста Галича, а в першу чергу – приходської церкви; 2) закласти при ній музей пам’яток минувшини, першим куратором якого мав би стати член центральної комісії для пам’яток історії і мистецтва у Відні професор Львівського університету д-р

¹ ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 86, арк. 34.

² ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 86, арк. 34.

³ ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 86, арк. 34.

⁴ ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 86, арк. 35.

Ісидор Шараневич; 3) бажанням археологічної комісії є передача у власність краю ґрунтів, на яких у 1882 році були відкопані фундаменти старовинних базилік міста Галича, що є власністю руського Народного Дому. Це б дозволило проводити дальші розкопки більш дієво, системно, за певним планом під керівництвом д-ра Ісидора Шараневича¹.

Войцех Дідушицький запитував: “а) схочеть-ли Светлый советь набыти на власность руского Народного Дому ґрунта, на которыхь фундаменты откопани находятся, отступить на власность края и подь которыми условиями тое сделати схотель бы; б) схочеть ли Светлый советь руского Народного Дома тыи археологические предметы старокняжего города Галича, который уже в Народномъ Доме сложены суть передати... в музеумъ при русской прихотской церкви в Галичи”².

Від управляючої Ради інституту Народний Дім 2(14) вересня 1883 року прийшла відповідь на цей лист. Рада із задоволенням сприйняла інформацію про проведення важливих для історії рідного краю розкопок руїн стародавнього Галича і не збирається ставити перешкод здійсненню цих намірів³.

VII загальні збори членів “Народного Дому”, що відбулись 26 вересня (8 жовтня) 1884 р., вирішили: “... отступить безплатно набыти на власность “Народного Дома”въ окрестностяхъ Галича ґрунта, на которыхь находятся откопаныи фундаменты старокняжеского города Галича – Краевому выделу, однако подь условиемъ, щобы Галицкій Музей безъ согласія

¹ Вестник “Народного дома”. – 1884. – № 14.

² Вестник “Народного дома”. – 1884. – № 14.

³ Вестник “Народного дома”. – 1884. – № 14.

“Народного Дома” не могъ въ ніякій другій городъ перенесен быти”¹.

26 листопада (8 грудня) 1887 року Ісидор Шараневич був обраний головою засідань загальних зборів Народного Дому². Неодноразово він обирався головою комісії для передачі правління інституту “Народний дім” нововибраній Раді³.

30 жовтня (11 листопада) 1893 року “Ставропигийский институтъ честь имеетъ заявити, що Советъ упр. Делами того же Института въ засіданні своїмъ отъ дня 10(22) ноября 1893 упросилъ своего сеньора д-ра Исидора Шараневича на Делегата отъ Ставропигийского Института на общее собрание Членовъ Народного Дома, которое состоится дня 26 ноября (8 декабря) текущего года”⁴.

На цих 11-тих загальних зборах Шараневича обрано членом Управляючої Ради (головою обрано д-ра Йосифа Делькевича). Після уконституювання Управляючої Ради на засіданні 28 листопада (10 грудня) 1893р., доручено Ісидору Шараневичу і Антону Петрушевичу керувати справами “Народного Дому”⁵.

Парламентська та навколопарламентська діяльність, що зосереджувалась у двох інституціях, – була невід’ємною частиною політичного життя галицьких українців другої половини ХІХ століття. В обидвох установах українці ніколи не мали вирішального голосу, виразно становлячи меншість. Але використовуючи передвиборчий період, а

¹ Вестник “Народного дома”. – 1884. – № 23.

² ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 92, арк. 7.

³ ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 91, арк. 15.

⁴ ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 91, арк. 15.

⁵ Вестник “Народного дома”. – 1893. – № 134; ЦДІАУ у Львові, ф. 130, оп. 1, спр. 97, арк. 14.

потім – свободу посольського слова, вони могли якщо не розв’язувати, то принаймні ставити питання національного розвитку на крайовому та державному рівнях¹.

Починаючи з 1860 років вибори в Галичині завжди належали до подій першорядного значення, проте Ісидор Шараневич намагався віддалятися від виру політичної боротьби, хоча прекрасно розумів її значення. Лише одного разу він спробував свої сили у виборах до Державної Ради в 1885 році “...изъ куріи меньшей поселости” у виборчому окрузі Тереховля-Гусятин². Із голосуючих 356 чоловік – 204 голоси віддано за польського кандидата Владислава Чайковського, а за Ісидора Шараневича – 152 голоси, причому в Гусятині Шараневич отримав 100 голосів, а його суперник – 81³. “Новый проломъ” зауважував з цього приводу, що “... продажу голосовъ и тероризмъ развито на великую скалю”⁴.

Іван Франко, хоча добряче критикував за австрійське вірнопідданство Ісидора Шараневича, проте цінував його наукові здобутки і авторитет серед інтелігенції краю. У листі до Ісидора Коперницького 27 грудня 1883 р. Іван Франко ставив в приклад Шараневича науковцям-українцям, аби ті зверталися “... зі своїми працями і зібраними матеріалами до видавництва Академії наук”⁵.

¹ Див. детальніше: Zdrada J.Galicyjskie wybory sejmowe i parlamentarne w latach 1861-1889 // Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie. – Krakow, 1973. – S. 229-256; Аркуша О.Галицький сейм. Выборчі кампанії 1889 і 1895 рр. – Львів, 1996.

² Новый проломъ. – 1885. – № 238.

³ Новый проломъ. – 1885. – № 238.

⁴ Новый проломъ. – 1885. – № 238.

⁵ Лист І.Франка до І.Коперницького 27.12.1883 р. // Франко І. Зібрання творів в 50 тт. – Т. 48. – С. 391.

У листі до Михайла Драгоманова 8 липня 1890р. Франко описує цікаву зустріч з Ісидором Шараневичем: “Коли вже мова про релігії, то розкажу, що сими днями мав я розмову з професором тутешнього університету Шараневичем. Старий був по обіді, мабуть і по скляночці вина і, вдарившись в щирість, розпочав розмову зо мною зовсім так, як щедринський становий: ну, скажіть мені, вірити в особистого бога чи ні? Признатись, я трохи сконфузився таким питанням і почав звертати так, що се діло приватне, інтимне, і т.д., але він не унявся. Тоді я сказав, що не вірю. “Я так і знав!” – скрикнув він. “Ну, але проте я вас шаную, як робучого чоловіка і хотів би приєднати вас для Ставропігії (для роботи при виданню II т. “Ювілейного издания”)”¹.

Ісидор Шараневич як сеньор Ставропігійського інституту звернувся до Івана Франка з проханням перекласти “Воззваніє” польською мовою. З цієї нагоди Іван Франко в листі до Ісидора Шараневича висловив критичні зауваження щодо змісту “Воззванія”. Шараневич вважав вступлення на престол Австрії цісаря Франца-Йосифа фактом (поза хрещенням Русі – Б.С.), найважливішим в історії нашого краю. Іван Франко на це відповів так: “Даруйте моїй ігноранції, але я абсолютно не бачу, на якій підставі се зроблено. Чим заслужився Франц-Йосиф для нашого народу? для Русі? Адже ж панщину дарував Фердінанд I, а Франц-Йосиф через свій декрет о індемнізації з р.1852 покинув на наш народ тягар індемнізації, т.є. повернув ту ж панщину, тільки в іншій формі. Адже ж конституцію дав той же ж Фердінанд I, а Франц-Йосиф тільки скасував її, а коли по тяжких 10

¹ Лист І.Франка до М.Драгоманова 8.07.1890 р. // Франко І. Зібрання творів в 50 тт. – Т. 49. – С. 257-258.

літах був змушений її повернути, то учинив се в формі голуховщини й шмерлінговщини”¹.

Ісидор Шараневич підтримував тісні контакти з Олександром Барвінським, про що свідчить його листування. Насамперед, це були наукові контакти 28 квітня 1886 р. Ісидор Шараневич отримав лист і в подарунок кілька книг від Олександра Барвінського. У листі від 4 травня 1886 року Шараневич “за прекрасний дар” щиро подякував: “Монографійка о Львовской Ставропигіи есть хороша. Тамти другіи книжки еще не маю я часу прочитати...”² Олександр Барвінський прозондував і питання про свій вступ у Ставропігію, на що Шараневич відповів: “Ваше желаніе – що до приньатіва въчлены Ставропигіи заслуженное – я, с моей стороны учтиво и всеми силами вспирати буду...”³ Але, на думку Шараневича, є формальна перепона щодо здійснення цього питання – “Всесветлейший Господинъ Профессоръ не обитають въ Львове”, а за урядовим статутом 1830 р. (що діяв на той час) лише жителі Львова мають право бути членами Ставропігійського інституту⁴. Однак Шараневич запевнив: “... буду старатися о сколько моихъ силъ стане – тую формальну перепону усунути! Принятіе решае остаточно генеральное собрание!”⁵.

Олександр Барвінський запропонував перекласти працю І.Шараневича “Rys wewnetrnych stosunkow Galicyi Wchodniej ...” на українську мову і помістити цей

¹ Лист І.Франка до І.Шараневича [після 05.1888р.] // Франко І. Зібрання творів в 50 тт. – Т. 49. – С. 257-258.

² Лист І.Шараневича до О.Барвінського 4.V.1886 р. // ЛНБ ім. Стефаника, відділ рукописів, ф. Барв. 2769, п. 166, арк. 1.

³ Там само.

⁴ Лист І.Шараневича до О.Барвінського 4.V.1886 р. // ЛНБ ім. Стефаника, відділ рукописів, ф. Барв. 2769, п. 166, арк. 2.

⁵ Там само.

переклад в історичній руській бібліотеці, на що останній радо погодився¹. Шараневич повідомив Барвінського, що на цю працю надруковано багато рецензій, “одна зь тыхъ рецензій сделала поправки въ подробностяхъ”² і пообіцяв віднайти її і прислати.

Вже 7 липня 1886 р. Шараневич згадану рецензію вислав і запевнив Барвінського про позитивне вирішення питання про членство в Ставропігійському інституті³.

У листі від 16 липня 1892 р. Шараневич дякує Барвінському за інтервенцію у Гофрата Цейсберга в справі участі Ставропігійського музею у видавництві. “Dio jsterreichische Monarchie in Wort und Bild”: “Добре и тое будетъ, естли принаймий (кілька) археологичныхъ предметовъ реченного Музея найдуть въ томъ сочиненію увзглядненіе, черезъ що звернеть-ся увага ширшихъ круговъ и миродайнихъ личностей на ценность наукову того досей единственного на Галицкой Руси упорядкованного собрания предметовъ археологичныхъ, архивальныхъ и библиографичныхъ”⁴.

Дуже високо цінує І.Шараневич любов О.Барвінського до історії рідного краю, про що свідчать багаточисельні переклади, що “милують историчну традицію, котора начастіше произтекаетъ зь самыхъ источниковъ и суть ровно убеждены съ мною, що безъ ней высшаа жизнь никакого цивилизованого народа свойственно и нашего руского обойтись не можетъ”⁵.

¹ Лист І.Шараневича до О.Барвінського 4.V.1886 р. // ЛНБ ім. Стефаника, відділ рукописів, ф. Барв. 2769, п. 166, арк. 1.

² Лист І.Шараневича до О.Барвінського 4.V.1886 р. // ЛНБ ім. Стефаника, відділ рукописів, фонд Барв.2769, п.166, арк. 2.

³ Лист І.Шараневича до О.Барвінського 7.VII.1886 р. // ЛНБ ім. Стефаника, відділ рукописів, ф. Барв. 2769, п. 166, арк. 3.

⁴ Лист І.Шараневича до О.Барвінського 16.VII.1892 р. // Там само. – арк. 5.

⁵ Лист І.Шараневича до О.Барвінського 16.VII.1892 р. // ЛНБ ім. Стефаника, відділ

Про тодішні справи в Ставропігійському інституті Шараневич пише так: “Выдаемъ теперь грамоты въ греческомъ языке писани въ нашимъ Архивъ находящиеся, – было и есть уже много матеріалу исторично-архивального дальшихъ томовъ юбилейного издания”. Проте із сумом констатує: ”... но щожь, нема работниковъ межъ Русинами, найкращій силы занимаются политикой...”¹.

Перебування у Києві 1885 р. О.Барвінський використав “... в тій цілі, щоби навязаті сталі взаємини з українськими письменниками і ученими та з їх підмогою розпочати в Тернополі видавництво “Рускої історичної Бібліотеки”². Видавництво це мало своїм завданням “...основним знаннем нашої минувшини розбудити і утвердити ясні народну свідомість посеред освіченої верстви рускої суспільности і напоїти рускі серця щирим справдешним народолобством”³. Із поради Косинського він звернувся до професора Володимира Антоновича, який порадив “... на початок дати передовсім короткий загальний огляд нашої минувшини, а відтак подавати історичні монографії, почавши від княжої доби, аж до найновіших часів”⁴.

За програмою видавництва, обговореною з Антоновичем, V том (вид. 1886 р.) мав би помістити працю д-ра Шараневича “Огляд внутрішніх відносин Галицької Руси”(в перекладі з польської брата Олександра – о. Осипа Барвінського) поряд з роботами Д.Смирнова “Доля Галицької Руси до злучення її з Польщею (в

рукописів, фонд Барв. 2769, п. 166, арк. 5.

¹ Лист І.Шараневича до О.Барвінського 16.VII.1892 р. // Там само. – арк. 5.

² Барвінський О. Спомини: II ч. – С. 317.

³ Барвінський О. Спомини: II ч. – С. 317.

⁴ Там само. – С. 318.

перекладі Кониського), М.Дашкевича “Галицкий князь Данило”(в перекл. В.Карчевского) ¹.

Сам факт, що І.Шараневич погодився на друкування і переклад своєї праці в “Руській історичній бібліотеці” красномовно говорить про те, що І.Шараневич не був разом зі “твердими” москвофілами. Адже, як пише О.Барвінський “... наші москвичі зараз після появи оповістки про видавництво “Руск. Істор. Бібліотеки” подбали о се, щоби їй загородити дорогу на Україну. Ос.Марков, редактор “Н. Пролома”, як мене звістили звідтам, вислав у Петербург до Дурнова, предсідника славянського благод. комітету і помічника шефа жандармів, що кошт на “Руск. Істор. Бібліотеку” дав кн. Адам Сапіга і що она буде містити революційні статі проти Росії, а наслідком того доносу в Росії заборонено “Руск. Істор. Бібліотеку”, поки ще появил ся 1-ий єї том”².

В Галичині “Слово” зовсім мовчало про це видавництво, а “Новый Проломь” Ос.Маркова називав “Руску істор. Бібліотеку” тенденційним видаництвом для того, бо не подає історичних творів Д.Зубрицького і А.Петрушевича ...”

Ісидор Шараневич був радним міста Львова. Попри політичні та економічні питання, він активно займався збереженням пам’яток старовини. 25 травня 1893р. Він, згідно з регламентом, вніс проект ухвали такого змісту (подаємо за “Діло” – 1893. – № 106.): “Коло горы Высокого замку єсть у Львове гора т.зв. пескова, звана давнейше горою Льва. Гору тую розкопують властитель вже водь колькихъ летъ и если такъ дольше пойдете та за

¹ Барвінський О. Спомини: II ч. – С. 319-320.

² Барвінський О. Спомини: II ч. – С. 328.

якихъ 5 летъ гору розкопують”¹. Отже, проф. Шараневич вніс, що міська рада доручила магістратові розпочати правні кроки проти власників гори, щоб вони перестали розкопувати гору і щоб місто викупило її у свою власність. Він мотимував свій внесок тим, що “гора Пескова має историчне значенъ зъ огляду на єм назву “Гора Льва” зъ огляду на се, що водъ давныхъ вже летъ все зображеня места Львова представляють высокій Замок зъ тою горою та що въ старыхъ летописяхъ суть о ней згадки”².

Вперше серйозно захворів Шараневич 22 січня (3 лютого) 1897 року, однак завдяки швидкій лікарській допомозі, його стан покращився³.

Газети “Діло”, “Галичанинъ” ретельно стежили за життям Шараневича, тим більше, що “Slowo polski” розголосило, що немов д-р І. Шараневич смертельно занедужав на запалення нирок⁴. “Діло” спростувало цю інформацію: “Д-ра Шараневича можно щодня бачити на прогулянцє на Высокомъ замку. Для скреплення, щоправда, подъупавшихъ силъ вибираєсь вонъ за колька-диевъ зъ порады лікарєвъ – до Марієнбаду”⁵. “Галичанинъ” вважає, що на погіршення здоров’я вплинуло те, що “старикъ въ теченіи долгихъ лет не оставляль гор. Львова и не прекращаль своихъ повседневныхъ трудовъ”⁶. Через кілька днів стан здоров’я погіршився настільки, що лікарі заборонили йому займатися не лише розумово, але й наказали йому

¹ Дело. – 1893. – № 106; ЛНБ, ф. 167 ..., арк. 24.

² Дело. – 1893. – № 106; ЛНБ, ф. 167 ..., арк. 24.

³ Галичанинъ – 1897 – 23 января (4 февраля). – № 18; ЛНБ ф. 167, ... арк. 21.

⁴ Slowo polske. – 1901. – 30 квітня.

⁵ Дело. – 1901. – 2(15) мая. – 97; ЛНБ, ф. 167, оп. II, ср. 3400, п. 100, арк. 7.

⁶ Галичанинъ. – 1901. – № 96; ЛНБ, ф. 167, оп. II, ср. 3400, п. 100, арк. 7

покинути всі адміністративні справи, якими він керував як старійшина Ставропігійського інституту. На час хвороби ведення справ в Ставропігійському інституті виконує товариш старійшини, радник вищого крайового суду п. Микола Гарасимович¹.

Під час хвороби, коли йому було легше, живо цікавився громадськими справами, Ставропігійським музеєм².

Газета “Діло” дуже різко обурювалася на те, що “... старинна твердиня рускості, славный колись на Руси Львовський Ставропігійський институтъ, поневиряє руску мову, уважаючи єи за языкъ “пастуховъ и свинопасовъ”. Усе внутришнє деловодство того Института протоколи зъ заседань Ставропігійского Братства, навіть устни розправи на тыхъ заседаняхъ ведуться в такомъ неимоверномъ языке, що перевышає всю у нас въ томъ напрямє виданє и чуванє”³.

Коли до Ставропігійського братства належали такі руські патріоти, як Корн.Сушкевич, д-р Целевич, д-р Омел. Огоновський, можна почути було на засіданнях “людяне слово и чути себе помеж Русинами”⁴. Саме за керівництва попереднього старшини пок. Кміцикевича, який дбав про добро Інституту руського, не вдавався до партійних спорів русинів, членами Ставропігії була значна кількість народовців⁵.

¹ Галичанинъ. – № 114. – 1901. – 25 мая (7 іюня); ЛНБ, ф. 167, оп. II, спр. 3400, п. 100, арк. 7.

² Галичанинъ. – 1901. – 3 грудня. – № 206; ЛНБ, ф. 167, оп. II, ср. 3400, п. 100, арк. 12.

³ Діло. – 1901. – № 28 [Татарщина]; ЛНБ, відд. рукописів; ф. 167, оп. II, спр. 3400, п. 100, арк. 5.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

На думку “Діла”, згодом настали інші часи: представники староруської партії стали бойкотувати кожного народовця, бажаючого стати членом Ставропігійського інституту, боячись, щоб управа не “вирвалася з рук старорусинів. Одні з давніх братчиків народовців померли, інші – виселились зі Львова”¹.

Газета “Діло” критикувала старійшину Інституту д-ра Шараневича за те, що він користується російською мовою. Коли Ставропігійський інститут святкував свій 300-річний ювілей та під редакцією Шараневича видав величаву ювілейну книгу, коли Шараневич виголосив у великому залі Народного дому ювілейну промову, – тоді знайшлись люди, що посміли йому зробити докір: “... чому ювілейну книгу не видавъ по руски, чого оповіщення не давъ уложити по руски и чому свою ювілейну речъ не выголосивъ по руски, тольк до всего того уложилъ мовы російскои”. Шараневич відповів на це так: “Ставропігійське братство – то церковне братство, отже и годить сся ему уживати церковного яка!”².

“Діло” критикує позицію сеньйора інституту, вважаючи, що в Галичині ніхто не вміє говорити і писати по-російськи, так ще ніхто не знає говорити по-церковному. Наступним доказом газети є те, що в краї існує багато церковних братств, але ніхто в них не говорить і не пише по-церковному³.

Вже у 1901 році у приватній промові до митр. Андрея Шептицького І. Шараневич оперся на позитивно-історичний ґрунт. На його думку, руські товариства також стоять на цьому ґрунті. “Діло” розуміє це так, що “тая

¹ Там само.

² Діло. – 1901. – № 28 [Татарщина]; ЛНБ, відд. рукописів; ф. 167, оп. II, спр. 3400, п. 100, арк. 6.

³ Там само.

“церковщина”Ставропігійського інститута є лише незручним покривалом расійщини”¹.

Взагалі, такий стан в Ставропігії народівці називали татарщиною, яку рано чи пізно викурять з інституту, “з усею єго теперешною старшиною”².

Наприкінці статті автор висловлює ряд побажань “сеньйорату”Інституту: ”Доживайте свого веку з своєю татарщиною, коли она вамь люба. Стойте себе “не позитивно-исторической почве и промавлийте зь неї вь своимь имени до кого вамь любо и якь любо. Только варуйтесь водь нас русиновь не ставайте негде в нашемь имени и не дражните нась своєю мерзкою каждому Русинові татарщиною. Свои “приглашения”“имейте честь”розсылати своимь ... татарамь!”³.

Похорони д-ра Ісидора Шараневича відбулись 6 грудня 1901 року. Під час богослужіння в церкві прощальне слово виголосив професор богословів отець д-р Комарницький. Над могилою покійного виступили: від Ставропігійського інституту – д-р Іван Добрянський, від Академічного сенату філософського факультету філософського факультету, Краківської Академії наук і гуртка консерваторів д-р Фінкель, які відзначили заслуги Шараневича в науковому і громадському житті краю⁴.

Таким чином, на світоглядній позиції Ісидора Шараневича у 1960-тих роках мала безпосередній вплив поява народівців. Визнання ним, що існує 15-ти мільйонний окремий руський народ, розділення понять Росія і Русь, виразно підкреслює думку, що він остаточно

¹ Там само.

² Діло. – 1901. – № 28 [Татарщина]; ЛНБ, відд. рукописів; ф. 167, оп. II, спр. 3400, п. 100, арк. 6.

³ Там само.

⁴ Там само.

порвав з ідеями представників “погодінської колонії”, істинних “москвофілів”. Участь в акції порозуміння з поляками запропонованої Ю. Лаврівським не дає підстав зараховувати Ісидора Шараневича до народовецького табору (як це вважає львівський дослідник М.Мудрий у вищезгаданій статті). Робота Ісидора Шараневича в міжнародній комісії у 1870 р. показала його бажання своїм авторитетом примирити два українських табори у вирішенні значущих для українського народу проблем. Можна з певністю підтвердити слова Михайла Грушевського про використання авторитету науковця і громадсько-політичного діяча різними політичними угруповуваннями.

Наукова діяльність, участь у роботі національно-культурних товариств – “Галицько-руська матиця”, “Народний дім”, “Ставропігійський інститут”, “Просвіта”, “Наукове Товариство ім. Шевченка”, – були направлені на збереження історичних пам’яток минувшини, пропаганду просвітних і культурницьких знань поглиблення національної самосвідомості русинів краю.

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І.ШАРАНЕВИЧА

1. Дослідження княжої доби

Центральне місце серед наукових зацікавлень І.Шараневича безумовно займає середньовічна історія Галицько-Володимирської Русі (за термінологією дослідника). Науковець планував опублікувати синтетичне дослідження, яке б висвітлювало історію цього регіону від найдавніших часів до 1772 року¹. Проте цей задум йому пощастило реалізувати тільки наполовину: у 1863 році вийшла “История Галицко-Володимирской Руси от найдажнейших времен до року 1453”. Другий том, до якого І.Шараневич у цей час активно збирав матеріали і первісно планував видати через рік-два, ніколи не побачив світ. У наступний період своєї діяльності науковець зосередив основні зусилля на поглибленому вивченні історичних проблем цього регіону.

У своїх дослідженнях І.Шараневич, окрім письмових джерел, використовував досягнення археології, історичної географії, топоніміки та інших допоміжних історичних

¹ Шараневич І. История Галицко-Володимирской Руси от найдажнейших времен до року 1453. – Львів, 1863. – С. V.

дисциплін. Для його наукової методології характерне прагнення винятково на основі джерел об'єктивно висвітлювати історичний процес: "вивчаючи події вітчизняної історії, ми повинні показати їх такими, якими вони були насправді, і не тільки описати добрі, або подиву гідні випадки, але також показати негативні сторони"¹, – писав в одній із своїх праць І.Шараневич.

Про значення історії у житті суспільства він висловлювався так: "з знаня рускои исторіи должны мы черпаты любовь до земле, напятнованой действиями и терпением отцев наших и богатои в историчный переданя; знанье рускои исторіи должно укрепляти в нас замилованье до руского языка котрым предки наши межи собою, с дворами и королями пересравляли умыслово проживалы, и утвержати нас при церковном обряде, которым они с Найвысшим естеством сносилися"².

І.Шараневич не був першопрохідним щодо вивчення історії Галицько-Волинського князівства. У 1852-1853 роках Д.Зубрицький опублікував трьохтомну "Історію древнего Галичско-русского княжества", у якій виклад подій доведений до 1337 року. І.Шараневич відзначив у передмові до своєї "Історії Галицко-Володимирской Руси", що у його праці "событія до року 1290 основуються на руских летописях и розказани суть простороннейше в деле Дениса Зубрицкого "Історія древнего Галичско-русского княжества"...от року 1290 начинаются мои власніи изследования и тянутся до року 1453"³.

¹ Szaraniewicz I. Rys wnetrznych stosunkow Galicyi wschodniej w drugiej polowie XV w. – Lwow. – 1863. – S. 115.

² Шараневич І. Історія Галицко-Володимирскої Русі от найдавніших времен до року 1453. – Львів, 1863. – С. V.

³ Шараневич І. Історія Галицко-Володимирскої Русі от найдавніших времен

І.Шараневич розпочинає висвітлення найдавнішої історії від п'ятого століття до нашої ери, адже саме із цього часу відомі звістки грецького історика Геродота про слов'янські народи, які проживали північніше і західніше від скіфів. Зокрема, до них історик зараховує саварів, яких ототожнює із северянами та тиренгетів, яких вважає тиверцями. І.Шараневич підтримав думку П.Шафарика, що борисфенітами називалися скіфи-землероби, які проживали над Дністром¹. Питання щодо етнічної приналежності названих у "Історії" Геродота племен залишається дискусійним і в наші дні. Одні дослідники вважають їх слов'янами², інші – балтами³. На зміну скіфам прийшли сармати, які також поширили свою владу на слов'янські племена.

Проте, через певний час вони були переможені на півночі готами, а на півдні – даками. У IV столітті готів із Північного Причорномор'я витіснили гунни, держава яких розпалася у V столітті. Слов'янські племена виступають на історичну арену в Європі після загибелі держави Аттіли. Проте у гуннів вже помітні слов'янські впливи, зокрема вони вживають алкогольний напитек мед. Під час похорону Аттіли на його могилі влаштовується тризна.

Окреме дослідження І.Шараневич присвятив заселенню Карпат. Широко використавши свідчення античних і середньовічних письменників – Геродота,

до року 1453. – Львів, 1863. – С. III.

¹ Szafarik P. Slowienske starozytnosci. – Poznan, 1842. – Т. 1. -S. 394-395. Шараневич І.История ... – С. 2.

² Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М., 1982. – С. 18-30.

³ Хабургаев Г.А. Этнонимия «Повести временных лет» в связи с задачами реконструкции восточнославянского этногенеза. – М., 1979. – С. 89.

Страбона, Тацціта, Йордана та інших, науковець із властивою йому скурпульозністю прослідкував етнічну історію племен і народів, що заселяли цей регіон. Значна увага приділена процесові зародження державності на території Карпат, визначенню первісного територіального ядра, навколо якого відбувалось формування ранньодержавних об'єднань, а також міжнародним взаєминам цих держав із сусідами. Автор дійшов висновку, що Карпати із незапам'ятних часів були заселені слов'янськими племенами¹.

В іншій роботі він запропонував свою періодизацію історії слов'ян у підніжжях Карпат. Перший етап тривав від найдавніших часів до смерті Аттіли, другий обмежується зародженням у другій половині IX століття державних організмів Польщі, Угорщини та Русі. Для третього характерна стабілізація державних кордонів між цими державами у Карпатах².

Історію Галицько-Володимирської Русі княжої доби І.Шараневич поділяє на три періоди. Перший охоплює проміжок часу від найдавніших часів до з'їзду в Любечеві у 1097 році, другий триває приблизно сто років, обмежуючись 1198 роком, а третій завершується 1337 роком, тобто часом смерті останнього представника династії Романовичів. Цей етап І.Шараневич назвав "часом самостійності Галицько-Володимирської Русі"³. Періодизація І.Шараневича певною мірою відрізняється від запропонованої Д.Зубрицьким. Хоча цей історик

¹ Szaraniewicz I. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen Volker in Alterthum und in Miltelalter-Lemberg, 1871. – S. 98.

² Шараневич І. Словянськи начатки у склонов Карпат// Walny zjazd czlonkow Towarzystwa pedagogicznego. – Lwow, 1871. – S. 113.

³ Шараневич І. История ... – С. 1.

також поділяє княжу добу на три періоди, проте він датує початок другого – 1015 роком¹.

І.Шараневич був прихильником популярної у другій половині ХІХ століття гіпотези про наддунайську прабатьківщину слов'ян. Опираючись на свідчення “Повісті временних літ”, науковець вважав, що власне із цього регіону, вони, будучи витіснені ворожими племенами, розселилися по величезних просторах Європи. Описуючи розташування східнослов'янських племен, І.Шараневич слушно розташовує дулібів на Південному Бузі, пізніше до такого ж висновку прийшов О. Шахматов². Виникнення державності у західних та східних слов'ян датується ІХ століттям, коли виникають три держави: Велика Моравія, Польща і Русь. У східних слов'ян рано виникають міста, зокрема у хорватів Перемишль, а у бужан – Волинь і Червен.

Більш детально І.Шараневич дослідив етнічну і політичну історію племені хорватів, використавши окрім літописів, польські, візантійські і чеські джерела. Польський хроніст Вінцентій Кадлубек твердить, що король Болеслав Хоробрий підкорив хорватів. У легендарній біографії чеського князя Вацлава наявна звістка, що Хорватія розташовувалась поблизу Чехії. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своєму творі “Про управління імперією” згадує про білих хорватів, локалізуючи їх у Карпатах. Дослідник також наводить звістки про це плем'я, наявні у літописах³.

¹ Зубрицький Д. История древнего Галичско-русского княжества. – Львів, 1852. – Ч. 2.

² Шараневич І. История ... – С. 4, Шахматов А. К вопросу об образовании русских наречий и русских народностей // Журнал Министерства народного просвещения. – С. П. б., 1899. -Ч. IV. – С. 340.

³ Szaraniewicz I. Die Nypatios-Chronik als Quellen-Beitrag zur osterreichsehen

Питання про локалізацію хорватів є дуже складне, зокрема М.Грушевський прискіпливо проаналізував джерела і історіографію, висловив серйозні сумніви щодо їх проживання в Прикарпатті¹.

І.Шараневич у першому розділі своєї узагальнюючої праці “История Галицко-Володимирской Руси” основну увагу приділяє виникненню Київської Русі і характеристиці діяльності її перших князів, опираючись в основному на “Повість временних літ”(у виданні Ф.Міклошича), а також використовуючи роботи Д.Зубрицького, М.Карамзіна та інших істориків. Він здебільшого дотримується при викладі подій літописного тексту, майже не піддаючись його критичному аналізу. У ранній історії Київської Русі історик відводить важливе місце варягам. Зокрема, І.Шараневич твердить, що “племена, с которых складалась так простонна держава не приступили добровольно к тому державному составу, они были присоединены ворягами за помочию оружия и дани с изъятием словен над Ильменом”². Проте поступово на вищих державних посадах поряд з варягами почали появлятися також слов’яни, відбувається перемішування представників цих народів. За Ярослава Мудрого припинився притік норманів на Русь, князь відмовляється платити їм данину. У цей час вони поступово розчиняються в місцевому слов’янському середовищі.

На думку І.Шараневича, Київська Русь не була цілісною, централізованою державою, після смерті Володимира вона вдруге, майже випадково опинилася під владою одного князя – Ярослава. Із часів Святослава

Geschichte. – Lemberg, 1872. – S. 58-64.

¹ Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1991. – Т. 1. – С. 210-213.

² Шараневич І. История ... – С. 20.

відбувався поділ державної території на уділи між синами київського князя. Руська земля вважалася власністю всього роду Рюриковичів, і за тогочасними законами ніхто із них до своєї смерті не міг бути позбавлений приналежного йому уділу. Найстарший князь у роді вважався його головою, носив титул великого князя і сидів у Києві. Удільні князі не були зобов'язані платити йому данину.

Через певні проміжки часу князі збиралися на з'їзди, які вирішували суперечки між ними, здійснювали суд, а також намагалися їх примирити. Проте нерідко князі не підкорялися рішенням таких з'їздів, а зі зброєю в руках намагалися відстояти свою правоту на приналежні їм володіння. Великий князь має право у випадку наявності ворожої загрози скликати з'їзди і вимагати від удільних князівств військової допомоги. Таким способом часто вдавалося об'єднати князів у боротьбі з половцями, а пізніше з монголо-татарами¹.

Удільний князь чинив найвищий суд над своїми підданими, розпоряджався урядами та нерухомим майном, роздавав міста і села за військові заслуги кормління, командував власними військовими загонами. Всередині свого уділу князь мав права майже суверена. Щоб закріпити за собою і своїми нащадками вигідний уділ, він будував фортеці та міста. Удільний князь був оточений боярами та дружиною, із якими радився про найважливіші справи свого князівства: війну і мир, укладення союзів із представниками династії Рюриковичів або іноземними державами та племенами, тощо. У міжусобицях, які спалахували на Русі, найчастіше, окрім княжої дружини, брали участь ті великі

¹ Шараневич І. История... – С. 20-21.

міста, у яких перебували князі. Більша частина населення зберігала нейтралітет у цій боротьбі. Доречно порівняти тогочасне становище Русі із війнами поміж державами античної Греції.

Важливе значення у суспільно-політичному житті держави займали великі міста: Київ, Новгород, Псков, Чернігів та інші. У Новгороді найголовніші справи вирішувалися на вічах. Кияни також збиралися на віча, під час міжусобиць розпоряджалися великокнязівським престолом, проте народовладдя у Києві не розвинулося до такого рівня, як у Новгороді. Великий князь розцінював втручання киян у престолонаслідування київського столу як заколот і карав за це міщан в'язницею, осліпленням, а інколи і смертю.

Мешканці великих міст розподілялися на стани: гостей – тобто купців іноземного походження, що ведуть торгівлю із закордоном і місцевих купців, що торгують всередині держави. Дрібні ремісники становили прошарок міщан, відомий під назвою “чорні люди”. У містах проживали бояри, а також огнищани, які, маючи чималі будинки і великі земельні володіння, прирівнювалися за своїм становищем до бояр¹.

Селяни, відомі під назвою смердів, користувалися особистою свободою, проте невідомо, чи належали їм ті земельні наділи, які вони обробляли. На найнижчому щаблі суспільної ієрархії перебували челядники, які за своїм становищем прирівнювалися до рабів. До цього прошарку потрапляли люди, що були взяті в полон на війні, боржники, які не змогли віддати позики, а також діти невільників².

¹ Шараневич І. История ... – С. 21-22.

² Шараневич І. История ... – С. 22-23.

Після запровадження християнства на Русі поступово формується церковна ієрархія, на чолі якої став митрополит. Єпископів вибирали удільні князі разом із міщанами, боярами та духовенством, але висвячував і затверджував їх митрополит. Царгородський митрополит безпосередньо не втручався у справи руських єпархій. Найчастіше митрополита у Київ надсилали із Візантії, проте згодом великі князі самі посиляли у Константинополь тих осіб, яких бажали бачити на чолі руської церкви. Князь Ярослав Мудрий віддав під юрисдикцію духовного суду церковні і кримінальні справи, а також пов'язані із сімейним життям. На утримання церков та монастирів із князівських прибутків виділялася десятина. Нерідко князі і княгині у похилому віці йшли у монастирі, де приймали постриг. Погляди І.Шараневича значною мірою співпадають із позиціями Д.Зубрицького щодо цього питання¹.

І.Шараневич у викладі подій до часу Любечського з'їзду 1097 року приділив порівняно мало уваги подіям на західних землях Київської Русі. Він відзначив, що у 885-904 роках під владу Олега потрапили білі хорвати, які проживали за Дністром і Сяном, та дуліби з-над Бугу. Ці племена взяли участь у походах Олега на Царгород. У часи князювання Ігоря та Святослава від Київської Русі відокремились хорвати, а міста Червен і Перемишль захопили поляки. У 981 році Володимир здійснив похід на захід відвойовувати міста Червен і Перемишль, а у 992 році відновив владу Русі над хорватами, завершивши таким чином відновлення Київської Русі у попередніх межах. Подібних поглядів на причини двох західних

¹ Див.:Зубрицький Д. История ... – Ч. I – С. 67-108.

походів цього князя дотримувалися М.Карамзін та Д.Зубрицький¹.

При розподілі своїх володінь між синами Володимир посадив у Володимирі-Волинському Всеволода, якому, на думку І.Шараневича, була надана влада над хорватами і областями, що розташовувалися понад Сяном та Дністром. Історик поділяє думку Д.Зубрицького, що Всеволод загинув під час міжкнязівської боротьби, яка наступила по смерті Володимира, а його володіння були приєднані до уділу деревлянського князя Святослава, який незабаром був убитий у Карпатах, поблизу Синевідська, втікаючи від святополкової погоні².

Польський король Болеслав, повертаючись із Києва, після надання допомоги своєму зятеві Святополкові у його боротьбі проти Ярослава, захопив Перемишль, Червен, Белз та інші Червенські городи. Тільки у 1030 році Ярослав відвоював Белз, а в наступному році за допомогою брата Мстислава – Червенські гради. Західний кордон Київської Русі у часи Ярослава пролягав по ріках Сян, Віслок і Буг. У місті Володимирі князь посадив свого сина Ігоря, який після смерті Вячеслава отримав Смоленськ, а Володимирське князівство було приєднане до володінь великого київського князя Ізяслава. Під час князювання у Києві Святослава (помер в 1076 році) у Володимирі сидів його син Олег, якого після смерті батька вигнав київський князь Ізяслав.

У князівських міжусобицях другої половини XI століття простежується протистояння молодшого покоління (найчастіше усунутого з батьківських володінь)

¹ Карамзін Н.М.История государства Российского. – М., 1988. -Кн. 1. – Т. 1. – С. 124; Зубрицький Д.История ... – Ч. 1. – С. 165-166.

² Зубрицький Д. История ... – Ч. II. – С. 5; Шараневич І. История ... – С. 18.

із старшого, стривів і племінників. Київські князі були вимушені у деяких випадках повертати їм батьківські володіння або наділити хоча б деякими землями. Зокрема, київський князь Всеволод надав Володимир у 1078 р. Ярополку Ізяславичу – сину свого попередника на великокнязівському престолі. Проти такого рішення постали князі Давид Ігоревич як претендент на батьківську спадщину і Ростиславичі. І.Шараневич приймає припущення Д.Зубрицького, що їх батько Ростислав мав якісь володіння на Волині перед своєю втечею у Тмуторокань¹. Василько і Володар Ростиславичі прогнали силою Ярополка із Володимира, проте князь Володимир Мономах (який на думку І.Шараневича реально управляв державою замість батька Всеволода) незабаром, за допомогою зброї повернув йому Волинське князівство. Через кілька років Ярополк Ізяславич повстав проти Володимира Мономаха, але був переможений останнім і вигнаний із міста Володимира. Власне після цієї події відбувається утвердження Ростиславичів на Прикарпатті. На Волині намагається закріпитися Давид Ігоревич, який після смерті Ярополка отримує Володимир, проте ненадовго.

Важливе значення для формування удільної системи мав князівський з'їзд у Любечі. Особливо вагомим виявилось прийняте тут правило, що діти повинні успадковувати батьківський уділ. Тоді ж за кожним князем було закріплено приналежне йому князівство і всі поклялися не посягати на чужі володіння. Зокрема, за Давидом визнавався Володимир, за Володарем – Перемишль. І.Шараневич, детально описуючи всі перипетії, пов'язані із осліпленням Василька, показує

¹ Зубрицький Д. История ... – Ч. II. – С. 11; Шараневич І. История ... – С. 27.

Давида Ігоревича здебільшого у непривабливому освітленні, перекладаючи на нього основну вагу за цей випадок. Василько Ростиславович, на думку дослідника, став невинною жертвою. Своєрідне почесне заслання Давида Ігоревича у Бужеськ після Витичівського з'їзду 1100 року потрібно розцінювати як порівняно м'яку кару за такий злочин. Прихильно ставиться І.Шараневич до братів Ростиславичів – Василька і Володаря. Він позитивно оцінює їх діяльність, особливо боротьбу проти намагань Угорщини та Польщі завоювати землі Південно-Західної Русі.

Високо оцінив І.Шараневич діяльність Володимира Мономаха. Особливо відзначив дослідник намагання цього князя зосередити всі руські землі у своїх руках. Наприкінці князювання він зумів поширити владу Києва на більшість князівств за винятком Чернігівського, Галицького і Полоцького. Одним із результатів об'єднавчої політики Мономаха були організовані ним походи проти половців, які призвели до підкорення цього кочового народу владі київського князя ¹. Сучасні історики не поділяють такої думки, вони вважають, що походи, організовані Мономахом, тільки спричинилися до значного послаблення половецького натиску, але не до входження території, заселеної кочовиками, до складу Київської Русі ².

Характеризуючи становище руських земель по смерті Володимира Мономаха, І.Шараневич констатує, що великі князі нерідко під час свого правління поступали свавільно. Часто незважаючи на старовинний закон, за яким уділ не можна відібрати у князя при його житті, вони

¹ Шараневич І. История ... – С. 34.

² Плетнева С.А. Половцы. – М., 1990. – С. 63-66.

проганяли одних князів із їх земель, а інших ними наділяли. Найчастіше такі вчинки спостерігалися після смерті великого князя, коли на престол вступав його наступник. Обділені князі нерідко шукали союзників навіть серед кочовиків і намагалися силою зброї примусити великого князя повернути їм їх володіння. У цей період спостерігається прагнення окремих князів до повної самостійності і намагання передавати свої уділи у спадкове володіння дітям та внукам. Найсильніше воно проявляється у перемишльсько-галицьких князів. Але навіть сини Володимира Мономаха нерідко намагалися послухатися батька, вступали із ним у суперечки, а деколи і бралися за зброю. Після характеристики діяльності Володимира Мономаха і тогочасного становища Русі І.Шараневич зазначає, що на наступних сторінках своєї книги він має намір зосередити основні зусилля на детальному вивченні історії Галичини та Волині¹.

По смерті Володаря один його син Ростислав отримав Перемишль, а інший Володимирко – Звенигород. Сини Василька – Юрій і Іван – князували у Перемишлі. Невідомо якому із цих міст належала першість, але у цей період спостерігається піднесення Галича, можливо, що він був центром цілого роду Ростиславичів. Адже саме у цьому місті помер у 1141 році Іван Ростиславович, по смерті якого Володимирко переніс у Галич столицю свого князівства.

Із певною симпатією І.Шараневич ставиться до Володимирка Ростиславича. Дослідник, на основі київського літопису відомого в Іпатіївському списку, детально прослідковує кожен крок цього князя. Зокрема, науковець досить стримано ставиться до припущення

¹ Шараневич І. История ... – С. 34.

Д.Зубрицького, що частина Волинського князівства надана великим київським князем Юрієм за збройну допомогу Володимиркові – це Белз із прилеглою територією¹. І. Шараневич не поділяв думки Д.Зубрицького щодо локалізації міста Бужська на річці Західний Буг, про який літопис говорить, що він у 1146 році був наданий князеві Святополкові Давидовичеві, а у 1148 році – Ростиславові Юрієвичові². І. Шараневич дотримується думки, що у літописі йдеться про Бужеськ, який розташувався на річці Південний Буг³, такої ж точки зору дотримуються сучасні дослідники⁴.

Князя Володимирка І. Шараневич характеризує як досвідченого у воєнному мистецтві, охочого до військових походів, але одночасно далекоглядного політика, який намагався досягнути поставленої перед собою мети не тільки силою зброї, але і дипломатичними методами. Володимирко тверезо оцінював свої сили, укладав союзи із сильними князями, втручався у суперечки сусідів, спричинював війни, іноді намагався примирити ворогів і такою своєю діяльністю розширював межі Галицького князівства, яке у цей період сягало берегів Дунаю. Цей князь завжди прагнув відімести сусіднім народам за нанесені йому образи. Він досягнув значного авторитету в очах іноземних держав, а також користувався великим впливом у руських князів.

Володимирко хитрістю привертав до себе увагу недругів, нерідко їх обдурював, навіть не цурався

¹ Зубрицький Д. История ... – Ч. II. – С. 76; Шараневич І. История ... – С. 41.

² Зубрицький Д. История ... – Ч. II. – С. 67-68; Ч. III. – С. 295.

³ Шараневич І. История ... – С. 40.

⁴ Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К., 1985. – С. 22-23; Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів. – Львів, 1996. – С. 223.

порушувати клятви. Таким способом він часто перемагав ворогів і навіть без кровопролиття досягав поставленої мети. Князь був свідомий відведеної йому богом ролі правителя: карати безбожників і втихомирювати бунтівників, а тих, хто проводить благочестиве життя, захищати і винагороджувати. Володимирко був зразковим християнином. Він зумів зміцнити князівську владу в середині Галицького князівства, суворо караючи тих, хто йому зраджував. Свого близького родича і одночасно небезпечного супротивника – Івана Берладника він вигнав із Галича, забезпечивши престол своєму синові і утвердивши таким чином у Галицькому князівстві систему успадкування по прямій чоловічій лінії, а не по старшинству. Таку, дещо романтичну характеристику Володимирка не повністю поділяють сучасні дослідники¹.

Історії Волинського князівства цього періоду І.Шараневич приділяє значно менше уваги. Здебільшого він обмежується констатацією почерговості зміни князів на володимирському столі, мало приділяючи уваги характеристиці їх діяльності. Потрібно відзначити, що джерельна база, наявна у розпорядженні дослідників щодо Волині, є значно бідніша, ніж стосовно Галичини.

У часи правління великого київського князя Ізяслава спостерігається подрібнення Волинського князівства на менші уділи. Окрім володимирського князя Святослава, у Дорогобужі сидів Володимир, у Бресті – Володимир Андрійович. Нерідко свої права на Волинське князівство заявляли сини попередніх волинських князів.

Боротьба, яка раніше велася між окремими родами Рюриковичів за київський престол, переноситься тепер на уділи, зокрема і на територію Волинського князівства.

¹ Див.: Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1983. – С. 68-76.

Відколи київським князем перестав бути найстарший за віком серед Рюриковичів і ним заволодів один рід, успадкування в якому відбувалось по чоловічій лінії, відтоді і по інших уділах запроваджується така система. Це явище спричинює поширення процесу відокремлення окремих князівств від центру, зокрема, серед перших від Києва відділилися Суздальське і Галицьке князівства. По смерті удільного князя його сини мали право розподіляти між собою батьківську землю, але повинні були визнавати старшого за отця і голову роду.

Нерідко поділи батьківської спадщини бували несправедливими, тому виникала боротьба за межі вже поділених уділів. Іноді старші князі взагалі позбавляли молодших земельних володінь. Кожний князь намагався закріпити за собою належний йому уділ і передати синові у спадкове володіння. Князі, позбавлені своєї частки, шукали допомоги або у великого київського князя, або у інших князів, тому далі продовжувалися міжусобиці на Русі. Із такої точки зору потрібно розуміти боротьбу за Галицьке князівство поміж Ярославом Осмомислом та Іваном Берладником¹.

Під час здобуття Києва у 1169 році полками суздальського князя Мстислава – сина Андрія Боголюбського, місто було сильно зруйноване. Проте у столиці Русі він не залишився, але посадив там залежного від себе переяславського князя Гліба. Андрій Боголюбський прийняв титул великого князя, залишаючись далі у Володимирі-на-Клязьмі і вважаючи Київську землю за залежний від себе уділ. Коли Суздальське князівство ослабло внаслідок міжусобиць, що спалахнули у ньому, Київ став причиною суперечки

¹ Шараневич І. История ... – С. 50-51.

між смоленськими, чернігівськими і волинськими князями. Проте тепер князі ведуть боротьбу не за великокнязівський престол у Києві, від могутності якого залишилася тільки тінь, а за титул великого князя і місто Київ із прилеглою до нього територією¹.

Високо оцінює І.Шараневич діяльність Ярослава Осмомисла. Цей князь не прагнув завоювати чужі землі, а задовільнявся своїм Галицьким князівством. Він надавав допомогу тим із Рюриковичів, що були обділені або позбавлені своїх законних володінь. Ярослав віддавав перевагу мирним справам над воєнними. У той час, коли його воєводи шукали собі слави у далеких землях Русі, коли сила галицької зброї забезпечила Галицькому князівству перевагу у Південній Русі, яку даремно намагалося оспорити Суздальське князівство, тоді Ярослав Осмомисл дбав про піднесення землеробства, розвиток торгівлі і процвітання міст. На територію Галичини двадцять років не ступала ворожа нога. Ярослав уникав даремного кровопролиття, дорожив життям своїх підданих, часто наймаючи для ведення війн іноземців. Невідомий автор “Слова о полку Ігоревім” назвав цього князя Осмомислом за його мудрість та чесноти. Історик Б.Рыбаков, який також високо оцінює діяльність Ярослава, називає час його правління періодом розквіту Галицького князівства².

При удільній системі зростає значення бояр та княжої дружини. Відколи князі закріплюють за своїми родами окремі уділи, відтоді бояри та дружинники отримують постійні земельні володіння, які передають у спадщину

¹ Шараневич І. История ... – С. 52.

² Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М., 1982. – С. 512-514.

своїм синам. Поступово вони багатіють і збільшують свій вплив на політичне життя князівства. Зокрема, галицькі бояри втручаються у сімейне життя Ярослава і примушують його повернутися до першої дружини Ольги.

Наступник Ярослава на Галицькому столі – Володимир був протилежністю своєму батькові. Він не управляв князівством на основі старовинних руських законів, не проживав із законною дружиною, а відібрав жінку у священника і нажив із нею двох дітей. Такий поступок сильно обурило галичан, які не захотіли кланятись попаді. Володимир мав схильність до чарки, не любив радитись із дружиною та боярами про важливі державні справи. Така поведінка викликала незадоволення галичан і спровокувала їх на повстання, яке призвело до втечі Володимира і закликання у Галич володимирського князя Романа Мстиславовича¹.

І.Шараневич мало приділяє уваги Волині у часи князювання Ярослава Осмомисла. Він відзначає, що після смерті Мстислава у 1170 році його престол зайняв син Святослав, який помер через п'ять років. Наступним волинським князем став у 1175 році його брат Роман, який є засновником династії Романовичів і прославився властолюбством, гострим розумом та мудрістю. Тоді у Белзі сів його брат Всеволод. Проте у Галичі із першого разу Роман не зміг утвердитися. Володимир, який втік до Угорщини і попросив допомоги у короля Бели, спричинив таким вчинком окупацію Галичини угорцями. Роман був вимушений залишити Галич і після кількох невдалих спроб зумів повернути собі володимирський престол.

¹ Шараневич І. История ... – С. 59-60.

Володимирові при сприянні імператора Священної Римської імперії Фрідріха Барбаросси і допомозі поляків у 1189 році пощастило вигнати угорців із Галича. Цей князь врахував свої минулі помилки і жив тепер у згоді з підданими і в мирі із сусідніми князями. Він домігся покровительства у Суздальського князя Всеволода (рідного брата його матері), який зумів помирити Володимира із угорським королем. В останні роки правління Володимира панував мир у Галицькій землі, процвітали землеробство і торгівля, навіть складалося враження, що повернулися часи князювання Ярослава Осмомисла. У 1198 році помер останній представник династії Ростиславичів – Володимир. За столітній відрізок часу володіння Галицьким князівством цей рід зміг розширити його межі аж до Дунаю, перетворити на незалежну державу, досягнути високого рівня розвитку економіки, завоювати великий авторитет серед сусідніх князівств та іноземних держав.

На момент смерті Володимира Мономаха Русь була поділена на самостійні князівства. У Полоцьку сиділи нащадки старшого сина Володимира Святославовича і Рогніди – Ізяслава, в інших землях панували Ольговичі та Маномახовичі. Ольговичі поділялися на дві лінії, одна князувала у Путивлі, Курську, Брянську, Муромі, Рязані і Пронську, інша у Чернігові. Вони відзначалися неспокійним войовничим характером і невтомною діяльністю. Мономаховичі володіли Смоленським, Володимиро-Суздальським, Волинським, а після смерті Володимира Ярославовича і Галицьким князівством.

Система поділу земель між братами і їх нащадками, які звичайно підкоряються своїм братам, була запроваджена у життя найраніше у Суздальському та Галицько-

Волинському князівствах. Всередині князівств питання щодо престолонаслідування серед членів роду по старшинству або по прямій чоловічій лінії, вирішувалося здебільшого на користь останнього. Всі члени роду мали право на уділи, хоча ціле удільне князівство вважалося спільною власністю всього роду ¹.

Заволодівши вдруге київським князівством, Роман Мстиславович вдався до жорстоких заходів, спрямованих на приборкання ворожої йому частини бояр. Він фізично знищив багатьох із них, інші самі залишили князівство. Розгромивши опозицію, Роман досягнув необмеженої влади у Галичі, що дозволило йому спрямувати свою енергію на зовнішньополітичну діяльність. І.Шараневич, використавши “Хроніку” Микити Хоніата, описав його походи проти половців, завдяки яким було врятовано Візантійську імперію від нашествия цих кочовиків. Проте твердження історика, що імператор Олексій Комнін після скинення його із престолу знайшов притулок у Галичі, спростоване сучасними дослідниками ².

І.Шараневич детально досліджував взаємини Романа із його тестем – київським князем Рюриком. Симпатії історика всеціло знаходяться на стороні галицько-волинського князя. Приєднання Києва до володінь Романа дослідник оцінює дуже високо, він говорить, що тепер його держава простяглася від Дніпра і половецьких степів до Дунаю і Карпатських гір.

Неодноразово Роман воював із литовськими племенами, після однієї із перемог він позапрягав полонених у плуг. Дослідження джерел дозволило

¹ Шараневич І. История ... – С. 63-64.

² Котляр М. До питання про втечу візантійського імператора в Галич у 1204 р. // УІЖ. – К., 1966. – № 3. – С. 112-117.

І.Шараневичеві зробити висновок, що цей князь вів переможні війни із угорцями. Невдала спроба Романа втрутитися у міжусобну боротьбу в Польщі мала для нього катастрофічні наслідки: через необережність він загинув під містом Завихвостом.

Характеристика Романа, дана І.Шараневичем, значною мірою співпадає із оцінкою князя, наявною у Іпатієвському літописі¹. Історик відзначає, що під владою цього правителя опинилася значна частина руських земель і за це він був титулований самодержавцем всієї Русі. Роман, відзначився як невтомний полководець, що літав швидко, як орел, у битвах бився хоробро і стійко, як тур, на ворожих землях нищив все і пожирав, як крокодил, на язичників, особливо на половців і литовців, нападав сміливо, як лев.

У момент смерті Романа його сини від другої дружини – Данило і Василько були малолітніми, перший мав тільки чотири роки, другий – два. Розуміючи, що у цій ситуації неможливо втримати за своїми дітьми батькову спадщину, вдова по Романові подалася до польського короля Лешка Білого. У Галицько-Волинському князівстві утвердилися сини новгород-сіверського князя Ігоря і дочки Ярослава Осмомисла – Єфросинії. У Галичі сів Володимир, у Звенигороді – Роман, у Володимирі-Волинському – Святослав. Двоюрідний брат Данила, белзький князь Олександр Всеволодович, разом із своїм братом Всеволодом, пересопницьким князем Мстиславом і польським королем Лешком Білим прогнали у 1209 році Святослава Ігоревича із Володимира. Спочатку волинським князем став найстарший із Мстиславовичів –

¹ Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей. – М., 1962. – Т. 2. – Спб. 412.

Інгвар Ярославович, проте він швидко викликав у володимирців до себе ненависть, тому добровільно уступив престол Олександрові Всеволодовичу. Події XIII століття І.Шараневич датує на основі своїх досліджень, адже Галицько-Волинський літопис Хлебніковського списку не розбитий на роки, а у Іпатіївському вони розставлені пізнішим переписуванням досить довільно¹.

І.Шараневич детально описав боротьбу синів Романа за повернення батькової спадщини, розпочавши від закликання Василька жителями Берестя. Розповідаючи про розправу галицьких бояр над Ігоревичами, науковець відзначає, що соромно історика говорити про таку подію². Проте із захопленням І.Шараневич описує перше вокняжіння Данила на престолі його батька Романа. Боярина Володислава, який на короткий час став галицьким князем, дослідник називає самозванцем і відзначає, що всі князі зневажали рід цього чоловіка, який, не походючи із династії Рюриковичів, наважився узурпувати князівський титул.

Намагаючись якимсь чином обмотивувати поступки Мстислава Удалого, І.Шараневич припускає, що під час перебування у Новгороді цей князь звик підкорятися вічу і прислухатися до голосу народу. Тому і в Галичі він намагався зважати на думку своїх підданих, а не управляти князівством тільки на основі страху і насильства. Поступки Мстислава засвідчують про його прагнення задовільнити всі прохання галичан.

Половці, як відзначає історик, у цей період часто брали участь у князівських міжусобицях і нерідко переходили на службу до руських князів. Їх хани переймали руські

¹ Szaraniewicz I. Die Hypatios-Chronik ... – S. 3-28.

² Шараневич І. Історія ... – С. 72.

звичаї і приймали християнство. Поступово згасала ворожнеча між русинами та половцями і наші предки почали дивитися на цих кочовиків, як на своїх братів. Половці були своєрідним щитом для руських земель, який захищав їх від напливу нових хвиль нападів зі сходу. Така, наскрізь позитивна оцінка ролі половців в історії Східної Європи, є досить завищеною і не поділяється сучасними дослідниками¹.

Причину поразки руських князів у битві на річці Калці І. Шараневич вбачає у відсутності єдності поміж ними, суперництві Мстилава Удалого із київським князем Мстиславом і приховуванні галицьким князем від нього воєнних планів. Навіть табори цих князів стояли окремо один від одного. Виявилася і технічна перевага татар, їх коні були більш витриваліші, а стріли летіли далше, ніж руські.

І. Шараневич неодноразово підкреслює, що галицькі бояри були винятково сильними і впливовими. Вони за прикладом польських і угорських олігархів бажали користуватися необмеженими правами і всіма способами перешкодити об'єднанню Галицького князівства із Волинським в одну державу. Романовичі, розпоряджаючись військовими силами Волинського князівства і опираючись на вірних собі волинських бояр, намагалися всіма способами обмежити свавілля галицьких бояр. Тільки одна присутність Данила у Галичі неймовірно їх дратувала, тому вони вважали за менше зло для себе бачити на галицькому престолі королевича або котрогось князя із династії Рюриковичів.

¹ Кудряшов В.К. Половецкая степь. – М., 1948. – С. 48-52; Плетнева С.А. Половцы ... – С. 141-170.

Найчастіше кожний новозапрошений князь намагався якнайбільше догодити галицьким боярам, поступаючись значною частиною своєї влади. Зокрема, він доручив їм вершити суд, рідко зважав на їх свавілля, невільно сприяючи таким чином ще більшому їх посиленню. Очевидно, бояри намагалися розвинути і утвердити олігархічну форму правління, при якій невелика група бояр отримала б всю повноту влади ¹.

На думку І.Шараневича, боярська проугорська партія зникає у 1233 році, після дев'ятиденної облоги у Галичі угорської залози, внаслідок якої загинув королевич Андрій. Але і партія, що підтримувала Данила, майже повністю зникла після поразки князя в 1235 році у битві під Торчеськом.

Більша частина населення Галичини була дуже незадоволена боярським свавіллям. Мешканці князівства бажали бачити на галицькому столі Данила, вважаючи його законним спадкоємцем Романа. Тому населення Галичини нерідко допомагало йому у боротьбі із боярською олігархією.

У період, що передував нашестю орд Батия на Русь, Данило розгорнув надзвичайно активну діяльність. Під час неймовірно важкої боротьби за батьківську спадщину він, утвердившись спочатку у невеликому містечку Кам'янці, поступово, крок за кроком, зумів заволодіти до 1236 року всією територією Волинського князівства і навіть розширити його межі. Данило, незважаючи на свій молодий вік, діяв невтомно, майже не випускаючи із рук зброї. Нерідко князь, бачачи недостатню кількість своїх сил для досягнення поставленої мети, відступав або навіть йшов на поступки сильному супротивнику. Проте,

¹ Шараневич І. История ... – С. 79-80.

нагромадивши достатньо сил і дочекавшись сприятливого моменту, Данило продовжував боротьбу, найчастіше досягаючи успіху¹.

Величезної шкоди як усій Русі, так і Галицькому та Волинському князівствам, завдала монголо-татарська навала. Скориставшись нею, бояри знову розв'язали міжусобиці у Галицькому князівстві. Важливого значення І.Шараневич надавав битві під Ярославом, яку він датує 1249 роком. Після неї галицьке боярство припинило активні виступи проти Романовичів. Незабаром Данило переніс свою столицю із Галича у Холм. Коронацію князя дослідник розцінює як підпорядкування папі і саме у ньому вбачає основну причину вторгнення темника Куремси у Галичину.

Характеризуючи Данила, І.Шараневич говорить, що це був князь добрий, мудрий, хоробрий, хитрий і такий, що дбав про своїх підданих. Він відзначався побожністю, поважав свою матір, щиро любив сім'ю. У першій половині життя Данило боровся за повернення батьківської спадщини, проте, утвердившись на престолі Галицько-Волинського князівства, він не зміг відпочити через те, що був вимушений вести боротьбу із монголо-татарами. Спочатку Данило піддався ординцям, щоб добитися їхньої прихильності і вберегти свою державу від руйнівних набігів. Проте незабаром він повстав проти монголо-татарів, у боротьбі проти яких намагався опертися на союз з Папою римським, але, зневірившись у ньому, переорієнтувався на Литву. У похилому віці Данило відчув на собі весь тягар гніву ординських ханів. Але у два останні роки його життя, під час міжусобних війн у Золотій Орді, князеві знову усміхнулося щастя.

¹ Шараневич І. История ... – С. 82-83.

Данило задумав поновити тісний союз між Галицько-Волинським князівством і Литвою, проте помер, не змігши втілити цей план у життя. Дослідники здебільшого високо оцінюють діяльність Данила Романовича ¹. Але досить мало уваги приділяє вчений історик його брату – Васильку Романовичу.

На думку І.Шараневича, у цей час Галицько-Волинська держава досягнула найбільшої могутності і просягалася від Сяну до Дніпра і від Дунаю та Чорного моря до Прип'яті. Вона складалася із чотирьох князівств: Галицького, Перемишльського, Белзького і Волинського. Останнє поділялося на Володимирську, Луцьку і Берестейську землі, а Белзьке – на Белзьку і Холмську.

І. Шараневич на основі джерел розрізняє три стани у Галицько-Волинському князівстві: князів, бояр і простих людей. Окрім Романовичів, у їх державі відомі князі, що не належали до цього роду: Всеволод Олександрович, Ярослав і Всеволод Інгваровичі та інші. Вони перебували на становищі васалів і немає впевненості, що всі із них були наділені земельними володіннями ².

Данило, як і його попередники, наділяв бояр містами і волостями в нагороду за певні заслуги, проте при умові виконання визначених обов'язків. Із джерел неможливо дізнатися, чи передавали вони свої володіння у спадщину синам. Бояри командували полками і тому називалися воєводами та полководцями. У найважливіших державних справах князь радився із боярами, зокрема щодо питання війни і миру.

¹ Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1993. – Т. 3. – С. 90-91: Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. – М., 1950. – С. 200-202.

² Шараневич І. История ... – С. 102-107.

До простих людей належали міщани та селяни. Перші займалися ремеслом та торгівлею, проте не займали такого становища у князівстві, як міщани Новгороду або Пскова. У політичних справах їм належала другорядна роль. Невідомо, які ще обов'язки вони виконували, окрім служби у княжому пішому війську. Нечисленні раби, найімовірніше, походили із людей, взятих в полон на війні.

Важливе становище у державі займало духовенство. Особливо помітним впливом на політичні справи користувалися єпископи, які відомі у Галичі, Перемишлі, Холмі та інших містах. Вони нерідко брали активну участь у боротьбі за князівські столи. У державі було багато монастирів, які розташовувалися частково у містах, а частково у лісах та пустинних місцях. Чернецтво користувалося загальною пошаною.

Невідомо, хто по смерті Василька Романовича став головою роду. Проте між його членами спостерігаються незгоди, які іноді переростають у сепаратизм; рідко даються взаємні поради. Часто спостерігаємо, що у випадках, коли всі члени роду перебувають у поході, вони один перед другим мають таємниці і нерідко без оповіщення інших братів, діють заради власної вигоди. Проте родова система ще зберігається, Романовичі спільно посилають свої війська у походи проти ворогів¹.

Цікавим є погляд І. Шараневича на взаємовідносини галицько-волинські князів і Золотої орди. Галицько-волинські князі перебували у значно меншій залежності від Золотої Орди, ніж північно-східні. Вони без згоди монголо-татарських ханів передавали свої володіння у спадщину синам. На їх землях не було ординських

¹ Шараневич І. История ... – С. 111-112.

баскаків, тисячників і сотників для збору данини і втручання у внутрішні справи держави. Галицько-волинські князі самостійно стягували із своїх підданих податок для татар і відсилали його до ханської казни. При дворі князя Лева служили татарські воїни, які здебільшого використовувалися для несення варті. Іноді Романовичі використовували ординські військові загони для вирішення своїх зовнішньополітичних завдань або у боротьбі із іншими руськими князями. Останній раз галицько-волинські князі зверталися за допомогою до монголо-татарів у 1289 році, коли Мстислав Данилович попросив у них підмоги проти Юрія Левовича. І. Шараневич відзначає, що після цього випадку Романовичі ніколи не вели міжусобної боротьби.

Із часів перших київських князів, а також впродовж правління Ростиславовичів та Романа і Данила, династія польських королів – П'ястів проживала із Рюриковичами у тісній дружбі, часто родичаючись внаслідок укладених шлюбів і взаємно допомагаючи одні одним у боротьбі із зовнішніми ворогами та в міжусобицях. Нерідко бувало, що ці династії сварилися між собою або і воювали. Після задоволення інтересів сильнішого роду боротьба припинялася і наставало перемир'я. Руські князі не зазіхали на міста і землі поляків. Лише відколи Романовичі вступили у міцні союзні відносини із монголо-татарами, відтоді вони почали прагнути розширити межі своїх князівств за рахунок польської території, зокрема використовуючи для цієї мети міжусобиці, які виникали між П'ястами. Наприкінці князювання Данила було завойовано Люблінську землю. Така характеристика І. Шараневичем польсько-руських

відносин є не тільки поверховою й однобокою, але і надто ідеалізованою ¹.

Із наступників Данила І.Шараневич найбільше уваги приділяє Левові, характеризує його як князя, вихованого із юнацьких років у військових походах, що відзначався невтомною енергією, був продовжувачем героїчних традицій своїх предків, а також мудрого і обережного вождя. Побачивши нещастя, яких зазнало князівство внаслідок двозначної політики Данила щодо монголо-татар, Лев все життя підтримував із ними союзницькі відносини, нерідко використовуючи їх військову міць для вирішення своїх політичних завдань. Відзначаючись у молоді роки неврівноваженим характером, схильністю до швидкого впадання у гнів, прагненням до помсти за нанесені йому образи, князь наприкінці життя став лагіднішим за ягня. Користуючись любов'ю населення князівства, Лев у мирні роки князювання дбав про благоустрій своєї землі, зокрема, він відбудував зруйнований татарами Львів. Останні роки свого життя він провів у молитвах, проживаючи у Спаському монастирі. І.Шараневич підтримав версію Д.Зубрицького, що знайдена у 1767 році труна, оздоблена сріблом, належала цьому князеві ².

Наступник Лева – його син Юрій, будучи ще за життя батька удільним князем, займався серйозними державними справами і очолював полки у військових походах. Ставши галицько-волинським князем, він не прагнув війн, а цінував мир і намагався зберегти в цілості отриману у спадок по батькові державу.

¹ Шараневич І.История ... – С.116.

² Зубрицький Д. Критико-историческая повесть временных лет червонной Руси. – М., 1845. – С. 63; Шараневич І. История ... – С. 121.

Як відзначив І.Шараневич у передмові до “Історії Галицько-Володимирської Русі”, виклад історичних подій, розпочинаючи з 1290 року, він буде здійснювати на основі власних досліджень. Висвітлюючи минуле Галицько-Волинського князівства до моменту вигасання династії Романовичів (у 1337 р.), історик користувався працями М.Татищева, Т.Нарбута, В.Кояловича, А.Нарушевича, К.Стадницького та інших дослідників. Джерельну базу його праці становили Новгородські, Псковські і Густинський літописи, “Степенная книга”, а також “Хроніки” Аноніма Гнєзненського, Я.Длугоша, М.Стрийковського, Биховця, Дусбурга та інших середньовічних авторів. Дослідник використав матеріали листувань польських королів із Римськими папами, договори останніх галицько-волинських князів із хрестоносцями, а також грамоти князя Лева.

Здебільшого І.Шараневич не досить критично ставиться до цих різноманітних за походженням та фактологічною вартістю матеріалів. Найчастіше він намагається “примирити” протиріччя, наявні у перелічених вище джерелах. Потрібно відзначити, що таким чином поступала переважна більшість тогочасних істориків.

Проте іноді історик піддавав критичному аналізу деякі, на його думку, сумнівні звістки хронік. Так, описуючи невдалу битву 1315 року під м.Володимиром князя Юрія із литовськими військами, очолюваними Гедиміном, історик зауважує, що неможливо припустити, щоб із цього моменту Волинь потрапила під владу Литви. Дослідник слушно відзначив, що ця битва могла бути пізніше видумана литовцями під час їх боротьби із поляками за володіння Волинню для обґрунтування

давності своїх прав на цю землю¹. Інші історики також сумніваються у достовірності цієї звістки².

Багато уваги І.Шараневич приділяє відносинам руських князів із литовцями, а також характеристиці звичаїв та суспільно-політичного розвитку цього народу у другій половині XIII – першій половині XIV століття. Історик відзначив, що внаслідок завоювання Києва Гедиміном перед 1320 роком він додав до своїх титулів і титул великого київського князя. Будучи послідовником політики своїх попередників щодо руського народу, Гедимін не відбирав земельні володіння від місцевого населення, із повагою ставився до їх звичаїв і православної віри. Його намісник у Києві – Міндовг зрікся язичества і прийняв християнство. Гедимін багато чому навчився, перебуваючи на Київщині. Повернувшись до Литви, він розпочав закладати міста, які обводив міцними мурами, а їх жителів наділяв різними привілеями. Багато представників духовенства, учителів і художників переселилися до Литви, де поширювали православну віру, руську мову та культуру.

Поділяючи погляди тогочасних істориків, І.Шараневич вслід за ними вважав, що Юрій II і Болеслав Тройден – це дві різні особи. Перший із них, будучи сином галицько-волинського князя Андрія, князував у 1324-1337 роках, а другий, будучи сином мазовецького князя Тройдена і Марії – дочки руського князя Юрія I, управляв Галицько-Волинським князівством у 1337-1340 роках³. Питання щодо співвідношення цих осіб викликало у пізніших істориків гостру дискусію⁴, підсумком якої було

¹ Шараневич І. История ... – С. 127-128.

² Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство ... – С. 143-145.

³ Шараневич І. История ... – С. 137-139; 149-152.

⁴ Див. перегляд основних думок дослідників кінця XIX – початку XX століття у

визнання тези про приналежність цих двох імен останньому галицько-волинському князеві¹.

І.Шараневич, характеризуючи Галицько-Волинське князівство в останній період існування, розподіляє його жителів на чотири стани: 1) духовенство, тобто єпископи, ігумени, священники, діякони, ченці і всі церковні слуги, 2) бояри, 3) міщани, 4) прості люди або так звана чернь у містах, передмістях і селах. Як і в попередні часи, духовенство продовжувало користуватися великим впливом у князівстві. Крім духовенства, до верхівки князівства належали: князь, княжі слуги, бояри і дружинники. Бояри займали посади воєводів по великих містах, були полководцям, найвпливовіші із них входили до боярської ради, що засідала при князеві. Найімовірніше, вони складали кінне військо князя. Боярам належали значні земельні володіння.

Міщанський стан складався із жителів великих міст – Києва, Володимира, Луцька, Львова і інших. Вони мали свої отчини – тобто нерухоме майно, успадковане по батьках. Не всі міста перебували в однаковому правовому становищі щодо князів. Деякі були зобов'язані платити данину на утримання княжих ловчих і забезпечувати всім необхідним наявні у них військові гарнізони, інші були звільнені від таких обов'язків. Селяни, за словами грамот, відробляли панщину і будували для князя міста. Міста і села платили загальний податок у княжу казну і татарщину для Золотої Орди.

повідомленні: Пташицкий С.Л. Библиографическое обозрение новейшей литературы об Юрии II, последнем князе “всея малыя Руси”// Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси. – С. Пб., 1907. – С. I-IV.

¹ Ржежабек И. Юрий II, последний князь всея Малыя Руси // Там само. – С. 1-66; Грушевський М. Історія ... – Т. 3. – С. 124, 529, 530; Крип'якевич І.П. Історія Галицько-Волинського ... – С. 158-164.

У містах торгівлею займалися не тільки місцеві жителі, але і німці, вірмени, сарацини (араби) та євреї. У джерелах наявні звістки про проживання німців у містах Львові та Володимирі в окремих кварталах і користування власним правом (магдебурзьким). Князі намагалися заманити до своєї держави іноземних купців за допомогою різноманітних привілеїв. Одними із перших оцінили наявні переваги у Галицько-Волинській державі німці. Вони селилися у містах, набували нерухомість – села, млини і інше, засновували нові ярмарки, чим спричинювалися до розвитку ремесел і торгівлі.

На думку І.Шараневича, галицько-волинські князі мали свої герби, які відображені на їх печатках. На одній зображений вершник, що тримає у руці щит і хоругву, на другій – рицар, що тримає у руці спис і оточений зірками, місяцем і хрестом. Бояри також мали свої герби, про це свідчать їх печатки, підвішені до договорів із хрестоносцями. На єпископській печатці зображена Божа мати¹.

І.Шараневич, на основі прискіпливого вивчення широкого кола різноманітних джерел, частину із яких він ввів у науковий обіг, створив оригінальну і цілісну концепцію історичного розвитку Галицько-Волинської Русі в княжу добу. Для історика характерне надмірно довірливе ставлення до джерел. Характеристики діяльності князів найчастіше співпадають із оцінками наявними у літописах. Він майже не простежує динаміки певних історичних явищ. Проте значною заслугою І Шараневича є висвітлення вперше в українській історіографії останнього періоду існування Галицько-Волинського князівства.

¹ Шараневич І. История ... – С. 145-147.

2. Праці з історії Галичини та Волині XIV–XVI століть

І.Шараневич не подав періодизації всього литовсько-польського періоду минувшини Галицько-Волинської Русі через те, що не зміг втілити в життя свій задум – видання другого тому “Історіи...”, який був би доведений до 1772 року. Проте він вважав, що проміжок часу від 1337 року до 1453 року потрібно назвати періодом боротьби Польщі і Литви за галицько-волинську спадщину. У другому періоді, який тривав до 1569 року, тобто до укладення Люблінської унії, суперечки за кордон уже не були основним двигуном подій, а визначальним став внутрішній розвиток Литви, що потягнув за собою релігійні і соціальні зміни на території Південно-Західної Русі¹.

Перший період історик поділив на три етапи: перший тривав від смерті в 1337 році останнього представника династії Романовичів, до загибелі у 1370 році польського короля Казимира Великого, що знаменувало вигасання династії П’ястів. Другий – тягнувся до походу королеви Ядвіги у 1387 році в Галичину і третій – до смерті Свидригайла у 1453 році. Запропонована І.Шараневичем періодизація історії Галичини та Волині не була прийнята пізнішими істориками. М.Грушевський і О.Субтельний вважали, що княжа доба закінчується в 1340 році², інші ж дослідники відсували її межу до 1349 року³.

На момент смерті Юрія II у Галицько-Волинській державі знаходилось немало князів, що виводили свій

¹ Шараневич І. Історія ... – С. IV-V.

² Грушевський М. Очерк истории украинского народа. – К., 1991. – С. 76; Субтельний О. Україна: історія. – К., 1991. – С. 68.

³ Крип’якевич І.П. Історія України. – Львів, 1990. – С. 84-85.

родовід від Романовичів, зокрема до них належали Острозькі¹. Ці князі жили у постійних незгодах і, можливо, по вигасанні династії розпочали суперечки за її спадщину. Основна причина втрати незалежності Галицько-Волинської держави, на думку І.Шараневича, полягала у заздрості, яка панувала між князями, через яку вони воліли закликати на галицький трон чужоземця, аніж вибрати на нього когось із поміж себе².

І.Шараневич поділяє думку І.Стадницького, що після смерті Юрія II хан Узбек, спонукуваний боярами, послав у Галицько-Волинську державу двох татарських царків, які від його імені намагалися управляти князівством, проте незабаром були один по одному отруєні³. Князі та бояри покликали на князювання мазовецького князя Болеслава.

Новий володар Галицько-Волинської держави здійснював управління суворими методами. Він ввів високі податки, які стягував не тільки із простих людей, але із бояр. Найважливіші державні посади Болеслав віддав іноземцям, він також запроваджував католицьку віру, зневажав місцеві звичаї і нерідко порушував закони. Свавілья цього князя зайшло так далеко, що він почав збезчещувати жінок і дочок руської знаті. Такі вчинки Болеслава спричинили велике незадоволення, яке знайшло свій вияв у отруєнні князя 25 березня 1349 року.

Приблизно у 1340 році литовський князь Любарт, що був одружений із сестрою останнього Романовича, захопив Волинське князівство. На думку І.Шараневича,

¹ Шараневич І. Опервых князях на Острогу Острогских // Галичанин. – Львів, 1863. – Кн. 1. – Вып. 3-4. – С. 226-227.

² Шараневич І. История ... – С. 149.

³ Stadnicki K. Synowie Gedymina. – Lwow, 1853. – Т. II. – S. 7; Шараневич І. История ... – С. 150-151.

такий крок був зроблений не без опору місцевих князів та бояр, проте одних Любарт прогнав із їх земельних володінь, а інших силою примусив йому підкоритися. Роздумуючи над причинами небажання жителів Галицького князівства перебувати під владою польського короля, дослідник відзначає, що вони дуже затривожилися за православну віру, коли побачили, що багато вельмож, яких Казимир привернув на свою сторону, призначивши на високі посади, прийняли католицизм. Тому галичани вирішили вибрати менше зло і далі перебувати під татарською зверхністю, адже ординці не втручалися у внутрішні справи держави, а задовольнялися тільки стягненням податку, відомого під назвою татарщина¹.

Галицьке князівство, на думку І.Шараневича, від 1343 року було незалежним і потрапило під владу Казимира разом із Волиню тільки внаслідок його походу у 1349 році. На відміну від Любарта, польський король не позбавляв бояр їх земельних володінь, внаслідок чого вони здебільшого добровільно зобов'язувалися йому служити. Тільки землі, що раніше належали безпосередньо галицько-волинським князям, перейшли у королівську власність.

Будучи далекоглядним політиком, Казимир доклав значних зусиль для свого міцного утвердження у завойованих землях. Зокрема, він оточив Берестя новими міцними цегляними стінами. Передбачаючи, що у майбутньому доведеться вести боротьбу із литовцями за ці землі, він зміцнив укріплення Львова, побудувавши у ньому два цегляні замки².

¹ Шараневич І. История ... – С. 154-158.

² Шараневич І. История ... – С. 169-172.

У містах Перемишлі, Сяноку, Любачеві, Теробовлі, Галичі і Тустані король замість дерев'яних замків побудував кам'яні. Завоювавши вдруге Волинь у 1366 році, він не шкодував грошей для будівництва у Володимирі сильно укріпленого замку. Казимир доклав великих зусиль для піднесення значення міщанського стану і одночасно міцнішого прив'язання завойованих земель до Польщі. Він надав багатьом містам магдебургське право: Львову – у 1356 році, Ряшову – у 1362 році і іншим. Виведення мешканців міст із-під влади та юрисдикції польських урядовців та суддів послужило важливим підґрунтям для їх прискороного розвитку. Окрім цього заходу, польський король наділив багато міст додатковими привілеями. Зокрема, деякі з них користувалися прибутками від міської ваги, окремим містам були надані поля і ліси. Такими шляхом Казимир заманив багатьох кваліфікованих ремісників у Галичину.

Особливо польський король піклувався про розквіт Львова. Надавши цьому містові магдебургське право, він тим не менше дозволив міщанам інших національностей користуватися своїми правами і навіть деякі з них отримали додаткові привілеї. Зокрема, Казимир дозволив у 1367 році поселитися у Львові вірменському єпископові Григорію, побудувати цьому народові свій храм і єпископський будинок ¹. Найбільше прислужилися до піднесення Львова німці, які принесли у місто багато ремісничих таємниць.

У перший період польського панування Червона Русь ще не була провінцією Польщі. На відміну від етнічних польських земель, якими управляли воєводи, Галичиною керував староста. У повітових містах із часів руських

¹ Szaraniewicz I. Ormianie na Rusi i Podolu // Szkola. – Lwow, 1868. – Т. 2. – S. 282.

князів продовжували перебувати воєводи, які чинили суд і були підзвітні старості. Мешканці Галичини поділялися на три стани: бояр, духовенство і простий люд.

Казимир заохочував поширення католицизму на завойованих руських землях. Він добре розумів, що ті русини, які перейшли на латинську віру, непомітно переймуть західний світогляд, зречуться батьківських звичаїв і поступово будуть обмежувати своє спілкування не тільки із православними, що проживають у межах його держави, але і з мешканцями земель, підвладних Литві. У Галичині швидкими темпами будувалися костьоли, іноді на них перетворювали православні церкви. Ченці орденів міноритів і домініканців у кількох містах побудували свої кляштори¹.

Православна церква переживала кризовий період. Його значно поглиблювало виникнення нових патріархій у Сербії, Болгарії та інших державах. Переселення київських митрополитів спочатку у Володимир-на-Клязьмі, і згодом до Москви, спричинилося до заходів галицько-волинських князів, а пізніше Казимира щодо утворення Галицької митрополії. Відколи московські митрополити почали діяти винятково в інтересах московських князів, відтоді великий литовський князь Ольгерд розпочав робити кроки, спрямовані на утворення власної митрополії.

Детальному аналізу І.Шараневич піддав договір, укладений між П'ястами і Гедиміновичами, який він датує 1354 роком. Дослідник вважає, що якби він був укладений перед 1351 роком, тоді б у ньому була згадка про мазовецького князя Болеслава, якби після 1354 року, тоді

¹ Szaraniewicz I. Koscielne sprawy na Rusi za rządów Kozimierza Wielkiego // Biblioteka Ossolinskich. Poczet nowy. – Lwow, 1863. – Т. II. – S. 318-337.

б у ньому не йшлося про мазовецького князя Казимира. Сучасні дослідники схильні датувати цей договір 1352 роком.

Торкаючись питання про утворення Молдавського князівства, І.Шараневич відзначає, що між ріками Серетом і Прутом завжди проживало різноетнічне населення. Здавна цей регіон населяли слов'яни і волохи, які були нащадками римських колоністів Дакії. Русичі здебільшого займалися землеробством, а предки молдаван – скотарством. Коли ж чисельність молдаван збільшилася, вони насильно витіснили слов'ян і заснували свою державу.

Перемога литовсько-руських військ під Синіми водами, на думку І.Шараневича, великою мірою сприяла відродженню Поділля. Надіслані у цей регіон брати Коріатовичі не допустили сюди більше татарських збирачів данини. Князі організували розчистку значних площ від лісів, сприяючи таким чином заселенню майже безлюдних територій вихідцями із інших руських земель. Коріантовичі побудували на Поділлі багато міст, найбільшими із яких стали: Смотрич, Бакота і Кам'янець¹.

І.Шараневич полемізує із тенденційними польськими істориками, які твердили, що завойоване Казимиром Галицьке князівство являло собою пустку. Науковець аргументовано доводить, що цей регіон був густо заселений, перераховуючи міста, наявні у ньому із княжої доби. На відміну від західно-європейських, майже всі міські будівлі на Русі були дерев'яні. Тільки деякі церкви і монастирі князі побудували із каменю.

¹ Шараневич І. История ... – С. 188.

Думка І.Шараневича, що мазовецький князь Земовит IV мав претензії до Галицько-Волинського князівства із часів Юрія II Тройденевича, а також тоді ввів до своєї титулатури титул “князь Русі”, спростовується сучасними дослідниками¹. Гіпотеза, висунута істориком, що белзький князь Юрій був внуком Мстислава Даниловича², не знайшла підтримки у пізніших дослідників³.

По смерті Казимира у 1370 році польським королем став Людовік, який згідно із заповітом попереднього правителя, віддав руські землі, підвладні Польщі, князеві Владиславу Опольському. Смерть короля спричинила масовий відхід мешканців Галичини від католицизму. Владислав Опольський був вимушений вдатися до рішучих дій. До більшості міст руської землі він ввів міцні гарнізони, що здебільшого склалися із вихідців з Сілезії. Щоб відновити попередні позиції католицизму, князь домігся заснування у Галичині латинських єпископів і митрополії, яка спершу розташовувалася в Галичі.

Владислав Опольський сприяв розвитку торгівлі. У 1372 році він видав привілей для торунських купців, яким надав право безмитної торгівлі на території всієї Галицької Русі. У наступному році князь підтвердив руським купцям давні привілеї, за якими вони їдучи до Угорщини або Польщі сплачували тільки мито, а від

¹ Swiezawski A. Ziemia belska. Zarus dziejow politycznych do roku 1462-Czestochowa, 1990. – S. 90-91; Ejuds.Tytulatura ruska ksiezat mazowieckich. – Czestochowa, 1994. – S. 30-33.

² Шараневич І. Князь Юрій Белзький // Вечерниці. – Львів, 1862. – Ч. 2. – С. 11.

³ Грушевський М. Історія ... – 1993. – Т. IV. – С. 445; Коструба Т. Белз і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року. – Нью-Йорк-Торонто, 1989. – С. 72-73.

інших податків звільнялися. Багатьом містам Владислав надав магдебурзьке право.

У цей період в Галичині поступово запроваджується польська адміністративна система. У джерелах наявні згадки про руського і перемишльського старостів, збирача львівського мита і інших урядовців. Магдебурзьке право запроваджується не тільки по містах, але і селах, у яких появляються солтиси, які виконували судові функції, виставляли на війну певну кількість списоносців і стежили за виконанням селянами їх обов'язків¹.

У 1379 році Владислав Опольський погодився обміняти Галичину на землі, розташовані у внутрішніх регіонах Польщі. Аналізуючи причини, що спонукали князя до такого кроку, І.Шараневич підкреслює, що галичани були за своєю природою активними людьми, тому вони не любили Владислава як чужоземця і католика. Місцеві бояри притримувалися православ'я, вони бачили, що іноземці займають високі посади і отримують великі земельні володіння. Князь розширював міські привілеї, протегував купцям, захищав селян від зловживань вельмож. Така діяльність Владислава дуже не подобалася місцевим боярам, тому вони нерідко вступали у таємні переговори з литовцями і татарами, закликали їх до нападів на Галичину. Князь переконався, що таке активне населення втримати у спокої майже неможливо, тому він зрікся своїх прав на цю землю.

Землі Галицької Русі перейшли під безпосереднє управління угорського короля Людовіка, який розіслав у найбільші міста свої гарнізони. Він роздав багато міст і сіл угорським вельможам, намагаючись у такий спосіб

¹ Szaraniewicz I Rzady Wladysawa Xiecia Opolskiego na Rusi // Biblioteka Ossolinskich. Roczet nowy. – Lwow, 1864. – Т. 4. – S. 262-297.1

зміцнити своє панування. Від імені короля управління Галичиною здійснював його намісник, що перебував у Галичі. Людовік намагався привернути на свою сторону львівських міщан, тому він підтвердив всі їх привілеї¹.

По смерті великого литовського князя Ольгерда розгорілася міжусобна боротьба між його синами. Особливо сильно постраждала від міжусобної війни Берестейщина. Князь Любарт використав непевне становище угорців в Галичині по смерті Людовіка і купив міста Кременець, Олесько, Лопатин, Рогатин і Снятин. Такий поступок викликав велике обурення в Угорщині, внаслідок якого королева Єлизавета причетних до цієї справи угорських вельмож суворо покарала: одних ув'язнила, інших стратила, а треті потрапили у довготривалу немилість².

У Галичині спостерігаються по смерті Людовіка значні заворушення. Прихильники православ'я виступили згуртованіше і сміливіше, ніж раніше, і примусили католиків покинути свої храми або перейти на грецьку віру. Тільки у 1390 році папа римський зумів добитися повернення католицьких священиків і ченців у їх святині, а також повернення втраченого ними майна.

Під час походу королеви Ядвіги 1387 року у Галичину львівські міщани закрили перед нею ворота, вимагаючи підтверження давніх вольностей і привілеїв. Ліквідовувались всі мита і данини, що по смерті Казимира були накладені на жителів Львова. Ядвіга також зобов'язалася повернути міщанам все насильно відняте у них майно. Іншим народам, що проживали у Львові: українцям, вірменам, євреям і татарам королева

¹ Шараневич І. История ... – С. 222-227.

² Шараневич І. История ... – С. 244.

підтвердила давні права. Багато міст Галичини не тільки зберегли свої привілеї, але і отримали нові.

Дослідник відзначає, що торговельні стосунки як між окремими містами або регіонами, так і між народами, сприяли їх зближенню. Нерідко реальні вигоди від торгівлі відсували на другий план політичні домагання. І.Шараневич підкреслює, що купцям було вигідно, аби основні торговельні шляхи перебували під владою одного монарха. Якщо важлива міжнародна артерія була розподілена між кількома правителями, тоді доводилося неодноразово сплачувати мито та інші податки, що спричинювало втрату значної частини прибутків. Навіть слухи, що поширювалися у 1388 році, про можливість передачі Галичини якомусь удільному князеві викликали у середовищі львівських міщан велику тривогу, і король був вимушений запевнити їх спеціальною грамотою, що такий крок не передбачається.

Звістку І.Длугоша, датовану 1358 роком про вигнання із Молдови воєводи Стефана, складення ним васальної присяги королю Казимиру і похід польського війська з метою повернення йому трону, І.Шараневич вважає за вигадку польського хроніста, покликану обґрунтувати давність прав Польщі на молдовські землі. Історик аргументовано довів, що до 1387 року волоські джерела не згадують про воєводу Стефана і його противника – Петра.

Король Ягайло, щоб ослабити владу Теодора Любартовича на Волині, надав великі земельні володіння Федору Острозькому. Із цього часу рід князів Острозьких поступово набирає сили¹. Щоб задобрити мазовецького князя Земовита IV, Ягайло надав йому Белзьку землю.

¹ Шараневич І. О первых князях ... – С. 227-228.

Такий крок привів до налагодження мирних взаємин між цими найвпливовішими особами в державі. Після одруження Земовита на сестрі Ягайла – Олександрі стосунки між ними стали приятними.

Через поразку військ, очолених великим литовським князем Вітовтом, у 1399 році в битві на річці Ворсклі, татарські загони спустошили не тільки Наддніпрянщину і Поділля, але й Галичину та Волинь. Після довгої перерви ці землі знову відчували на собі весь тягар наслідків ординського вторгнення. У битві під Грюнвальдом 1410 року із Галичини та Поділля було сім полків, чисельність воїнів у яких становила приблизно 8400 чоловік.

Розподіляючи мешканців Галичини та Волині на стани, І.Шараневич верхню сходинку відводить князям, що склали васальну присягу. До них він зараховує як нащадків Рюриковичів, коріння яких історик простежує, використовуючи Унівський пам'ятник, так і Гедиміновичів. Ці князі тримали у своєму віданні місцеві суди і керували у військових походах полками, воїни у яких походили із підвладних їм земель¹.

Бояри і рицарі мали земельні володіння значно менших розмірів, які успадковували від своїх предків або отримували за військову службу від великого князя чи короля. Під впливом правового устрою Польщі у цьому регіоні зустрічаються земельні володіння, звільнені від феодалних повинностей, як, наприклад, князів Острозьких або роду Киселів. Всі вільні люди, що не були підвладні князям і боярам, але підпорядковувалися безпосередньо королеві або великому князеві, були зобов'язані відбувати військову службу. Якщо вони мали

¹ Шараневич І. История ... – С. 294-298.

своїх підданих, то у такому випадку виступали у похід разом із ним.

Руські землі, підвладні Литві, були зобов'язані платити податок сріблом, подібний до татарської поголовщини і окремий на воєнні потреби – дякло. Ленник не міг свій феодал ані записати на дітей, ані подарувати без дозволу великого князя. Ленники не мала права своїх дружин наділяти віном, яке по смерті чоловіка за давніми звичаями успадкувала жінка, ані дочок без дозволу сюзерена. Польський король або великий литовський князь могли по смерті ленника передати його феодал іншій особі. Ленники були зобов'язані будувати замки, направляти дороги і надавати підводи¹.

По запровадженню у Литві католицизму Ягайло, наляканий стійким опором руських вельмож, почав вимагати від православних тільки прилучення до унії. Щоб наочно показати можливість поєднання східного обряду із католицькими догмами і верховенством Папи римського, спровадили Ягайло і Ядвіга у Клепарів поблизу Кракова ченців-бенедиктинців із Праги, які проводили богослужіння старослов'янською мовою.

По смерті останнього галицького митрополита – Антонія православна церква Галичини і Волині опинилося у важкому становищі. Через опір московського митрополита Кипріяна константинопольський патріарх не призначив нового митрополита для Галичини. У цей період спостерігається поступовий занепад православної церкви. Зокрема, він проявився у тому, що міста і села, які належали Галицькій митрополії східного обряду, були передані латинському архиєпископству.

¹ Шараневич І. История ... – С. 306-307.

Ягайло всілякими способами сприяв поширенню католицизму у Галицькій Русі. Він заманював із всієї Польщі колоністів-латинників на руські землі і заселяв ними малообжиті місцевості. Бували випадки, що села, приналежні місцевій шляхті, він насильно забирав і наділяв ними своїх слуг-католиків. Ягайло щедро роздавав кляшторам села, нерідко забрані у православних монастирів. Прагнувши довести, що він справжній католик, а не фіктивний, король, перебуваючи одного разу у Перемишлі разом із хрестоносцями, наказав викинути із православної церкви прахи мерців, пересвятити їх на латинський обряд і передати католикам.

Подібну політику здійснював Ягайло і на Волині. Він заснував у Луцьку, а пізніше і в Києві єпископства, сприяючи поширенню католицизму на руських землях, приналежних Литві. Ягайло будував костьоли, так проїжджаючи одного разу через Любешів і довідавшись про те, що тут проживають католики, які не мають власної святині, він наказав місцевим жителям протягом одного дня збудувати для них дерев'яний храм¹.

Великий литовський князь Вітовт, хоча був католиком, проте толерантно ставився до віруючих різних конфесій. Він не перешкоджав татарам, євреям, русинам і іншим національностям сповідувати свої релігії. Навіть до гуситів він ставився досить поблажливо. Православна церква мала і своїх покровителів. Литовський князь Скиргайло був більше прихильний до східного обряду, аніж західного. Особливо наполегливо підтримував православну церкву князь Свидригайло. Він будував церкви та монастирі, щедро наділяючи їх нерухомим майном. Зокрема, у Галичині, в місті Городку, цей князь

¹ Шараневич І. История ... – С. 299-304.

обдарував місцеву церкву великими земельними володіннями¹.

І.Шараневич вважає Городельську унію 1413 року наріжним каменем нового державного устрою Литви та Польщі. Одним із найважливіших її наслідків було допущення у майбутньому шляхти до участі в роботі сейму. Проте численні вигоди, проголошені Городельською унією, поширювалися тільки на католиків, представники інших конфесій і перш за все православні були від них усунуті. Із галичан ніхто не поставив свій підпис під цим документом, за винятком католицьких єпископів. Така ситуація, на думку історика, свідчить, що у Галицько-Волинській Русі не було вищих урядовців католицького віросповідання. Отже, місцеві рицарі і бояри, разом із місцевими князями залишилися при давніх, здебільшого феодалних, взаємовідносинах. Такий висновок І.Шараневича суперечить його попередній характеристиці становища Галичини під польською владою.

Об'єднання Литви і Польщі зробило їх непереможними державами, що впливало на внутрішні справи навколишніх народів, тому могутні сусіди домагалися у них союзу. У 1426 році Ягайло і Вітовт вирішили взяти участь у антитурецькій коаліції, очоленій римським імператором Сигізмундом. Військо, послане на війну, складалося в основному із жителів руських земель, підвладних Польщі. Проте цей похід не користувався популярністю серед галичан, тому багато із них не взяло у ньому участі. Ті ж, що пішли воювати, вимагали від короля платні у розмірі п'яти гривень на воїна. Ягайло суворо покарав непокірних: тих, що не взяли участі в

¹ Шараневич І. История ... – С. 314-316.

поході, він ув'язнив і skonфіскував їх майно. Тільки зважаючи на наполегливі прохання вищого духовенства і найбільш впливових князів та бояр, більшість ув'язнених була звільнена із поверненням конфіскованих земельних володінь¹.

Детально простеживши за кроками Ягайла і Вітовта, спрямованими на запровадження Флорентійської унії, І.Шараневич дійшов висновку, що у цю епоху ще не визріли умови для її реального запровадження. Проте польський король вжив ряд заходів, спрямованих на зміцнення позицій католицизму, зокрема він заборонив католикам із змішаних сімей хрестити дітей у православних церквах. У Львові із приходом до нього латинського єпископа Іоанна Решовського спостерігається релігійна нетолерантність. Татари були вигнані за межі міських укріплень, українцям надавалося міське право тільки у випадку прийняття католицизму. Проте ще у цей час вони вільно проживали у Львові, займалися ремеслом і торгівлею.

І.Шараневич вважає, що Галичина і Холмщина були приєднані до Польщі тільки у 1432 році. Від цього моменту вони перетворюються у звичайну польську провінцію, називаючись відтоді Руським воєводством, яким керував призначений королем воєвода. Появляються поступово і інші високі урядовці: каштеляни, підкоморії, хорунжі і інші. Ці чиновники отримували від короля значні земельні володіння. Українська шляхта, що прийняла латинську віру, отримувала рівні з поляками права, звільняючись від усіх податків за винятком ланового. До смерті Ягайла українці вимушені були платити ще осипне – податок за право помелу.

¹ Шараневич І. История ... – С. 329-334.

Українська шляхта східного обряду була зобов'язана нести військову службу за межами Галичини без грошової винагороди у сумі п'яти гривень, яка, проте, виплачувалася латинникам. Також вона була зобов'язана постачати людей для будівництва міст. Ягайло дав українській православній шляхті якісь обіцянки на майбутнє, виконання яких, як і надання їй справжньої рівності з католиками, вона домагалася по смерті Ягайла¹.

Постановою Єдлінського з'їзду 1432 року міщани звільнялися від ланового податку за винятком проживаючих поза міськими мурами. І.Шараневич відзначає, що таке вирішення питання було особливо не вигідне українцям, які становили більшість жителів передмість. Після завоювання Польщею Галичини деякі міста були розширені, а інші перенесені на нові місця. Іноді права міст надавалися селам. Такі перетурбації нерідко призводили до того, що корінні жителі опинялися поза межами міських укріплень, а самі міста заселяли чужинці. Таким чином, українці часто усувалися від міських вольностей. Подібна ситуація спостерігається у селах, які перевели на німецьке право. Селян звільняли від повинностей і податків, властивих селам на руському праві, проте поширювалися такі вигоди тільки на католиків. У цьому випадку І.Шараневич допустив помилку, оскільки цей висновок побудував на основі вивчення сіл, що користувалися волоським правом². Сучасні дослідники вважають, що переведення села з

¹ Шараневич І. История ... – С. 248-253.

² Stadnicki A. O kniazstwach na wsiach woloskich. – Lwow, 1853. – S. 4; Шараневич І. История ... – С. 381.

руського права на німецьке відчутно погіршило становище всіх його мешканців¹.

Надання магдебурзького права містам найчастіше супроводжувалося наділенням їх ланами та пустками і заснуванням війтівств. Війти селили на отриманих земельних ділянках колоністів, які у більшості випадків були вихідцями із Польщі. Так повстали передмістя, наділені магдебурзьким правом. Така політика привела до розколу суспільства на дві частини: привілейовану і безправну. До останніх здебільшого належали українці, які по селах підлягали судові дідичів або їх намісників, а по містах – королівських чиновників. Привілейована верства міщан, що користувалися магдебургзьким правом, була підпорядкована виборним судовим і адміністративним органам. Верстви, позбавлені привілеїв, були звільнені від відбуття військової служби. Але шляхтичі і війти (солтиси) відбували військову повинність, виставляючи, у залежності від величини своїх володінь, списоносців і лучників.

Описаний вище устрій не відразу був запроваджений у Галичині, незважаючи на відповідні королівські укази. Проте поступово засновувалися міста, а існуючі – переводилися на магдебургзьке право, повільно галицьку шляхту зрівнювали у правовому становищі із польською. По містах ще довго панувало руське право, а українська шляхта ще тривалий час виконувала ті ж обов'язки, що й литовські піддані.

При наданні містам магдебургії король наділяв костьоли земельними володіннями і десятиною. Відомі

¹ Козій А.М. Фільварково-панщинна система в Речі Посполитій (проблема генезису). – Львів, 1993. – С. 10-15; Разумовская Л.В. Очерки по истории польских крестьян в XV-XVI веках. – М., 1968. – С. 38-45.

випадки, коли все міське населення сплачувало десятину католицькому єпископові. Села, що користувалися німецьким правом, сплачували костьолам снопове. Українські шляхтичі, котрі перейшли на латинство, заповідливо будували католицькі костьоли і не тільки самі сплачували десятину, але й примушували своїх підданих. Під час латинських відпустів із українських селян стягували спеціальний податок¹.

Українська шляхта, що проживала на Волині, перебувала у значно вигіднішому становищі, ніж галицька. Вона користувалася свободою віросповідання і несла значно легший податковий тягар. У жовтні 1532 року Ягайло надав українській шляхті у Великому Литовському князівстві додаткові привілеї: вона звільнялася від підводної повинності, окрім потреб, пов'язаних безпосередньо з особою монарха, і їй гарантувалася недоторканість православних церков.

У часи правління Ягайла королівська влада ослабла в Польщі, тому що він став монархом не внаслідок спадкового права, а у результаті обрання. Спостерігається зростання значення сенату і вищого католицького духовенства, які, маючи великий вплив на державні справи, фактично сильно обмежили королівську владу. Часто Ягайло був змушений слухняно виконувати волю польської аристократії. Він протегував католицизму, засновуючи костьоли і кляштори та наділяючи їх значним майном і привілеями. Ставлення короля до православної церкви було діаметрально протилежним, він нерідко вдавався до конфіскаційних заходів щодо її майна. Щедро роздаючи земельні володіння польській шляхті, Ягайло часто позбавляв українську шляхту її майна, що

¹ Шараневич І. История ... – С. 372-375.

спричинювалося до звертання її поглядів в бік Вітовта. Надаючи містам магдебургське право, король одночасно сприяв поселенню у них поляків і зайняттю ними панівного становища, чим спричинявся до усунення українців на другорядні позиції. І.Шараневич вважав Ягайла за короля слабодушного, до війн боягузливого, проте діяльного у мирний час, щедрого, хоча і без належного державного таланту. Він дуже спричинився до піднесення Галичини, але це було досягнуто за рахунок сильного визиску українців¹.

Характеризуючи Свидригайла, І.Шараневич відзначає, що цей князь виріс у ненависті до поляків і все життя вів із ними непримиренну боротьбу. Полемізуючи з тими істориками, які критикували Свидригайла за нестійкий характер, дослідник твердить, що цей князь був настільки послідовним, наскільки довгий час прагнув відділити Русь від Литви і побудувати незалежну державу. У порівнянні із Свидригайлом Вітовт самостійно задумував свої далекосяжні плани, обирав засоби для їх реалізації, одночасно будучи душею уряду і всієї Литви. Йому безумовно підкорялися піддані. Він ніколи не вдавався до крайніх заходів, завжди зважав на розстановку сил і не робив кроків, спрямованих на роз'єднання Литви та Русі. Натомість Свидригайло залежав від свого оточення, із яким обговорював свої плани і здебільшого діяв під його впливом. Нерідко він нехтував обставинами, у нього перемагали емоції над холодним розрахунком. Будучи активним і діяльним, але одночасно гарячим і некерованим, цей князь неодноразово у пориві гніву порушував закони, вдавався до образ, відвертаючи від себе такими діями багатьох прибічників. Поляки і литовці

¹ Шараневич І. История ... – С. 388-389.

упереджено ставилися до Свидрогайла, характеризуючи його як п'яницю, людину неспокійну, жорстоку і безталанну¹.

Рішення Петриківського сейму 1453 року остаточно закріпили поділ території колишнього Галицько-Волинського князівства між Польщею і Литвою. Цим же роком І.Шараневич завершує послідовний виклад історії Галичини та Волині. У наступних історичних періодах вчений зумів дослідити тільки окремі проблеми та явища.

Значний вплив на подальший розвиток Галичини мало завоювання турками у 1453 році Константинополя. Чимало грецьких купців переселилося у Львів, де вони згодом розгорнули активну діяльність, одним із наслідків якої було пожвавлення південної торгівлі. Проте визнання кримськими татарами османської зверхності спричинилося до значного їх посилення і відповідно до активізації нападів на Подільське і Руське воєводства. На думку І.Шараневича, в одному із таких набігів, датованому 1469 роком, разом із татарами взяли участь козаки, отже це є перша згадка про них². Сучасні дослідники вважають, що у наведеному вище повідомленні І.Длугоша йдеться про татарських козаків, а українські вперше згадуються у 1492 році³.

І.Шараневич детально простежує татарські набіги на українські землі, опираючись в основному на твір І.Длугоша і деколи використовуючи "Хроніку" Биковця. Дослідник відзначає, що польський уряд не приділяв достатньої уваги захистові своїх південних кордонів. Часті втручання Польщі у волоскі справи приносило лише

¹ Шараневич І. История ... – С. 432-434.

² Szaraniewicz I. Rus i Podole od r. 1453 // Szkola. – Lwów, 1868. – Т. 1. – С. 39.

³ Жуковський А., Судтельний О. Нарис історії України. – Львів, 1992. – С. 38.

тимчасові успіхи. Невдалий похід у 1497 році короля Яна Ольбрахта у Молдову спричинив у наступному році набіг волохів і татарів на Галичину, від якого вона зазнала величезних руйнувань¹.

Певну увагу приділяв дослідник повстанню під проводом Мухи. Він констатує, що під керівництвом цього ватажка перебувало десятитисячне військо, яке складалося з українців і волохів. У 1491 році Муха спустошив Подільське і Руське воєводства, але був розбитий найманим військом Михайла Подецького Земельки. Незабаром керівник повстанців, зраджений своєю коханою, потрапив у руки польської шляхти, був посаджений у краківську в'язницю, де незабаром помер.

І.Шараневич торкнувся долі Києва у третій чверті XV століття. По смерті у 1470 році київського князя Симеона польський король і великий литовський князь Казимир направив у місто боярина Мартина Гаштольда, викликавши таким поступком величезне незадоволення міщан. Тільки під загрозою використання проти них військової сили кияни підкорилися і відтоді проживали під управлінням намісників, що спричинилося до повторного занепаду Києва, який проявився у поступовому запустінні і руйнуванні міста².

Характеризуючи внутрішні процеси, що відбувалися в Галичині у другій половині XV століття, І.Шараневич наголошує, що із моменту зайняття цієї території Казимиром Великим тут відбувається реорганізація суспільних відносин, кульмінація якої наступає власне у

¹ Шараневич І. Военный поход на Волохов и горки наследства того похода для Галицкой Руси р. 1497-1499 // Руска Читанка для низших клас средних школ. – Львов, 1871. – Ч. II. – С. 387-393; Ejuz. Rus ... – S. 46-48.

² Шараневич І. Київ и Новгород в року 1470 и 1471 // Народний календарь на рок звичайний 1870. – Львів, 1868. – С. 6-16.

цьому часовому проміжку¹, хоча такий устрій існував не тільки до поділів Польщі, але аж до революції 1848 року. У цей період триває перебудова суспільної і правової системи на польський лад. Зокрема, завершується формування адміністративної системи Галичини, яка у подальшому майже не зазнала суттєвих змін. І. Шараневич перелічив найвідоміших воєвод Руського воєводства, коротко охарактеризувавши діяльність кожного з них.

Характеризуючи земельні володіння найбільших магнатських родів Галичини, І. Шараневич відзначає, що більшість із них походила з етнічних польських земель. Найбагатші українські роди поступово переходили на католицизм, переймаючи одночасно мову і звичаї поляків. Нерідко через укладання шлюбів значні земельні володіння переходили у руки вихідців із Польщі.

Щоб зміцнити своє панування у Руському, Белзькому і Подільському воєводствах, польські королі надавали шляхті значні привілеї. Тільки особи, що проживали у цих землях, могли розраховувати на зайняття адміністративних посад. Були відрегульовані податки, зокрема, володіння духовенства звільнялося від них зовсім, за винятком ланового. Король зобов'язувався відшкодовувати всі втрати, понесені шляхтичами на війні, а у випадку, коли воїн потрапляв у полон під час походу, викупити його за власні кошти. За допомогою таких поступок у другій половині XV століття шляхта стала надійною опорою польського панування у Галичині².

Міщанство у цей період поповнювалося значною мірою за рахунок іноземців. Окрім поляків, німців і

¹ Szaraniewicz I. Rys wewnetrznych stosunkow Galicyi Wschodniej w drugiej polowie pietnastego wieku. – Lwiv, 1869. – S. III.

² Szaraniewicz I. Rys wewnetrznych stosunkow ... – S. 58-63.

євреїв, у міста прибувають італійці (особливо генуезці та флорентійці), а також вихідці з інших європейських країн. У 1454 році євреї отримали королівський привілей, який дозволяв їм вільний оборот майна та переміщення особи. Проте згодом, під тиском шляхти, євреям були значно урізані ці права. Діяльність іноземців не завжди була корисною для Галичини, нерідко вони намагалися розбагатіти шляхом максимальної експлуатації природних багатств краю та його мешканців. Тому шляхта на сеймах вимагала, щоб воєводи встановили нагляд за діяльністю чужоземців, а тих, що приносили найбільше шкоди, виганяли із Галичини.

Спостерігаються зміни у географічній сітці розташування населених пунктів, зокрема зростає чисельність міст, заснування яких протегували польські королі, намагаючись таким способом розвинути ремесло і торгівлю, зміцнити обороноспроможність воєводства. Будується багато нових замків, навколо яких згруповуються села, що найчастіше належать одному власникові, утворюючи з часом нові повіти. Згодом при цих замках вирости нові міста.

Погіршення становища багатьох верств населення, особливо селянства, спричинилося до відпливу значної кількості населення на південь. Нерідко залежне селянство вдавалося до масових втеч. Власне вихідці із Галичини значною мірою створили сприятливе підґрунтя у степовій зоні для зародження козацтва. Зокрема, у цей період відбувається поступове формування основних його інститутів.

У другій половині XV століття швидкими темпами розвивалися міста. Найбільшим із них не тільки в Галичині, але й по всій Україні, став Львів, через який

проходили основні торговельні шляхи, що з'єднували етнічні польські землі зі Сходом. Це місто вдало використовувало приїзди польських королів у Галичину, добившись від них багатьох привілеїв, найважливіші із яких гарантували міщанам безмитну торгівлю в цій державі, звільнення від численних податків та повинностей, а також надання містові права складу¹.

Особливо славився Львів розвитком ремесел. Саме у цей період спостерігається об'єднання ремісників однієї спеціальності (або суміжних) у цехи, згодом така норма поширилася по інших містах. Висока реміснича спеціалізація сприяла створенню високоякісних виробів, які цінувалися не тільки в Галичині, але й за її межами².

Географічно-природниче середовище другої половини XV століття значно відрізнялося від сучасного І. Шараневичеві. Менша заселеність території поряд із меншою площею оброблюваної землі означала меншу освоєність тогочасної Галичини. Там, де у другій половині XIX століття розташовувалися міста Тернопіль, Заліщики, Жовква, Золочів, Бережани, у другій половині XV століття були невеликі села та поля. Територія Галичини у той час була покрита лісами і відзначалася значно більшою заболоченістю, ніж у другій половині XIX століття.

Для написання розвідки про розвиток Галичини у другій половині XV століття І. Шараневич використав всі опубліковані тогочасні документи. Історик опрацював різноманітний актовий матеріал, опублікований у "Volumina legum", "Gaziecie Lwowskiej", "Aktach grodzkich i ziemskich" і інших виданнях. Дослідник також

¹ Szaraniewicz I. Rys wewnetrznych stosunkow ... – S. 85-90.

² Szaraniewicz I. Rys wewnetrznych stosunkow ... – S. 101-102.

вивчив великий масив рукописних джерел, наявних у Львівському міському архіві.

Висвітлюючи наступні періоди розвитку Галичини, І.Шараневич основну увагу приділяє церковній історії. Після остаточного об'єднання у 1569 році Польщі і Литви в єдину державу на порядку денному постало питання об'єднання православ'я і католицизму. У другій половині XVI століття спостерігається занепад духовенства східного обряду. Кризові явища проявилися у багатьох ділянках церковного життя. Константинопольські патріархи намагалися вжити певних заходів, спрямованих на виправлення становища. Зокрема, був скинутий київський митрополит Оницифор Дівочка, а на його місце висвячений М.Рогоза, було ухвалено рішення стосовно суперечки львівського єпископа Г.Балабана із місцевим братством, у Москві утворено окрему митрополію. Діяльність церковних патріархів було обмежено і навіть частково поставлено під контроль соборів та братств¹.

Проте перелічені вище заходи не принесли очікуваних результатів. Втілення їх у життя викликало незадоволення вищого духовенства східного обряду, яке стало своєрідним поштовхом для визрівання у його середовищі різних планів об'єднання православ'я із католицизмом. І.Шараневич детально описав усі перипетії, пов'язані із підготовкою прийняття унії і сам Берестейський собор 1596 року.

Дослідник відзначив, що унія не об'єднала християн Речі Посполитої, а розколола українців на два ворогуючі табори. Введення унії відбувалося надзвичайно важко, у більшості населених пунктів спостерігається запекла

¹ Szaraniewicz I. Patryjarchat wschodni wobec kościoła ruskiego i Rzeczypospolitej polskiej z źródeł współczesnych. – Krakow, 1875. – S. 32-35.

боротьба між її прихильниками і противниками. Тільки у 1692 році до греко-католицької церкви відкрито прилучився перемишльський єпископ, а у 1700 році – львівський. Спостерігається спалах полемічної боротьби між ворогуючими сторонами, кульмінація якої настала у часи М.Смотрицького¹.

Помітне місце у тогочасній релігійній боротьбі посідали церковні братства. Дослідник вважає, що у княжу добу вони були невідомі православної церкві, проте досить широко поширені у католицизмі, від якого згодом їх перейняли українці. Найстарше із них – Успенське у Львові, вперше згадується у 1466 році, а в 1586 році антиохійський патріарх Іоаким наділив його грамотою і уставом. Братству довелося вести боротьбу із Львівським єпископом Г.Балабаном, а пізніше – митрополитом М.Рогозою, який намагався насильно змусити його прийняти унію. Братство проводило велику просвітницьку роботу: заснувало школу, викладання у якій велося на європейському рівні, придбало друкарню, утримувало лікарню². Дослідник детально простежив за історією будівництва Ставропігійської церкви у Львові³.

Окрім Ставропігійського братства у Львові, діяли й інші при православних церквах. І.Шараневич перерахував всі відомі львівські братства, подавши основні віхи їхньої діяльності. Дослідник відвів їм важливе місце у боротьбі українського населення Львова за юридичну рівноправність із католиками. Причину занепаду цих

¹ Шараневич І. Церковна унія на Русі и вплине ей на змену общесвенного положения мірского руского духовенства. – Львів, 1897. – С. 12-17.

² Шараневич І. Перші члени Ставропігійського братства и деятельность их от р. 1586 до р. 1609 //Временник Ставропігійского института на 1875 год. – Львів, 1874. – С. 139-145.

³ Його ж. Ставропігійска церков во Львове // Там само. – С. 134-139.

братств у другій половині XVII століття історик вбачає у напливі до міста вихідців із сіл, які порівняно швидко ополячувалися. Релігійні братства функціонували також в інших містах Галичини, проте всі вони підпорядковувалися Львівській Ставропигії як найвищій інстанції¹.

Введення унії спричинилося до значних змін у юридичному, соціальному і економічному становищі духовенства. Якщо при православ'ї митрополита вибирала шляхта і духовенство, а великий київський князь (пізніше великий литовський князь або польський король) затверджував цей вибір, то царгородський патріарх тільки посвячував запропоновану йому кандидатуру. Уніатські ж митрополити призначувалися зверху при погодженні із королівською радою і нунціатурою у Варшаві. Вибори стали звичайною формальністю – король пропонував папі кандидата, якого той затверджував.

У доунійний період духовенство було звільнене від судової влади князя та бояр, підлягаючи тільки митрополитові та єпископам. Проте ця свобода була ілюзорною, адже земельні володіння (бенефіції) церквам і монастирям надавали шляхтичі, які відповідно і здійснювали над ними патронаж. І.Шараневич зазначає, що це були відносини феодалного типу, які з плином часу еволюціонували².

Земельна власність духовенства поділялася на кілька категорій за своїм соціально-юридичним статусом: бенефіції у королівщинах, містах, наділених магдебургзьким правом, з'єднані із солтиствами; у селах,

¹ Шараневич І. Прочіі братства при церквах (на передместьях) гор. Львова, в XVI и XVII ст. // Там само. – С. 148-160.

² Szaraniewicz I. Kościelna Unia na Rusi i wpływ jej na znianie, społecznego stonowiska świeckiego duchowienstwa ruskiego. – Lwow, 1899. – S. 9.

що користувалися німецьким правом, засновані дрібною шляхтою; при міських соборних і крилошанських церквах; у володіннях дідичів – патронів польського і українського походження; у селах, що користувалося волоським правом, ще при їх заснуванні один із п'яти солтиських ланів призначався для церкви. Спільною рисою всіх цих бенефіцій була спадковість духовних осіб, що на них сиділи, і грошовий завдаток у сумі 100-1500 злотих, складений у руки патрона¹.

Після виплачення суми закладу патронів ніхто не мав права вигнати священика або його сім'ю із парафії. Здебільшого члени сім'ї священика розподіляли між собою церковні посади: голова сім'ї ставав священиком, його брати або сини – дяками, паламар'ями, звонарями. Одночасно вся сім'я обробляла приналежне церкві поле і всі її члени підлягали винятково єпископському судові. Духовенство також працювало над переписуванням церковних книг. Будинок церкви у випадку необхідності, сім'я священика ремонтувала за власний рахунок. Старший син не тільки успадковував від батька його місце, але також проходив під його керівництвом своєрідне навчання, оволодіваючи церковнослов'янською мовою, церковним статутом, а також іншими знаннями, потрібними для повноцінного виконання священницьких обов'язків².

Перші серйозні зрушення у цьому питанні настали внаслідок активної діяльності братств, які добилися права розпоряджатися церковним майном і призначати та

¹ Його ж. Черты из истории церковных бенефиций и мирского духовенства в Галицкой Руси. – Львів, 1902. – С. 15-27.

² Szaraniewicz I. Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego za czasow Rzeczypospolitej polskiej pod wzgledem historyi, a przedewszystkiem o stosunku swieckiego duchowienstwa ruskiego w Galicyi do ziemi w tym okresie. – Lwów, 1875. – S. 34-37.

контролювати священиків. Таким чином, було нанесено перший серйозний удар по юридичній практиці успадкування церковного майна і посад. Проте вплив братств поширювався на порівняно невелику кількість церков, і тому їх діяльність не спричинилася до значних наслідків.

Найсильнішого удару по праву успадкування церковного майна і посад нанесла унія. Одна з умов прилучення Шумлянського і Вінницького у Варшаві в 1681 році до унії полягала в тому, щоб на парафії посиляли здібних людей, які б мали єпископське благословення¹. Замоїський собор 1720 року рішуче висловився за ліквідацію спадковості у церковних маєтках і купівлі-продажі бенефіцій. Запроваджувалися презентаційні грамоти згідно з постановами Тридентського і Замоїського соборів, у яких містилися застереження, щоб священики на церковних землях не осідали з власними сім'ями, родичами, звільняючи їх таким чином від кріпосницьких повинностей і держаних податків.

Особливо важливим було запровадження практики візитування парафій. Із кінця XVII століття спеціально призначені церковні чиновники періодично здійснювали об'їзди єпархій, описуючи церковні будівлі, землі, приналежні парафії, а також інше майно. Візитації сприяли більш сумлінному ставленню духовенства до виконання своїх обов'язків.

Поунійні реформи втілювалися у життя досить повільно, через пасивний опір духовенства і недостатню чисельність високоосвічених священиків. Особливо

¹ Його ж. Іосиф Шумлянський рускій єпископ львовский от 21667 до г. 1708. – Львів, 1896. – С. 10-11.

великий переполох викликали постанови Варшавського сейму 1764 року, які зобов'язували синів священиків нешляхетського походження, які до 15 років не оволоділи ніяким ремеслом і не обрали духовного сану, повернутися у кріпосницький стан. Проте вони не були втілені у життя в умовах тогочасної Речі Посполитої.

Протягом всього XVIII століття спостерігається прагнення духовенства надавати своїм синам добру освіту. Священики посилали навчатися дітей не тільки у різні духовні училища, але і школи при монастирях. Набувши статусу кандидата духовного сану після закінчення навчання, сини священиків порівняно легко долали п'ятитижневу практику при кафедральній церкві і згодом отримували єпископське висвячення на священика. Таким способом багато родин духовенства зуміли зберегти за собою прадідівські беніфіції¹.

Окремі розвідки І. Шараневич присвятив двом видатним діячам Ставропігійського братства у Львові – Миколаєві Красовському і Юрієві Еліяшевичу. Описуючи діяльність першого із них, дослідник відзначив, що він спричинився до відбудови вежі Корнякта, сильно спустошеної під час облоги Львова 1672 року. Значним був вклад Миколая Красовського у справу реорганізації братства. Зокрема, він спростив справу ведення документації, ввівши точну фіксацію прибутків і витрат. Значних зусиль доклав цей діяч до внутрішнього прикрашення церков².

Діяльність Юрія Еліяшевича припадає на 20-30 роки XVIII століття. Одним із найважливіших її результатів була перемога у суперечці із львівським єпископом щодо

¹ Шараневич І. Церковна унія ... – С. 22-23.

² Його ж. Николай Красовський. – Львів, 1895. – С. 7-9.

своєї самостійності, а також урегулювання стосунків братства із нунціатурою у Варшаві і Конгрегацією пропаганди віри у Римі, зокрема щодо фінансової звітності і прийняття нових членів. Другим важливим досягненням братства у часи Юрія Еліяшевича було осягнення королівського декрету у 1730 році, який надав йому право вільного продажу книг, виданих у братській друкарні, в усіх українських воєводствах Речі Посполитої¹.

Тільки в одній своїй статті І.Шараневич торкнувся австрійського періоду в історії Галичини. Дослідник відзначив, що відносини між цими землями були започатковані ще у княжі часи, коли син Данила Галицького одружився із герцогинею Гертрудою Бабенберг. Під скіпером Габсбургів Галичина після довготривалої польської анархії та затяжних козацьких війн поступово змогла стабілізувати своє внутрішнє становище. Австрійський імператор Фердинанд I відмінив панщину, інший монарх – Йосип II заснував у Львові духовну семінарію, а Стравропігійське братство перейменував у Ставропігійський інститут. Імператор Леопольд II надав рівні права греко-католицькій церкві із латинською, інший імператор – Франц Йосип I відновив галицьку митрополію². Стаття про австрійський період в історії Галичини написана у хвалебному дусі і показує тільки позитивні сторони правління Габсбургів.

І. Шараневич вніс значний вклад у вивчення литовсько-польської доби в історії Галичини та Волині. Історик вперше в українській історіографії дав послідовний її виклад до 1453 року. Значну увагу дослідник приділив

¹ Шараневич І. Юрій Еліяшевич. – Львів, 1895. – С. 3-8.

² Його ж. Галицка Русь и Австрия // Газета школьная. – Львів, 1879. – № 11

політичній історії, а також еволюції суспільно-правових інститутів. Порівняно багато місця він відвів характеристиці діяльності польсько-литовських володарів, тому мимоволі складається враження ніби вони були основними творцями історії. Історик детально прослідковує поступову втрату українським населенням Галичини своїх позицій майже у всіх сферах суспільного життя. Свої наукові студії із цього періоду, дослідник проводив на основі вивчення всіх наявних опублікованих джерел, а також опрацювання великого масиву рукописів. Проте іноді І.Шараневич занадто довірливо ставиться до використовуваних ним документів, недостатньо піддаючи їх критичному аналізу. Найбільшу наукову вартість із цього періоду становлять праці дослідника із церковної історії, адже чимало їх висновків прийняті сучасними істориками. І.Шараневич один із перших серед східно-європейських істориків дослідив повсякденне життя українського духовенства у середньовіччі.

ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ АРХЕОЛОГІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

1. Археологічні студії І.Шараневича

З іменем І.Шараневича пов'язане становлення української археології в Галичині. Його попередники здебільшого досить критично ставилися до цієї науки, вважаючи її в основному за скарбошукацтво або низводячи до розкопування могил. Розкопки, що проводилися в Галичині у першій половині і середині ХІХ століття, носили найчастіше розвідувальний характер і здебільшого обмежувалися виявленням городищ або розкопуванням могил.

І.Шараневич звернувся до археології з метою поширення фактологічної бази княжої доби історії Галичини. Писемні джерела через свою лаконічність мало його задовольняли. Дослідник планував віднайти під час розкопок не тільки побутові речі, але і зрозуміти планування поселень, а також виявити розташування культових споруд.

Заняття археологією І.Шараневич розпочав з оволодіння тогочасною європейською методологією ведення розкопок. Певною мірою результат його зусиль

по вивченню найповніших методик відобразився у лекції, яку прочитав 15 квітня 1870 року на педагогічному з'їзді у Коломиї. У ній дослідник наголосив на джерелознавчому значенні археології для глибокого вивчення історії Галичини, однозначно відзначивши, що найбільш важливі є такі пам'ятки: могили, кургани, городища, руїни замків, цвинтарі, поганський посуд, вироби з металів, кості, скла, кам'яні знаряддя праці, монети і т.д.¹.

Значною підмогою під час пошуків археологічних об'єктів можуть стати дані топоніміки. Зокрема назви гір, лісів, рік, сіл, полів нерідко містять у собі закодовану інформацію, яка дозволяє виявити прикриті землею старовинні поселення. Архітектурні пам'ятки із княжої доби у Галичині майже відсутні. До найвідоміших історико-архітектурних пам'яток цієї території потрібно зачислити замок Собень, який, за свідченням Я.Длугоша, стояв на Бескиді, звідки впливають Сян, Стрий і Дністер, пограничний стовп поблизу нього, замок у Потеличі із XV століття, окопи поблизу Пліснеська, замок у Кременці і інші.

Багато відомо у Галичині курганів і могил, найвизначнішими із яких є такі: курган біля Глинян, виникнення якого датується 1442 р. внаслідок татарського набігу, могила у селі Годові із 1694 року, курган поблизу Калуша із 1672 року, де відбулася битва війська Собеського із турками. Але найстародавнішою є могила біля села Синевірська, де похований князь Святослав, вбитий своїм братом Святополком. Багато у Галичині городищ, про що свідчать такі топоніми: Городли,

¹ Szaraniewicz I. O źródłach służących do głębszego poznania dziejów kraju ojczysłego / Rzecz czytana na posiedzeniu oddziału lwowskiego Iowarz / Pedagogicznego dnia 15 kwietnia 1870 r./–Lwow, 1870. – S. 4-6.

Городенки, Городки. Поблизу Львова знаходиться одне з найбільших городищ – Велике городище¹.

Особливо І.Шараневича цікавив Галич, який він давно мріяв розкопати. При підготовці до здійснення цього задуму дослідник скрупульозно простудіював всі наявні у писемних джерелах згадки, що відносяться до історії цього міста. Він на основі вивчення літописів простежив розвиток Галича у княжу добу². У 1880 році І.Шараневич вдруге побувавши в цьому місті, оглянув наявні на земній поверхні старовинні руїни: фрагмент валу, коло впадіння річки Лімниці у Дністер, вали на горі Крилос, камінні розвалини невідомої будівлі серед полів і інші.

Із кадастрових карт, що зберігалися у Львівських архівах, І.Шараневич зібрав топонімічну номенклатуру: Биків, Блюдники, Хмильники, Поплавники, Бідун, Крилос, Волослав'є і інші. У писемних джерелах дослідник знайшов чимало топонімів, які можуть прислужитися до проведення археологічних розкопок: сіножать цвинтариско, спустошені татарами поля Григорів і Перевози, село Підгороддя і інші³.

Важливим орієнтиром для археолога є місцезнаходження сакральних споруд, як сучасних, так і давно неіснуючих, локалізувати які може допомогти народна пам'ять. Із княжої доби, на думку І.Шараневича, збереглися дві церкви: Різдва Христового і Св.Пантелеймона, що пізніше перебудована на костьол святого Станіслава. Із літописів відомо ще про чотири церкви. У польську добу згадуються у Галичі сім церков.

¹ Szaraniewicz I. O zrodlach ... – S. 10-12.

² Його ж. Стародавній Галич. – Львів, 1860. – С. 3-43.

³ Його ж Старорускій княжій город Галичь. – Львів, 1880. – С. 5–12.

І.Шараневич зібрав із Лаврентіївського, Іпатіївського і Густинського літописів та “Хроніки” І.Длугоша всі відомості, що можуть “пролити” додаткове світло на місцезнаходження Галича у княжу добу ¹. Тоді у дослідника виникла запекла суперечка із А.Петрушевичем щодо локалізації цього міста. Протягом багатьох століть панувала думка, що княжий Галич розташовувався на місці сучасного Галича і власне її прихильником був А.Петрушевич ². Натомість І.Шараневич висловив думку, що місто знаходилось на високому правому березі річки Лімниці близько трьох кілометрів на захід від сучасного Галича ³. Проте наприкінці життя дослідник прийняв точку зору А.Чоловського, згідно якої залишками літописного Галича слід вважати велике городище над річкою Луквою в селі Крилос, приблизно п’ять кілометрів південніше від сучасного Галича ⁴. Ця гіпотеза, назважаючи на неодноразову критику, залишається панівною в сучасній науці ⁵.

У процесі ведення розкопок І.Шараневич продовжував збір писемних джерел до історії Галича. Зокрема у 1883 році він опублікував привілей про надання містові магдебургського права у 1374 році і ряд інших документів. На особливу увагу заслуговують люстрації з 1556 і 1661 років Галицького староства, у яких наявні багаті матеріали з топоніміки і детальний опис

¹ Шараневич І. Старорусскій ... – С. 13-25.

² Петрушевич А. Критико-исторические рассуждения о надднестрянском городе Галиче и его достопамятностях // Летопись Народного Дома. – Львів, 1882. – № 18. – С.7-12.

³ Шараневич І. Стародавний Галич ... – С. 18-25.

⁴ Czolowski A. O polozeniu starego Halicza // Pamietnik Drugiego zjazdu Historykow Polskich. – Lwow, 1890. – С. 1-23.

⁵ Археология Прикарпатья, Волини, Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). – К., 1990. – С. 98.

розташування тогочасного міста. Також люстрації подають багатий фактаж про навколишні села і містечко Тустань¹.

Археологічні дослідження княжого Галича і його околиць І.Шараневич розпочав весною 1882 року, разом із священником з села Злукова – Левом Лаврецьким, які тривали протягом шести сезонів (1882-1887). Першим об'єктом, який був розкопаний, став фундамент церкви святого Спаса. За визначенням І.Шараневича, вона вперше згадується в Іпатіївському літописі у 1152 році. Фундамент виявився викладеним із "дикого" каменя, з'єднаного вапняним розчином, кути зміцнювали кам'яні глиби тесаного вапняку. У південно-східній частині споруди були виявлені залишки цегляної кладки. Розміри відкритої будови становили 40 кроків довжини і 30 – ширини².

На відстані половини кілометра від церкви святого Спаса, в урочищі "Карпатовий гай", був відкопаний фундамент невідомої будівлі, яку І.Шараневич умовно назвав "Ротондою". Вона була квадратного планування, проте спосіб побудови її фундаменту значно відрізнявся від церкви святого Спаса. Він був вужчий і менш заглиблений у землю, хоча також складався із "дикого" каміння і глиб тесаного вапняку по кутах. Дослідник Я.Захарієвич, оглянувши очищені фундаменти, дійшов до висновку, що вони призначалися для будови досить легкої, можливо навіть дерев'яної церкви³. Знайдено

¹ ЦДІАУ у Львові, ф.146, оп. 51а, спр. 1030, арк. 1-3. Szaraniewicz I. Trzy opisy historyczne staroksiazeczego grodu Halicza w roku 1860, 1880 i 1882. – Lwow, 1883. – S. 203-232.

² Ejud. Wykopaliska w Zalukwi nad Dniestrem // Dzwin. – Lwow, 1882. – Zesz. 9. – S. 2-3.

³ Zachariewicz J. Opis do jesieni 1892 roku odkrytych fundamentow i wykopalisk //

також фрагменти кам'яних стовпів, а всередині фундаментів – три людські скелети.

Третьою була відкрита церква Святої Богородиці. Відкопані фундаменти, які прикривав триметровий пласт орної землі, вражали очевидців своєю досконалістю. Складалося враження, що вони могли бути використані без значної реконструкції, під будівництво нової споруди у другій половині ХІХ століття. Фундаменти були побудовані із тих же матеріалів, що і попередні споруди, тільки із кутів позникали глиби тесаного вапняку, можливо, вони були використані для зведення інших церков. Був знайдений також фрагмент різьбленого на камені орнаменту. По навколишніх полях І.Шараневич виявив уламки цегли і інших будівельних матеріалів, фрагменти кераміки княжої доби, а також людські кістки¹.

Восени 1882 року І.Шараневич, окрилений першими успіхами, звернувся до Крайового відділу із прохання виділити дві тисячі золотих на консервацію та охорону історико-архітектурних пам'яток і продовження розкопок. Посаду консерватора пам'яток старовини займав у цей час граф В.Дідушицький, який направив це подання у Галицький сейм, де воно було прийняте, проте від І.Шараневича вимагалось складення розгорнутого плану проведення майбутніх робіт².

Разом із професором Львівської політехніки Я.Захарієвичем І.Шараневич склав детальний план археологічних досліджень у 1883 році в селах Залукві і

Dzwign. – Lwow, 1882. – Zerz. 14. – S. 7.

¹ Ibid. – S. 12.

² Ваврик В.Р. И.И.Шараневичъ. – Львів, 1929. – С. 78-79. Борчук С.М. Археологічні дослідження професора І.І.Шараневича // Придніпровський науковий вісник. – № 86. – С. 28.

Крилосі та місті Галичі. У трьох відкритих у 1882 році пам'ятках передбачалося відкопати повністю фундаменти і від кутів прокласти розвідувальні траншеї. Планувалося детально обстежити існуючі архітектурні споруди: костюл святого Станіслава, церкви у селі Крилосі і місті Галичі, Галицьку ратушу і руїни замку. Передбачалося розкопати фундаменти цих будов, простір між ними і обстежити розвідувальними зондами оточуючу їх місцевість.

Планувалось здійснити археологічні дослідження таких місцевостей: шести могил поблизу церкви Богородиці, урочища «на гробовищах» і «монаший гай» неподалік костюлу святого Станіслава, де на поверхні часто зустрічається бита плінфа, а на незначній глибині уламки кераміки вперемішку із людськими кістями; церквище, розташоване із правої сторони дороги, що йде з Галича до Калуша за селом Залуква; церквище, розміщене на лівій стороні Лукви між селами Третьяки і Підгороддя; провести археологічне обстеження течій ріки Лукви від Крилоса до її впадання у Дністер і всієї території між ріками Луквою, Дністром і Лімницею¹.

Такий план В. Дідушицький прийняв тільки частково, зазначивши, що повністю він не може бути реалізований через надто велику територію, призначену для дослідження і відсутність чітких пропозицій щодо реставрації пам'яток. Від І.Шараневича вимагалось скласти новий план, який би обмежувався у 1883 році дослідженням фундаментів церков святого Спаса, Богородиці, "Ротонди" і костюлу святого Станіслава.

¹ Szaraniewicz I., Zachariewicz J. Plan robot podjac sie majacyech w celu odszykania i blizszege zbadania starodawnych budowli lub innych historycznych pomnikow w Zalukwi, w Haliczu i na Krylosie // *Preglad Archeologiczny*. – Lwow, 1883. – Zesz. II. – S. 3-6.

Запроваджувався інститут Наглядової ради, яка складалася із найавторитетніших львівських і краківських археологів, окрім якого додавались інші численні обмеження, що фактично ставили І.Шараневича у повну залежність від В.Дідушицького. Сума урядової дотації зменшувалася до трьохсот стерлінгів австрійської валюти. Проте і ці невеликі кошти виділялись із значними зволіканнями, зокрема через довготривале затягування з'їзду археологів і інші причини. І.Шараневич був вимушений шукати приватного мецената, яким згодом став поміщик Владислав Федорович Огінський, власник сіл Вікно, Товсте і Чернігівці на Поділлі ¹.

Під час археологічного сезону 1883 року було проведено розкопки в урочищі церквище Благовіщенське, тобто на місці, де у давнину стояла церква Благовіщення. Тут виявлено чотири фундаменти, дуже візуально подібних до приналежних церкві Богородиці. Знайдено ряд речей: хрестик візантійського стилю, срібну монету Владислава Опольського, кам'яний фрагмент із різьбленим орнаментом, кам'яну труну (значно пошкоджену) і чотири людські скелети, досить добре збережені.

При розкопках валу, що оточував церкву святого Спаса, знайдено на півтораметровій глибині кам'яну труну. Коли було піднесено віко, виявилось, що хтось раніше осквернив тлінні останки покійника, адже його кості лежали у безладі. У труні знайшли розбиту чарку, фрагмент тканини і металеву пряжку. У діброві, поблизу руїн церкви Богородиці, розкопано фундаменти якогось будинку, складені з дикого каменю і туфу. У цій же діброві при дослідженні наявних у ній дванадцяти могил у

¹ Ваврик В.Р. И.И.Шараневичъ ... – С. 80-86.

двох виявлено подібні фундаменти округлої форми, викладені із «дикого» каменю. Найбільшою з цих могил, чотирьохметрової висоти прорізано траншеєю до центру, проте окрім масного чорнозему із прожилками білої глини та кількох дрібних уламків цегли і фрагмента вістря стріли, які, можливо, потрапили сюди випадково, нічого більше не знайдено. І.Шараневич прийняв версію грабаря Іванюти, який твердив, що такий масний чорнозем походить із людських тіл, а прожилка білої глини – це залишки кісток. Дослідник дійшов висновку, що ця могила постала із трупів, поношуваних сюди після якоїсь битви.

З лівої сторони Лукви виявлено стародавнє городище, розташоване із південного сходу від церкви села Крилоса, оточене валами, всередині якого знаходилася могила. Знайдено також фундаменти церкви і монастиря святого Іллі, що розташовувалися у північному напрямку від церкви села Крилоса¹.

У 1884 році І.Шараневич продовжив археологічні дослідження Галича². У цьому році зазнали змін погляди дослідника на ідентифікацію фундаментів, розташованих в урочищі Костелищі (у попередньому році І.Шараневич назвав його Благовіщенське), які він приписував церкві Благовіщення. Під впливом Л.Лаврецького, а також власних роздумів І.Шараневич дійшов до висновку, що тут розташовувалася церква святої Анни, а церкву Благовіщення ідентифікував на іншому місці.

Дальше дослідження фундаментів показало, що вони викладені здебільшого із великих брил туфу, що

¹ Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1883 // Przegląd archeologiczny. – Lwow, 1883. -Zesz III. – S. 5-7.

² Лаврецький Л., Шараневич І. Дальший хід розкопок у Галичі // Діло. – 1884. – № 115.

пояснювалось місцезнаходженням споруди – на досить вологому ґрунті. Через те, що частину фундаментів неможливо було відкопати (по них пролягала дорога), важко було визначити точний план будівлі, тому дослідник вагався: якою була ця церква – одноабсидною чи трьохабсидною. І.Шараневич відзначив, що на відміну від інших сакральних споруд, тут не знайдено уламків цегли.

Хоча про церкву святої Анни не згадують ані руські літописи, ані різні джерела, проте І.Шараневич вважає, що для такої гіпотези достатньо народних переказів. На його думку, ця святиня, збудована у візантійському стилі, була зруйнована у середині XIII століття, або 100-150 років пізніше. У XVII столітті неподалік від цих руїн був збудований домініканський кляштор і костьол святої Анни. І.Шараневич здійснив окреме дослідження, присвячене не тільки цій католицькій святині, але і детально прослідкував момент появи домініканів у Галичині¹.

На полі Чвертки, де усна традиція розміщує церкву Благовіщення, пощастило відкопати мозаїчну підлогу із поливаної цегли розмірами 7 на 10 сажнів, фрагмент якої у 1875 році демонструвався на археологічній виставці в залі Політехнічної школи у Львові². Неподалік від місця цієї знахідки, на глибині одного сажня, виявлено культурний шар, що складався із поржавілих залізних предметів, уламків кераміки, осколків яскраво-червоної цегли і інших речей. Все це покривав шар попелу, у якому також знаходились куски сплавленої міді. На думку

¹ Ис. Ш., Л.Л. Дальший ход розкопок в Галичи // Діло. -Львів, 1884. – № 115. – С. 3., Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1884 i 1885. -Lwow, 1886. – S. 7-67.

² Шараневичъ И. Памятники Галицко-русской старины въ изображеніяхъ. – Львовъ, 1886. – Ч. I. – С. 5.

І.Шараневича, ці знахідки свідчать, що біля Благовіщенської церкви існувало ще у середині XV століття поселення, яке знищила пожежа. Неподалік від впадання потоку Дунайця у річку Млинівку розташовувалася могила, яка була прорізана траншеєю від центру до краю, проте у ній не було виявлено ніяких знахідок.

У серпні 1884 року були досліджені фундаменти церкви святого Іллі, які склалися із чотирьох продовгуватих стін, що являли собою одну простору серединну наву і дві бічні, значно вужчі. І.Шараневич припускав, що ця будова була увінчана куполами. Фундаменти були викладені з "дикого" каміння, по кутах їх змінювали старанно обтесані великі прямокутні пісковики, які пізніше використовувались при будівництві будинку митрополита. Розміри фундаментів сягали десять сажнів довжини і п'ять без половини ліктя – ширини. Біля одного з фундаментів знайдено людські скелети, при одному з яких виявлено високомистецький візантійський бронзовий хрестик. Перебування у селі Крилосі І.Шараневич використав для обстеження місцевої церкви і оточуючих її давніше веж і стін. Виявилось, що її захищали чотири вежі, правдоподібно з'єднані між собою цегляними стінами. Фундамент однієї з них із західної сторони був відкопаний. Він складався із дикого каміння і пісковіку.

Одночасно у деяких місцях були повністю відкопані фундаменти церкви. Виявилось, що їх висота становить 1 м 25 см і вони майже на 60 см знаходяться у землі. Біля північної стіни розташовувалося поховання Марка Шумлянського із XVI століття, коло південної – виявився великий мурований гріб із багатьма людськими

скелетами, які, ймовірно, належали до пізніших часів. Церкву оточував цвинтар ¹.

В урочищі Воскресенське, поблизу села Крилоса, були виявлені фундаменти восьмикутної будови, які є такої самої форми, хоча і менші, ніж у ротонди. Споруда мала 5 сажнів ширини і довжини. І.Шараневич припускав, що ці фундаменти могли належати церкві Воскресіння, і за народними переказами, ще у XVIII столітті вона стояла на цьому місці. Проте В.Антонович, який побував у Галичі в 1885 році, висловив думку, що ці фундаменти (як в ротонді) належали кам'яним вежам, які захищали підступи до міста або монастирям і відповідно зміцнювали їх обороноздатність. Фундаменти в урочищі Воскресенському збудовані із «дикого» каміння, навколо них були знайдені уламки цегли ².

І.Шараневич разом з Л.Лаврецьким здійснив археологічне обстеження поляни Юрієвської, на якій, за народними переказами, у давнину стояла церква, але ніякі фундаменти тут не були знайдені. Зате тут було виявлено багато людських черепів і шар попелу. Була розкопана могила, що знаходилась неподалік, в якій виявлено багато людських скелетів. Л.Лаврецький висловив думку, що вона належить до найдавніших відомих могил в околиці Галича.

У 1884 році були продовжені дослідження фундаментів ротонди, раніше законсервовані. Своєрідним поштовхом для їх продовження став народний переказ, який твердив, що тут знаходиться криниця. Але в ході розкопок вона не була виявлена, натомість на півметровій глибині знайдено

¹ Szaraniewicz I. O rezultatach ... – S. 72-73.

² Szaraniewicz I. O rezultatach ... – S. 74-76.

² Szaraniewicz I. O rezultatach ... – S. 74-76.

людські черепи, так званий будівельний трембовельський камінь і уламки цегли. Л.Лаврецький відкопав тут залізний серп і високомистецький бронзовий котел.

У 1885 році розкопки в околицях Галича відбувалися у значно менших масштабах, ніж у попередні роки; окрім І.Шараневича і Л.Лаврецького, у них брав участь слухач Львівського університету А.Чуловський. Було досліджено залишки фундаментів невстановленої споруди у с. Вікторів, на горі, що розташовується при впадінні річки Луквиці до річки Лукви. Нижче від існуючої у той час церкви святого Миколая були виявлені вищезгадувані фундаменти, які склалися з «дикого» каміння, алебастра і так званого трембовлянського будівельного каменю.

Нижче, у стіні стрімкої скали, було досліджено печеру, перед входом до якої знаходився земляний вал, можливо, для захисту вхідного отвору від весняних повеней річки Лукви. Під час розчищення печерного коридору, над яким в основному працював А.Чоловський, виявилось, що він згодом розділяється на два. Було розкопано приблизно 16 метрів печерного коридору. У печері знайдено людські черепи, ймовірно, із досить недавніх часів, биту плінфу, що, напевно, походила із старого монастиря, який колись розташовувався над печерою, крем'яний ніж, срібну римську монету і бронзовий гачок для ловлі риби. У І.Шараневича не було сталої думки щодо призначення печери. У певний час він схилився до думки, що у прадавні часи в ній могло розташовуватися поганське святилище, а у княжу добу проживали ченці.

На досліджуваній горі було знайдено багато оброблених кременів і уламків кераміки, які, на думку І.Шараневича, походили з поховальних урн. Дослідник відзначає, що в околиці села Вікторова нерідко знаходили

старовинні речі, зокрема А.Чоловський зумів придбати у місцевих селян срібні римські монети і бронзові речі. Неподалік від тогочасної церкви кількома роками раніше було відкопану кам'яну труну¹.

Були обстежені деякі могили в околицях Галича. Розкопана могила в Теморівцях містила в собі багато людських скелетів. В урочищах Лунів і Двориська, що розташовувалися поблизу села Комарова, було знайдено крем'яні ножі, косяну сокиру, а з пізніших часів монети Владислава Опольського і Владислава Ягайла, кам'яні і залізні ядра, сталевий меч і інші предмети.

Детально було обстежене Крилоське городище, площа якого становила 17 моргів орного поля, а його оточували три ряди валів. В середині городища і поблизу нього знаходилися кілька могил, із яких дві розкопав Земенцький з Кракова, виявивши у них людські скелети. У Вікторівському лісі було розкопано чотири могили (віддалені на один-два кілометри від Крилоського городища), дві із яких виявилися пустими, а у двох інших були знайдені такі предмети: крем'яний ніж, три шліфовані сокири із цього ж матеріалу і урна з попелом².

У 1886-1887 роках археологічні дослідження зосередилися, в основному, на більш поглибленому вивченні відкритих раніше об'єктів. У 1886 році два дні тривали розкопки біля фундаментів церкви св. Спаса, під час яких знайдено багато кам'яних плит і людських скелетів, ріст яких не перевищує 1 м 75 см, а також уламки крем'яних наконечників стріл і списів та поржавілі цвяхи, які ймовірно, походили із дерев'яних трун. Привернули увагу дослідника уламки скла зеленого

¹ Szaraniewicz I. O rezultatach ... – S. 70-72.

² Szaraniewicz I. O rezultatach ... – S. 80-82.

кольору, які, на його думку, походили із церковних вікон княжої доби.

Поблизу ротонди було виявлено криницю, яку відкопали до глибини 3м 70 см, знайшовши у ній уламки цегли, фрагменти скляних браслетів і гончарного посуду. Біля фундаментів церкви св. Анни виявлено уламки віконного скла, фрагменти металевих прикрас, на одній з яких вилита алегорична фігурка у вигляді метелика, на іншій – якийсь святий з поважною бородою.

Найцікавіші знахідки виявилися під час дослідження решток церкви Благовіщення, зокрема пощастило знайти дерев'яний будинок, який існував перед церквою, від нього залишилися деякі напівзогнілі дерев'яні конструкції. На півметровій глибині під фундаментом вівтаря знайдено обтоплені вогнем срібні предмети, яких нарахували сорок два, деякі із них, ймовірно, належали до намиста багатой жінки. Було знайдено багато поховань, увінчаних кам'яними плитами, проте прикраси, що були при скелетах, виявилися пограбованими ще у давнину, за винятком одного срібного ланцюжка на шиї небіжчика, можливо, залишеного випадково.

Заслуговує на особливу увагу кам'яна труна, розміри якої були: довжина – 1м 90 см, ширина – 50-70 см, висота – 55 см. У ній знайдено десять скелетів із досить скромним поховальним інвентарем – фрагментами оленячих рогів і зубрових зубів. І.Шараневич припускає, що дорогоцінності і зброя могли бути викрадені із труни злодіями. Викликає зацікавлення знайдена неподалік теракотова фігурка, у якій збереглися тільки голова із корпусом.

На березі потоку Лазарівки виявлена піч, у якій збереглися обгорілі кістки, перемішані із попелом. Нижче

від неї, біля самого берега річки, Л.Лаврецький раніше виявив зуби і кістки мастодонта¹. І.Шараневич задокументував всі знахідки на докладних топографічних картах.

Розкопки у Галичі викликали велике зацікавлення громадськості Галичини. Прагнучи ознайомити всіх бажаючих із результатами своїх досліджень, І.Шараневич у вересні 1885 року організував виставку археологічних знахідок у залі Політехнічної школи у Львові². Зважаючи на багаточисленні прохання галичан, дослідник повторив свою виставку у наступному році в стінах Ставропігійського інституту. У 1888 році І.Шараневич організував нову виставку археологічних знахідок у Ставропігійському інституті, присвячену 900-річчю хрещення Русі³.

Кілька разів І.Шараневич відвідував Звенигород, зокрема у 1890 році з В.Антоновичем він провів археологічне обстеження навколишньої місцевості і розвідувальні розкопки. Зокрема, на околиці села був відкопаний людський скелет, кам'яна плита із написом і ще один камінь із незрозумілими знаками. В урочищі «Чернев» було знайдено камінь, щодо якого висувалося припущення, що він був пам'ятником якомусь воїнові⁴.

Протягом трьох сезонів у 1895-1897 роках І.Шараневич разом із студентами В.Кухарським і Б.Яновським проводили археологічні дослідження первіснообщинних

¹ Шараневич І. Известие о результатах исследовальских раскопок в рубежах древне-княжеского города Галича предпринятых в гг. 1886-1887. – Львів, 1888. – С. 2-8.

² Шараневич І. Памятники галицко-русской старины в изображениях. – Львів, 1886. – Ч. 1.

³ Ejuds. Katalog archeologiczno-bibliograficznej wystawy Instytutu Stauropigianskiego we Lwowe. – Lwow, 1888.

⁴ Ваврик В.Р. И.И.Шараневич ... – С. 116.

могильників поблизу сіл Чехи і Висоцьке, а також поселень із ознаками городищ, розташованих неподалік від них. Сучасні археологи умовно називають етнокультурну спільноту, до якої належать ці об'єкти, – висоцькою культурою¹.

На поселеннях виявлено досить бідні знахідки: фрагменти кераміки, кам'яні осколки і вапняне каміння. Поселення у селі Висоцьке обведене чотирьохметровим валом. Особливу увагу І.Шараневича привернули два вищеназвані могильники. Дослідник розкопав у них близько 350 поховань. У поховальному обряді переважало тілопокладення небіжчика головою на схід (із незначними відмінностями), із невеликим відсотком повернутих на південь. Іноді траплялися поховання із трупоспаленням. Визначаючи етнічну приналежність носіїв висоцької культури, І.Шараневич за визначальною ознакою розрізняв антропологічний тип. Здебільшого розміри скелетів становили 1м 69 см. Через те, що для викопаних черепів характерна довгоголовість, а не короткоголовість, як сучасним слов'янам, дослідник дійшов висновку, що тут проживала людність північно-німецького походження, яка не мала ніякого відношення до сучасного населення Галичини.

Багато зусиль приклав І.Шараневич для датування розкопаних могильників. Для досягнення цієї мети дослідник здійснив порівняльний аналіз виявлених знахідок із аналогічними, відомими у Європі. І.Шараневич дійшов висновку, що верхньою межею могильників у Висоцьку і Чехах потрібно вважати V або VI століття, а нижня межа губиться у глибині віків. Поява

¹ Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо). – К., 1990. – С. 115-122.

тілопальних поховань свідчить про поступову зміну релігійних вірувань про загробний світ. Якщо раніше вважалося, що обов'язково потрібно зберегти тіло, то тепер починає домінувати думка про автономне функціонування душі.

Впродовж трьох сезонів розкопок було виявлено 1213 речей, із яких – 395 становить кераміка. Дослідник відзначає, що вона була досить грубої роботи, без використання гончарного круга, бідно прикрашена орнаментом. Серед металевих речей найчисельнішими були вироби з бронзи. Високим художнім рівнем відзначалися браслети, яких знайшли близько сорока. Заслуговують на увагу і високоякісні фібули. І. Шараневич припускає, що деякі речі були не місцевого виробництва, а імпортного. Вироби із заліза, хоча і виявлені у меншій кількості, проте значною мірою копіювали бронзові. Така ситуація характерна для перехідної доби від бронзової епохи до залізної¹.

Незважаючи на широке використання металів, вагоме місце у економіці племен висоцької культури займали крем'яні знаряддя праці. Зокрема, вражають своєю довершеністю ідеально шліфовані сокири, високоякісні серпи, а також долота. У незначній кількості виявлені кістяні вироби, зокрема гребені і проколки. Знайдено кілька скляних і бурштинових прикрас².

І. Шараневич вніс значний вклад у становлення української археології в Галичині. Проведені ним розкопки у Галичі і його околицях змогли суттєво поповнити джерельну базу княжого періоду. Одночасно

¹ ЦДІАУ у Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 1190, арк. 1-6.

² Szaraniewicz I. Cmentarzyrko przedhistoryczne we wsiach Czechy, Wysocko w powiecie Brodzkim // TeKa konserwatorska. – Lwow, 1898. – S. 120-202.

вони продемонстрували значні можливості, які приховує у собі археологія. Спроби ідентифікації виявлених культових споруд, як і визначення місцезнаходження княжого Галича, послужили своєрідним поштовхом для активізації археологічних досліджень наступними поколіннями археологів цього міста і критичного перегляду висунутих І. Шараневичем припущень. Розкопки могильників у селах Висоцьке і Чехи показали, що на території Галичини проживало населення, генетично не споріднене із слов'янами.

2. Вклад у розвиток спеціальних історичних дисциплін

Широкомасштабні узагальнюючі дослідження значних хронологічних відрізків Галичини і Волині примушували І.Шараневича часто приділяти чималу увагу вивченню певних проблем із царини спеціальних історичних дисциплін. Така ситуація нерідко обумовлювалася не тільки їх слабкою вивченістю, але і прагненням дослідника розширити інформативні межі різних видів джерел. Іноді І.Шараневич вдавався до перевірки фактологічної вартості наявних у його розпорядженні матеріалів.

Багато малодосліджених проблем нагромадилося у царині історичної географії. Однією із них було питання щодо визначення ліній старовинних шляхів, якими здійснювалися комунікації поміж двома сторонами Карпат. На основі багатого історичного матеріалу, І.Шараневич дійшов висновку, що перевали через

Карпати проходили у таких місцевостях: Тилич, Ужок, Синевідськ, через Васильків вздовж річки Пістинки, що впадає у Прут, вздовж рік Серета, Сяна і Солі ¹.

Довготривалі суперечки велися серед науковців щодо первісного місцезнаходження Львова. Погляди І.Шараневича відносно цього питання пройшли певну еволюцію. У 1860 році дослідник твердив, що місто заснував князь Данило у 1250-1255 роках і назвав на честь свого сина Лева. Перші його будови знаходилися на території села Знесення ². У 1886 році І.Шараневич висловив думку, що первісним місцезнаходженням Львова були околиці костьола св.Войтеха, звідки він поступово поширився до південного підніжжя Замкової гори. Там стояла церква св.П'ятниці і, ймовірно, у XV столітті існував монастир св.Онуфрія. Церква Вознесіння розташовувалася на місці одноіменного храму у селі Знесенні, яке було частиною княжого Львова ³. На думку І.Шараневича, збудоване князем Данилом місто було знищене татаро-монгольськими воєначальниками, після чого воно було відбудоване на іншому місці. На основі вивчення значної кількості документів дослідник дійшов висновку, що гора, яка носила ім'я князя Лева, розташовувалася навпроти сучасного Високого замку. Це та тераса, на якій у австрійські часи знаходився склад пороху. Тут розташовувалася фортеця князя Лева, яку знищив король Казимир, здобувши місто ⁴.

¹ Шараневич І. Изследование на поле отечественной географии и истории. Львів, 1869. – С. 80-94.

² Шараневич І. Вестка о стародавнем Львове // Львовянин.-Львів, 1860. – С. 87-94.

³ Його ж. Указания в писанных источниках, а особенно в документах и актах до археологических исследований: Часть II Львов. – Львів, 1886. – С. 20-25.

⁴ Шараневич І. Которая з венця гор становлящих рубок Львовской котлины от полночи, била горою Льва, т. е. Горою на которой постоенный бил еще в русских временах головний замок или головная крепость вторично созданного города

Багато зусиль І.Шараневич приклав на локалізацію княжого Галича. Дослідник зібрав всі доступні йому писемні джерела, а також використав результати своїх археологічних досліджень. Він, ведучи наукову полеміку з А.Петрушевичем, аргументовано доказував, що місто розташовувалося на правому березі річки Лімниці. І.Шараневич детально вказав на його межі, проте, як говорилося вище, він наприкінці життя прийняв точку зору О.Чоловського, згідно з якою Галич розташовувався у селі Крилосі¹.

Окрім цих міст, у Галицько-Волинському князівстві відомо багато інших, за чисельністю яких регіон належав до найбільш заселених у Київській Русі. Говорячи, що найдавнішими містами у князівстві потрібно вважати Перемишль і Червен, І.Шараневич перелічив всі інші міста, відомі із літописів, вказавши при кожному з них рік першої писемної згадки. У випадку дискусійної локалізації дослідник висловлював свою точку зору².

Значні результати І.Шараневич надіявся отримати від дослідження топоніміки. Зокрема, назви Карпати і Бескиди походять від фракійських племен капів і бессів, що може служити додатковим аргументом про фракійське заселення у давнину цієї території. Торкаючись назви Україна, дослідник відзначає, що топоніми такого типу у слов'янських народів нерідко вживалися для позначення прикордонних областей. Не належить до винятків і наша назва Україна, яка у польську добу використовувалася для означення окраїнної області, розташованої у середній течії

Льва // Географические статьи. – Львів, 1875. – С. 166-172.

¹ Шараневич І. Указания в писанных источниках, а особенно в документах и актах до археологических исследований: Часть I. Галич // Литературный сборник Галицко-Русской матери. – Львів, 1885. – С. 188-215.

² Шараневич І. Стародавние галицкие города. – Львів, 1861. – С. 45-52.

Дніпра. Окрім цієї території, такі ж назви були поширені і в інших регіонах, зокрема, ще у княжу добу район правого берега річки Вепра називався Україна.

Назву міста Печеніжина, як і Печенізького лісу, відомого ще у XV столітті, І.Шараневич виводить від етноніма печеніги. Топонім Коломия є слов'янського походження і означає поселення коло Мії, тобто річки, адже так кожен річку називали наші предки. Карпатський перевал, через який пролягав кордон між Угорщиною і Київською Руссю, зберіг такі мікротопоніми: Дверник, Дверничок, Творильна. Соляні промисли Карпатського регіону позначені такими поселеннями: Сольна Бана, Росульна, Солець, Старосоль. На думку І.Шараневича, вони є найдавнішими карпатськими селами ¹.

Певну увагу приділив дослідник вивченню етимології топоніма Галич. На його думку, він походить від старослов'янського слова «гал», яке рідко зустрічається у сучасних мовах, а у давнину мало значення «чорний» або «син чорного». Топонім Петріч походить від імені Петро, а назва села Биків означає «оболонь» ².

Численні поселення в Галичині із назвами Монастир, Монастирище, Черче, Черниця і похідні від них вказують, що їх виникнення пов'язане із монастирями та ченцями. Семантичний ряд: Волча, Волчовець, Волчуха та інші, завдячує своїм походженням від волоків, які з'єднували між собою судноплавні річки. Такі поселення здебільшого розташовувалися на вододілах між великими ріками.

Назви – Козари, Козарське сягають своїм корінням у часи існування могутнього Хозарського каганату. Поселення Татари, Татариків, Половці і похідні від них

¹ Шараневич І. Слов'янські начатки ... – С. 115-119, 123.

² Його ж. Стародавній княжій город Галич ... – С. 6-7.

прозоро вказують на своє походження від етнонімів татари і половці. І.Шараневич припускає, що у часи панування цих кочовиків у степах якісь їх групи з тих чи інших причин були вимушені залишити свою батьківщину і переселятися в інші землі, або ці села належать полоненим народам, насильно тут поселеним.

Топоніми Пруси, Прусє, Прусинів, Ятвяги є свідченням вдалих походів галицько-волинських князів на ці племена. Назва помаряни вказує на переселення в Галичину якоїсь невеликої групи людей із західнослов'янського племені Поморяни, яке проживало у басейні річки Одри. Подібне походження мають села: Венгерська воля, Венгерське, Угорське, Угорці і їм подібні.

Із княжої доби походять топоніми: Ярославове, Ярославів, Данилів, Данилове, Васильківці, Василькове, Львів, які отримали свої назви від галицько-волинських князів. Із цієї ж епохи походять численні топоніми, які вказують на певну спеціалізацію мешканців окремих сіл: Ковалі, Гончарі, Гути, Колодії, Рибники і інші. Назви Старгород, Старе місто, Городище, Городиловичі, Старе село і інші свідчать про давнє, можливо, також ще із княжих часів, походження осель.

В епоху існування руської держави правдоподібно виникли такі топоніми: Княже, Княжий, Княжолука, Княгиничі, Стрільці, Ловче, Рата, Ратище, Боевичі, Двірці, Двориска і інші, адже слова: князі, двори, ловчі, стрільці, ратища і бої становлять набір термінів, характерних для князя і його оточення. Дуже чисельною є група топонімів, що пов'язана своїм виникненням із особливостями рельєфу Галичини. Нерідко назви селам давали водойми, поблизу яких вони розташовувалися: Озерна, Ставчани, Річища, Зимна вода і інші. Значний вплив на формування

топоніміки мали назви тварин, можливо, ці поселення виникли ще в поганські часи і певною мірою відобразили поклоніння окремих слов'янських родів своїм тотемам¹.

У своїй науковій діяльності І.Шараневич відводив важливе місце вивченню літописів. Його особливо цікавив хронікологічний метод фіксації подій, найбільш характерний не тільки для східних слов'ян, але і особливо для українських земель. Дослідник вважає, що такий спосіб висвітлення минувшини був панівним до середини XVIII століття. Сам розвиток українського літописання дослідник поділяє на три періоди. Перший починається від створення Нестором «Повісті временних літ» і до останнього запису у Галицько-Волинському літописі під 1292 роком. Другий період, названий дослідником «литовським», тривав від 1387 до 1648 року, проте, потрібно відзначити, що до 1446 року літописи не велися зовсім, або вони нам невідомі. Третій період завершується 1750 роком, адже саме тоді обриваються записи останнього, відомого дослідникам, «Чернігівського літопису»².

І.Шараневич наголошує, що літописець не був безстороннім фіксатором подій, його симпатії або антипатії до певних історичних осіб нерідко досить виразно прослідковуються. У княжу добу літописці ідеалізували певних князів, найчастіше своїх покровителів. Майже всі автори хронік литовського періоду відстоюють ідею окремішності Литви від Польщі, незважаючи на нанесені нею шкоди українському народові. У третьому періоді спостерігаються дві

¹ Шараневич І. Изследования ... – С. 89-94.

² Szaraniewicz I. O latopisach i kronikach ruskich XV i XVI wieku, a zwtaszca o Latopisie «welikoho kniazstwa litowskoho i zomosskoho». – Krakow, 1882. – S. 4-5.

тенденції серед тогочасних літописців. Одні вихваляють Річ Посполиту і її правителів, інші ж навпаки, скидають на них вину за всі нещастя, які згодом спіткали державу.

Основну увагу І.Шараневич зосередив на дослідженні літописних пам'яток литовського періоду. У його розпорядженні було шість історичних творів, із яких чотири опубліковано, а два знаходилися у рукописах. Науковий рівень публікацій не завжди може задовільнити дослідника, у надрукованих літописах наявні численні помилки.

І.Шараневич відзначає, що польські історики-хроністи – Длугош, Бельські, Гвагніні і Стрийковський користувалися літописами княжої доби і пізніших часів. Важливим завданням для майбутніх дослідників є вичленення літописних матеріалів, наявних у складі цих хронік і встановлення джерел, із яких вони походять. Длугош у тринадцятій книзі своєї «Хроніки» говорить, що він використав дванадцять літописів. Стрийковський відзначає, що він також мав у своєму розпорядженні багато літописів. Проте вплив був взаємний, і автор Густинського літопису, як і літописець Леонтій Боболінський, використали у своїх творах звістки польських хронік.

На основі проведеного джерелознавчого аналізу літописів литовського періоду, І.Шараневич дійшов висновку, що джерелом для всіх послужив Смоленський літопис, проаргументувавши це твердження численними прикладами. Всі літописи литовського періоду є своєрідними збірками місцевих літописів, географія яких є досить широкою. Тільки після смерті Гедиміна у центрі уваги вищезгаданих літописів починають знаходитися загальнодержавні події Великого князівства Литовського.

Заслуговує на увагу текстуальне співставлення І.Шараневичем літописних звісток про спалення татарами Печерського монастиря під 1401 і 1604 роками. Дослідник аргументовано довів їх текстуальну співзалежність, відзначивши, що при описі подій 1604 року літописець скористався літописною статтею 1401 року, використавши наявні у ній фразеологічні звороти¹.

Цінним є спостереження І.Шараневича про користування укладачем Київського літопису Супрального списку щонайменше двома джерелами, адже про здобуття Константинополя турками в 1453 році у ньому наявні дві розповіді, значно відмінні одна від одної. Подібна тенденція простежується також у звітках про напад татарів у 1482 році на Київ і смерть короля Казимира Ягелончина у 1492 році.

І.Шараневич підняв надзвичайно важливе питання про авторство досліджуваних ним літописів. Він наголосив, що важко визначити соціальне походження більшості літописців або укладачів літописів, проте у деяких випадках це можливо зробити. Щодо Київського літопису Супрального списку, особливо його Волинської частини, дослідник висуває добре аргументовану гіпотезу про автора-ченця. На користь такої думки свідчать численні цитати зі святого письма і трактування воєнних поразок як божої кары².

Автор літопису Великого князівства Литовського повідомляє про себе, що у 1394 році він ще був немовлям, отже на час завершення праці над літописом у 1446 році його укладачеві налічувалось близько 50 років. Інший автор Київського літопису Супрального списку

¹ Szaraniewicz I. O latopisach ... – S. 8-12.

² Szaraniewicz I. O latopisach ... – S. 36.

повідомляє про себе, що він був свідком відвідання королем Сигізмундом Августом Супральського монастиря у 1533 році. Детальний опис автором Литовського літопису битви під Клецкем у 1506 році прозоро натякає на його присутність у цій події. Обізнаність автора літопису Великого князівства Литовського і Жмудського із дрібними деталями смерті короля Сигізмунда I, а також з подіями, що її супроводжували, вказує не тільки на те, що він був їх очевидцем, але і належав до вищих кіл литовської шляхти.

Важливими є спостереження І.Шараневича над Литовським літописом, у якому, на його думку, автор не зумів критично проаналізувати наявні у ньому джерела, що спричинилося до роздвоєння деяких історичних осіб, зокрема Довмонта і Войшелка. У інших випадках автор літопису навпаки «з'єднав» двох різних людей в один персонаж: Мендовга і Тройдена, Войшелка і Тройната та інших.

Заслуговує на увагу гіпотеза І.Шараневича, що автор Великого літопису Литовського і Жмудського користувався у своєму творі матеріалами, зібраними ним із метрик, які зберігалися у костьолі св.Станіслава у Вільні. На користь такої концепції свідчать точні відомості про дні смерті коронованих осіб, членів їх сімей, а також королівського оточення поряд з достовірними даними про кількість прожитих років, а у деяких випадках і датою народження.

Автор цього ж літопису користувався, на думку І.Шараневича, актовими матеріалами, адже він добре знає, де коли і кому надано той чи інший уряд у Великому князівстві Литовському. Подає він у своєму творі і точні

дати смерті найвищих урядовців цієї держави, внаслідок чого вивільнялися посади, які вони займали. Детально автор розповів про першу люстрацію Литовських земель і писемну кодифікацію литовського права¹.

Дослідник висловив здогад, що автор цього літопису користувався хронікою, яка велася при королівському дворі, або записками двірського церемонімейстра, тому йому добре відомо, коли і де народилася кожна королівська дитина; також він подає дні заручин, весіль і відомості про інші сімейні події осіб королівської крові. Щодо джерел, якими розпоряджався автор Літопису Великого князівства Литовського, І.Шараневич висловив думку, що при описі подій до 1446 року він користувався невідомою нам хронікою, яку поєднав із Смоленським літописом. У подальших частинах свого літопису він основну увагу приділив висвітленню діяльності короля Казимира і особливо його наймолодшого сина Сигізмунда, який в очах цього автора був зразковим європейським монархом.

І.Шараневич дослідив хронологію Галицько-Волинського літопису, який відомий у двох основних списках: Хлебніковському і Іпатіївському. Перший майже не містить дат, а у другому вони розставлені пізнішим переписувачем, тому не можуть вважатися достовірними, за окремими винятками. Проте до часів І.Шараневича не був здійснений глибокий аналіз хронологічної сітки Іпатіївського зведення, хоча ще М.Карамзін висловив думку про їх хибність². Інші історики або не критично приймали наявне у ній датування подій, або зауважували,

¹ Szaraniewicz I. O latopisach ... – S. 48-59.

² Карамзин Н.М. История государства Российского. – М., 1988. – Кн. I. – Т. III. – Примечание. – Спб. 60-61.

що воно «непевно» чи» недоладно зроблене»¹. Тільки Д.Зубрицький зробив спробу самостійно, на основі використання інших джерел, передатувати події Галицько-Волинського літопису, проте він занадто довіряв Густинському літопису².

І.Шараневич зібрав значний фактологічний порівняльний матеріал із польських, угорських, німецьких і руських джерел, на основі якого, на думку М.Грушевського, «поправив дуже добре хронологію Іпатіївського кодексу»³. Проте ставлення І.Шараневича до дат, наявних у літописі, досить обережне. Він вважав їх розставленими пізнішим редактором і визнаючи у них численні помилки (від одного до чотирьох років), все-таки намагався деякі із них пояснити переведенням дат із січневого календаря на вересневий і прагненням літописця до прагматизму, а також можливим «спізненням» поодиноких дат. Дослідник дійшов висновку, що у літописі було проставлено тільки частину дат, а інші можливо були почерпнені редактором із невідомих нам джерел.

І.Шараневич відзначив, що невідомий нам редактор розпочав розставляти роки не від 1205 року, яким розпочинається Галицько-Волинський літопис, а із 1200 – тобто останнього року Київського літопису, тому він розмістив події, що відбувалися в пізніші часи під 1201 роком. Можливо, він був обізнаний із північноруськими

¹ Погодин М. Исследование, заметки и лекции о русской истории. – М., 1848. – Т. IV. – С. 61; Соловьев С.М. История России. – М., 1959. – Кн. 1. – С. 793; Костомаров Н.И. Лекции по русской истории. – СПб., 1861. – С. 49; Бестужев-Рюмин К.Н. О составе русских летописей до конца XIV в. – С. 153.

² Зубрицький Д. История ... – Т. 3. – С. 48-120.

³ Грушевський М. Хронологія подій Галицько-волинської літописи // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Львів, 1901. – Т. XLI. – С. 4.

літописними компіляціями, у яких, зокрема, він дізнався про роки таких подій: битва на Калці (1224), похід на хана Батия (1237), облога Києва монголо-татарськими військами (1240), опираючись на які, невідомий редактор розташував здебільшого досить довільно хронологічну сітку¹.

Для виправлення дат Галицько-Волинського літопису І.Шараневич залучив великий масив джерел як давньоруських, так і іноземних. Найбільш авторитетним літописом, на основі якого літописець звіряв датування подій, був Воскресенський; також він залучав Новгородський перший, Лаврентіївський, Суздальський, іноді Густинський. Із польських латиномовних хронік найчастіше використовувалися Річники Красінських, Траски, Судивоя, Малопольські, Краківських францисканців і Великопольська хроніка. Серед інших західноєвропейських джерел слід виділити папські булли і «Записки» Платона Корпіні.

На першому етапі роботи над хронологією І.Шараневич виявив в іноземних джерелах достовірно датовані події, які паралельно згадуються в літописі. До таких слід віднести: з'їзд у Саноку (1205р.), вбивство імператора Священної римської імперії Филипа (21 III 1208 р.), смерть угорської королеви Гертруди (28 IX 1213 р.), і інші події. Ці дати стали опорними віхами для подальших досліджень².

На другому етапі І.Шараневич виявив у давньоруських літописах датування частини подій, описаних у Галицько-Волинському літописі. Як вже згадувалося вище, найбільш авторитетним він вважав Воскресенський

¹ Szaraniewicz I. Die Hipatios-Chronik ... – S. 58-64.

² Szaraniewicz I. Die Hipatios-Chronik ... – S. 70-78.

літопис. Знайдені у цьому виді джерел достовірні дати послужили дослідникові додатковими надійними опорами для реконструкції хронології Галицько-Волинського літопису.

На третьому етапі І.Шараневич, опираючись на достовірні дати і порівняльний аналіз наявних джерел, зробив спробу встановити роки, коли відбувалися недатовані події, зафіксовані у літописі. У деяких випадках він був змушений обмежитися досить приблизним відрізком часового протікання тих чи інших подій, у інших – зміг точно встановити їх дату. Здійснене науковцем порівняльно-аналітичне дослідження хронології Галицько-Волинського літопису дозволило йому зробити науково-виважене передатування більшості подій, частина із яких була прийнята наступними поколіннями істориків.

Значний внесок зробив І.Шараневич у наукове видання середньовічних документів, що стосуються історії західноукраїнських земель. Центральне місце серед них займає збірник, присвячений історії Ставропігійського братства у Львові¹. У ньому були поміщені документи, що в основному стосувалися братської церкви Успіння пресвятої Богородиці, за винятком молдавських грамот, частина з яких не має прямого відношення до цієї споруди.

Ювілейна збірка складається із кількох частин. У першій опубліковані два мандати польських королів (Степана Баторія із 1580 р. і Сигізмунда III із 1598 р.), а також чотири угоди Ставропігійського братства із малярами та будівничими. Найбільша кількість

¹ Юбилейное издание в память 300-летнего основания Львовского Ставропигийского братства. – Львів, 1886. – Т. I.

документів опублікована у другій частині – 76. Це листи молдавських господарів, їх жінок і інших високопоставлених осіб до братства із найрізноманітніших питань. До третьої групи входить різноманітна кореспонденція, що стосується багатьох питань, пов'язаних із церквою Успіння пресвятої Богородиці (збір коштів на її будівництво, пропускні грамоти для братчиків, різноманітні проблеми, пов'язані із поїздками братчиків і т.д.). У цій групі опубліковано 36 документів.

Наприкінці цього видання поміщений реєстр опублікованих документів, що прямо або опосередковано стосується історії Успенської церкви. Збірник містить іменний, географічний і предметний покажчик. Публікація кожного документа супроводжується ґрунтовним археографічним описом, у якому охарактеризовано матеріал, на якому він написаний, підвішену печатку (або печатки), почерк та чорнило.

І.Шараневич пише, що він послуговувався при виданні документів тими археографічними принципами, які використовували його колеги-археографи. Дослідник намагався якнайточніше відтворити у публікації текст рукописного оригіналу. Тільки розділові знаки розставлені ним самим згідно правил правопису. Також тверді і м'які знаки були збережені, такі, як і в оригіналі, у випадку ж їх відсутності вони проставлялися згідно правописних правил, тому у деяких випадках одні і ті ж слова мають різні закінчення¹.

Окрему статтю І.Шараневич присвятив дослідженню рукописної книги, що походила із ліквідованого австрійською владою Львівського кляштору кармеліток

¹ Юбилейное издание ... – С. XIII.

босих. Вона містила у собі приблизно сорок копій документів, здебільшого маєтково-правничого змісту. Складена була ця книжка внаслідок судового процесу, який у 1664-1680 роках вели босі кармелітки з магнатами Белзькими і Сенявськими. Дослідник детально охарактеризував найважливіші із наявних у книзі документів, процитувавши найцікавіші фрагменти із них¹.

Більшу частину монографії про Миколу Крассовського займає додаток, у якому І.Шараневич описав архів Ставропігійського братства. Особливу увагу звернув дослідник на розрахункові книги, із яких опублікував численні витяги. Він відзначає, що до 1607 року вони носять фрагментарний характер і лише від цього року ці документи збереглися у повному обсязі (за невеликими винятками). У них знаходяться надзвичайно цінні матеріали щодо різноманітних сторін життя братства². У брошурі про Юрія Еліяшевича також наявний додаток, у якому поміщений археографічний опис рахункових книг і сесійних протоколів Ставропігійського братства³.

У кількох періодичних виданнях І.Шараневич опублікував ряд документів, що здебільшого стосуються суспільно-економічного розвитку міст Галичини XIV-XVIII ст. Найбільше дослідник видав документів до історії Львова, частину із яких він виявив у архіві церкви св.П'ятниці; певну увагу приділив І.Шараневич публікації джерел з історії міста Галича⁴. Його археографічна

¹ Szaraniewicz I. Roztior rekopisminnej ksiegi: Zapisy Karmelitek bosych we Lwowie // Przewodnik naukowy i literacki. – Lwow, 1885. – S. 403-411, 495-509; 591-604.

² Шараневич І. Николай Крассовский ... – С. 10-196.

³ Його ж. Юрий Елияшевич ... – С. 24-33.

⁴ Preglad archeologiczny. – Lwow, 1882. – Z. 1. – S. 87-90; 1889. – Z. 2. – S. 118-127; Z. 3. – С. 101-114; 1888. – Z. 4. – S. 191-206; Szaraniewicz I. Указания в

діяльність сприяла залученню до наукового обігу значного масиву невідомих документів із історії України.

Значні здобутки були у І.Шараневича на ниві музеєзнавства. Він приділяв велику увагу переведенню приватного колекціонування на рейки наукового опрацювання і систематизації, зібраних пам'яток матеріальної і духовної культури. На час відкриття у 1889 році музею Львівського Ставропігійського братства у Львові діяли три приватні музейні збірки: закладу Оссолінських, Природничий і Промисловий¹. Виникнення ж музею при Ставропігії було спричинене як нагромадженням у її стінах значних духовних надбань, так і необхідністю збереження та постійного експонування археологічних предметів, виявлених під час розкопок у Галичі.

Відкриттю музейної експозиції передувало звернення Львівського Ставропігійського інституту до громадськості Галичини зі запрошенням взяти участь у бібліографічно-археологічній виставці². На заклик відгукнулася велика кількість організацій і людей, зацікавлених у збереженні і пропагуванні культурних надбань українського народу. Із найвіддаленіших куточків Галичини були привезені рукописні книги, стародруки, картини, статуетки і інші речі. Із великим успіхом виставка експонувалася у Ставропігійському інституті із

письменних источниках, а особенно в документах и актах до археологических исследований: Галич-Львов // Литературный сборник Галицко-Русской Матици. – Львів, 1885. – С. 188-215.

¹ Крутоус А. Львівські музеї і Олександр Чоловський // Львівський Історичний музей. Наукові записки. – Львів, 1997. – Вип. VI. – Ч. 1. – С. 3-6.

² Шараневич І. Воззвание Львовского Ставропігійского Института, приглашающее к участию в библиографическо-археологической Виставце. – Львів, 1888. – С. 1-3.

10 жовтня 1888 року по 28 лютого 1889 року¹. Частина її експонатів була подарована приватними власниками музеєві.

У 1890 році в фондах музею (разом із депозитами) налічувалося 313 предметів мистецтва, здебільшого церковного, 60 манускриптів, 243 стародруки, 1022 документи. Частину речей інститут набув взамін за церковні книги, які він видавав. Експозиція розташовувалася у п'яти залах Ставропігійського інституту. До найцінніших набутоків музею потрібно віднести Крестинопільський апостол XII ст. і Бучацьке євангелії XII ст.²

Одну статтю І. Шараневич присвятив епіграфіці. Він досліджував написи на фрагментах мармурових плит, що походили із нагробників Успенської церкви. При перебудові церковного помосту у 1837 році вони були розбиті за наказом пономаря В. Несторовича. І. Шараневич виявив 61 фрагмент і на деяких із них він зумів відчитати окремі слова. Паралельно дослідник опрацював значний масив джерел, у яких виявив чимало згадок про осіб, похованих у крипті і на подвір'ї Успенської церкви. Серед відчитаних більших фрагментів написів були, зокрема, уривки із надгробників Могилів і Корняктів³.

¹ Його ж. Каталог археологическо-библиографической виствки Ставропигийского Института во Львове. – Львів, 1889. – С. 1-96.

² Szaraniewicz I. Ruskie Museum Instytutu Stauropigijskiego we Lwowie. – Lwow, 1937. – S. 1-14; Його ж. Каталог археологическо- артистических предметов, церковно-словенских рукописей и старопечатных книг кириловского письма находящихся в Музее Ставропигийского Института на дни 1/13 марта 1890 г. – Львів, 1890. – С. 1-40.

³ Шараневич І. Укрухи из надгробних плит в Ставропигийской церкви Успения Пресвятой Богородици во Львове // Временник Института Ставропигийского на год 1890 – Львів, 1889. – С. 178-190.

У царині генеалогії І. Шараневич склав дві таблиці: Могилів і Корецьких. У першій – дослідник на основі опрацювання актів громадських і земських дослідив нащадків Єремії Могили до шостого коліна, подавши при кожному з них ґрунтовну біографічну довідку ¹. При роботі над родоводом князів Корецьких І. Шараневичу допомогли три генеалогічні таблиці цього роду, що походили із XVIII ст. і були виявлені дослідником у архівних збірках. Проте, незважаючи на наявні родоводи, І. Шараневич, у співавторстві з К. Відманном, перевіряв біографічні факти кожної особи у генеалогічній таблиці, що дозволило йому в'яснити численні неточності і помилки. Родовід містить шість поколінь нащадків князя Йоахима Богушевича Корецького ².

І. Шараневич досяг значних успіхів у царині спеціальних історичних дисциплін. Вивчені дослідником найрізноманітніші питання літописознавства, хронології, топоніміки, історичної географії, археології, генеалогії і інших наук дали йому змогу більш глибоко простежити за протіканням історичних процесів у Галичині і Волині. Одночасно отримані ним результати спричинилися неодноразово до перегляду пануючих раніше поглядів в історичній науці щодо розв'язання певних проблем. Дослідження І. Шараневича значною мірою не втратили своєї наукової вартості і в наші дні, тому його здобутки використовують у своїх працях сучасні історики.

¹ Szaraniewicz I. Tablica genealogiczna potomstwa zeremjasza Mohily // Przegląd archeologiczny. – Lwow, 1883. – Z. 3 – S. 137-138.

² Szaraniewicz I. Widmann K. Tablica geneologiczna Joachima Bohuszewicza Xiecia Koreckiego // Przegląd archeologiczny. – Lwow, 1888. – Z. 4 – S. 251-258.

ВИСНОВКИ

На формування світогляду Ісидора Шараневича у 40-50 рр. ХІХ ст. мали безпосередній вплив: а) сімейне виховання, навчання в тогочасних освітніх закладах – народній школі, Бережанській гімназії, Львівській духовній семінарії (а також навчання у Віденській семінарії св. Варвари) і Львівському університеті; б) процеси національного відродження, які репрезентували діяльність «Руської Трійці», Головної Руської Ради 1848/1849 рр. в Австро-Угорщині та авторитет їх лідерів.

Слід підкреслити, що в 1850-х роках вирішальний вплив на формування ідейних переконань молодого історика мало знайомство із тогочасними лідерами старорусинського табору: Д.Зубрицьким, Я.Головацьким, А.Петрушевичем та іншими.

Політичні зміни 1860-х років в Австро-Угорщині, поява на галицькому політичному олімпі народовців спричинили виразний відхід Ісидора Шараневича від ідей твердих старорусинів, «погодінської колонії». З ними у 60-80 рр. підтримуються переважно лише наукові контакти.

Наприкінці 1860–1880-их рр. Шараневич, беручи участь в різного роду політичних акціях, намагається дистанціюватись певною мірою від народовців, так і старорусинів, хоча більшою мірою симпатизує першим.

Діяльність в національно-культурних товариствах Галичини не дає можливості твердити про приналежність історика до певного політичного табору в даному випадку. Він полишає осторонь політичні проблеми, а його праця спрямована на поширення просвіти, історичних знань національної свідомості серед русинів Галичини.

У кожній релігійній акції другої половини ХІХ ст. він виступив як активний захисник греко-католицької церкви від її латинізації, як вірний Брестській церковній унії 1596 р. Маючи авторитет серед громадськості краю, він неодноразово очолював українські делегації на зустрічах з керівництвом Австрійської держави.

У 1880-1890-их рр., коли політичний рух у Галичині трансформувалася на вищий щабель свого розвитку (створення партій), Ісидор Шараневич через похилий вік, здоров'я відійшов від активної політичної роботи, а зосередився на науковій роботі та виконанні обов'язків сеньйора Ставропігійського інституту.

Основними рисами Шараневича як громадсько-політичного діяча є вірнопідданість Австро-Угорській династії Габсбургів (притаманній майже всім політикам краю цього періоду); глибока релігійність і захист від посягань на греко-католицьку церкву, любов до рідного краю.

І.Шараневич поряд з Д.Зубрицьким та А.Петрушевичем заслужено належить до тріади найвидатніших галицьких істориків ХІХ століття, наукова діяльність яких певною мірою підготувала сприятливе підґрунтя для розгортання у Львові на зламі ХІХ-ХХ століття широкомасштабних досліджень минулого України. Основні зусилля І.Шараневич зосередив на

вивченні середньовічної історії Галичини та Волині, таке територіальне окреслення його наукових зацікавлень обумовлюється як намаганням дослідника поглиблено вивчити різні етапи розвитку цих областей, що входили до складу Галицько-Волинського князівства, так і наявною у його розпорядженні джерельною базою. Проте науковець здебільшого подає перебіг історичних подій на широкому загальнодержавному тлі, що дозволяє більш рельєфніше показати розвиток цього регіону в історії України.

Вперше в українській історіографії І.Шараневич створив оригінальну версію історичного розвитку Галичини та Волині від найдавніших часів до 1453 року. Дослідник основну увагу зосередив на вивченні політичної історії, однак певну увагу приділив розвитку соціальних та економічних процесів. Історик відзначає поступальний розвиток цього регіону у княжу добу і вкрай негативне значення монголо-татарської навали, результатом якої був поступовий занепад Галицько-Волинського князівства. У польсько-литовську добу відбувається перебудова суспільно-політичних відносин у Галичині на західні зразки, поряд із усуненням місцевого населення із управлінських структур та позбавлення шляхти та боярства більшої частини земельної власності. Значний вклад вніс І.Шараневич у вивчення церковної історії, показавши становище духовенства різних історичних періодів, охарактеризувавши значення унії та її вплив на релігійне життя, а також висвітливши діяльність братств.

Свої наукові праці І.Шараневич створював на основі вивчення всіх доступних йому джерел. Спостерігається досить споживальне ставлення дослідника до літописів, яке спостерігається не тільки в механічному використанні

наявного у них фактажу, але і здебільшого оцінок подій і характеристик князів. Проте при вивченні бездержавного періоду історик піддав скрупульозному аналізу всі наявні у його розпорядженні джерела. Науковець сумлінно виявив протиріччя, що мають місце у різних джерельних матеріалах. Потрібно відзначити, що інколи Шараневич занадто довірливо ставився до використаних ним документів. Вагомим є досягнення дослідника у царині археографії, завдяки його діяльності були опубліковані десятки невідомих документів.

Із іменем Шараневича пов'язане становлення у Галичині української археології як науки, на яку раніше дивилися як на скарбошукацтво. Опанувавши тогочасну європейську методику ведення археологічних досліджень і подолавши значні організаційні труднощі, він зумів налагодити сезонні розкопки у Галичі та селах Чехи і Висоцьке. Отримані науковцем результати показали значні потенційні можливості археології для розширення джерельної бази не тільки княжого, але і дописемного періодів в історії. Виявлені архітектурні об'єкти і знайдені речі значно доповнили тогочасні знання про матеріальну культуру населення Галича і його околиць. Проведені розкопки поблизу сіл Чехи і Висоцьке дозволили відкрити невідому в науці етнокультурну спільноту і окреслити основні риси її економічного розвитку. Щоб змінити громадську думку щодо значення археології, були організовані виставки знайдених під час розкопок предметів, які мали значний резонанс.

Намагаючись розширити джерельну базу для дослідження історії Галичини та Волині, І.Шараневич значну увагу приділяв допоміжним історичним дисциплінам. Вивчивши науку проблем історичної

географії, топоніміки, хронології, літописознавства дослідник не тільки збільшив чисельність використовуваних ним фактів, але і провів велику роботу по перевірці наявних у науковому обігу джерельних матеріалів. Особливо вагомі здобутки були у І.Шараневича на ниві музеєзнавства. Відкриття у 1889 році музею Львівського Ставропігійського братства слід вважати переломним моментом для українців Галичини у переході від колекціонування старовинних предметів окремими особами до створення на науковій основі регіональних музейних збірок. Завдяки активній діяльності дослідника було не тільки зібрано, але і врятовано від можливого знищення багато цінних експонатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівні та рукописні матеріали

1.2. Центральний державний історичний архів України у Львові

1. Ф.129: Львівський Ставропигійський інститут, м. Львів. – Оп.2, спр. 115, 581, 718, 719, 1158.
2. Ф.130: Руський народний інститут «Народний дім», м. Львів. – Оп.1, спр. 86, 92, 91, 97.
3. Ф.146: Галицьке намісництво, м. Львів. – Оп. 51а, спр. 1030.
4. Ф.180: Головна Руська Рада. – Оп.1, спр.1, 8
5. Ф.201: Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів.
6. Ф.309: Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів. – Оп. 1, спр. 115, 2373.
7. Ф.348: Товариство «Просвіта», м. Львів. – Оп. 1, спр. 1775.
8. Ф.358: Шептицький Андрей-Олександр (1865–1944), митрополит греко-католицької церкви, граф. – Оп. 2, спр. 306.
9. Ф.362: Студинський Кирило Йосипович (1868–1941), акад. АН УРСР (1926), історик української мови і літератури, голова НТШ. – Оп. 1, спр. 55.
10. Ф.364: Лукань Степан – священик. – Оп. 1, спр. 138.

11. Ф.382: Романчук Юліан (1842–1932), політичний та громадський діяч. – Оп. 1, спр. 55.

12. Ф.401: Редакція журналу «Літературно-науковий вісник», м. Львів. – Оп. 1, спр. 91.

13. Ф.402: Редакція журналу «Стара Україна», м. Львів – Оп. 2. спр. 101.

14. Ф.408: Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів. – Оп. 1, спр. 755, 1190.

*1.2. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника НАН України*

15. Ф.2: Ковальський Василь Дем'янович (1826–1911) – громадський культурний діяч. – Оп. 2, № 289.

16. Ф.11: Барвінські: Олександр Григорович (1847–1926) – педагог і громадсько-політичний діяч, голова НТШ (1803–1894) – Спр. 2769, п. 166.

17. Ф.36: Головацький Якій Федорович (1814–1888) – поет і вчений, член «Руської трійці», професор української мови та літератури (1848–1867), ректор (1864) Львівського університету. – Спр. 373.

18. Ф.77: Петрушевич Антоній Степанович (1821–1913) – історик, етнограф, філолог. – Спр. 136, 137, 469, 487.

19. Ф.103: Сапега – польський граф. – Спр. 581/IV.

20. Ф.154: Партицький Омелян Осипович (1840–1895) – мовознавець, етнограф, педагог, викладач української мови у Львівській вчительській семінарії (1871–1895). – Спр. 476..

21. Ф.167: Левицькі: Іван Омелянович (1850–1913) – бібліограф, Оп. II, спр. 3400/П.100.

22. Ф.170: Шараневич Ісидор Іванович (1829–1901) – історик і археолог, професор Львівського університету. – Спр. 6, 11, 13, 18.

2. Праці І.І. Шараневича

23. Стародавній Галич // Зоря Галицкая яко альбум на год 1860. – Львов, 1860. – С. 295-335.
24. Вістка о стародавнім Львові // Львовянин. – 1860. – С. 87-94.
25. Стародавние галицкіе города. – Львів, 1861.– 45 с.
26. Князь Юрій Белзький // Вечерниці. – Львів, 1862. – № 1–25.
27. О первых князях на Острогу Острогських // Галичанин. – 1863. – Кн. 1. – Вип. 3 і 4. – С. 226-229.
28. Koscielne sprawy na Rusi za rzadow Kazimirza Wielkego // Biblioteka Ossolinskich. Rocznikowy. – Львів, 1864. – Т. 4. – С. 262-297.
29. Беллингера короткий начерк географіи в двох курсах для ужитку учеников в ц-к авсрийских низших гимназиях і низших реальних школах... на руський язык перевединий Исидором Шараневичем. – Коломия, 1865. – 112 с.
30. Rus i Podole od r. 1453 // Szkoła. – Т. 1. – С. 36-49.
31. Ormiane na Rusi i Podole // Szkoła. – Т. 2. – С. 279-286.
32. Изследование на поле отечественной географіи и истории. – Львів, 1869. – 94 с.
33. Указатель до картины земель пред и за Карпатами, начертаный з взгляду на старинну народную комуникацию. – Львів, 1869. – 23 с.
34. Іосиф Шумлянський рускій єпископ львовский от 1667 до г. 1708. – Львів, 1896. – 65 с.
35. Киев и Новгород в року 1470-1471 // Календарь народний на рокъ звичайный 1870. – Львов, 1869. – С. 6-16.

36. Rys wewnetrznych stosunkow w Galicyi Wschodniej w drugiej polowie XV w. – Львів, 1869. – 124 с.

37. Geografia ogolona i statystyka ziem dawniej Polski ulozona przez Lucijana Tatomira // Dodatek do Szkoły. – Львів. – Т. 1. – С. 71-75.

38. Згадка про «Плісненско» // Зоря. – 1870. – кн. 2. – С. 45-57.

39. Война под Подгацами р. 1667 // Зоря.–1870. – кн. 3. – С. 20-32.

40. O zrodlach sluzacych do glebszego dzie sow krajuj czystego.–Львів, 1870. – 17 с.

41. Zaczatki slowianski u stoku Karpat. – Львів, 1870. – 19 с.

42. О угорських русинах // Партицький О. Руська читанка. – Львів, 1871. – Ч. 2. – С. 254-260.

43. Косовиця в степу // Там же. – С. 273-276.

44. О татрах // Там же. – С. 315-316.

45. Св. Кирило і Мефодій // Там же. – С. 332-336.

46. Доля Галичини за часів князя Ярослава Осмомисла // Там же. – С. 339-341.

47. Битва під Галичем року 1221 // Там же. – С. 346-348.

48. Смерть і характер князя Романа // Там же. – С. 348-349.

49. Державний устрій Галицької Русі за князя Данила // Там же. – С. 349-353.

50. Початки Львова // Там же. – С. 353-358.

51. Русь галицька і татаре в XIII віку // Там же. – С. 258-260.

52. Перший поход Казимира Великого на Галицьку Русь р. 1340 // Там же. – С. 366–373.

53. Война под Подгайцами рік 1667 // Зоря. – Львов, 1870. – Кн. 3. – С. 20–32.

54. Битва під Ворсклею р. 1399 // Партицький О. Руська читанка. – Львів, 1871. – Ч. 2. – С. 373- 377.
55. Битва під Дубровном р. 1410 // Там же. – С. 377-380.
56. Битва під Копистрином // Там же. – С. 380-383.
57. Напад татар на Русь р.1450 і 1451 // Там же. – С. 384-387.
58. Военний похід на Волохов і горки последствия того походу для Галицької Русі рр.1497-1499 // Там же. – С. 387-393.
59. О причинах, котрі могут стан клімату змінити // Там же. –С. 495-502.
60. Словянські начатки у склонов Карпат // Walny zjazd członkow Towarzystwa pedagogicznego. – Lwow, 1871. – S. 90–113.
61. Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-volker. – Львів, 1871. – 141 с.
62. Die Нуратіос–Chronik als Quellen – Beitrag zur oesterreichischen Geschichte. – Львів, 1872. – 150 с.
63. Причина розниць межі календарами юліанським і григоріанським // Временник Ставропігійського інститута на 1875 г. –С. 134-139.
64. Перші члени Ставропігійського братства і діяльність їх от 1586-1609 рр. // Там же. – С. 139-145.
65. Важніші з давніх тестаментарних легацій Ставропігійського братства // Там же. – С. 146-148.
66. Прочі братства при церквах Львова в XVI і XVII ст. // Там же. – С. 148-160.
67. Географічно-історичні статті. – Львів, 1874. – 35 с.
68. О календарі і знаках календарських ... // Временник Ставропігійського інститута на 1876 г. – С. 123-144.

69. Где стоял первісний, королем руським Данилом для сина свого престолонасліника Лева, збудований Львів // Там же. – С. 144-166.

70. Которая з винця гор становлящих рубок львовской котлини от полночи, била горою Льва ... // Там же. – С. 166-172.

71. Географічні статті ... – Львів, 1875. – 52с.

72. Rzut oka na beneficyna kosciola ruskiego za czasow Rzeczypospolitej Polskiej pod wzgledem historyj, a przede wszystkim o stosunku swieckiego duchowienstwa ruskiego w Galicyi ziemli. – Львів, 1875. – 64 с.

73. Krotki opis geograficzny austriacko-wengierskiej monarchi do uzytku klas nizszych szkol srednich. – Львів, 1879. – 171 с.

74. Галицька Русь і Австрія // Газета школьная. – № 11.

75. Порядки на Русі за часів князя Льва // Там же. – № 13.

76. Занятие Галича через короля польского Казимира Великого // Там же. – № 15, 16.

77. Последний князь русский // Там же.

78. Слово на открытие торжественного обходу серебрянного весіля Их Величества // Русській сіон. – 1879. – № 9.

79. Patryarchat wschodni w obes Kosciola ruskiego i Rzeczypospolitej Polskiej. – Львів, 1879. – 170 с.

80. Галицька княгиня Острозька. – Львів, 1880. – 200 с.

81. Староруський княжий г. Галич. – Львів, 1880. – 57 с.

82. Патриарх восточный в отношении до церкви русской и республики польской // Зоря. – 1880. – № 1-9, 11.

83. Pomnik Konstancyi Danilowiczownej w Kosciele lac w Zarowie // Przegląd archeologiczny. – 1882. – С. 22-24.

84. Conventus Buscensis Dominicanorum Buscense Nolendum // Там же. – С. 87.
85. Z erekcyi cerkwi w Przemysdu // Там же.–С.89.
86. O latopisach i kronikach ruskich i rusko-litewskich XV i XVI w. a zwlaszcza o latopisie «wilikoho kniazstwa litowskocho i romojtskocho». – Краків, 1882. – 62 с.
87. С Галича // Діло. – 1883. – № 60.
88. Про розкопки в Галичі // Там же. – № 69.
89. Дальші розкопки руїн Галича // Там же. – № 103 і 107.
90. Спонини з побуту в Празі отпоручників галицьких русинів по случаю відкриття чеського театру // Там же. – № 135.
91. Tezy opisy historyczne ... grodu Halica w roku 1660, 1680, 1682. –Краків, 1883. – 236 с.
92. Plan robot archeologicznych ... w Zalikwi, w Haliczu i na Krylosie // Pezegląd archeologiczny. – 1883/– Вип. 2. – С. 3-6.
93. Zygmunt August zapewnia Romanowi // Там же. – С. 118.
94. Jan z Zmigroda Stadniski // Там же. – С. 120.
95. Jan Kazimierz zatwierdza synom popa Jakoba z Zubotyна dorywotne posiadanie dwoch lanow z wszystiemі pozytkami miedzy Lomna, a Zybotynem // Там же. – С. 123.
96. Michael Dei Gratia Rex Polonie // Там же. – С. 124.
97. Erazmus Cherbath a Fulstyn // Там же. – С. 126.
98. O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1883 // Там же. – Вип. 3. – С. 3-9.
99. Грамоти періоду Сигизмунда I (числом 5) // Там же.
100. Дальший хід розкопок в Галичі // Діло. – 1884. – № 115.

101. Указания в писанных истчниках, а особенно в документах и актах археологических исследований. – Львів, 1886. – 35 с.
102. Археологічні предмети, відкриті на місці стародавнього княжого м. Галича // Літературний збірник Галицько-Руської матиці. – 1885. – С. 216-220.
103. Речь к императору от имени антиезуитской депутации // Новый пролом. – 1885. – № 230.
104. Rozbior rekopisniennej knigi «Zapisy kermecitenek bosych w Lwowe». – Львів, 1885. – 197 с.
105. Промова по поводу 300-летнего убилия Львовской Ставропигии. – Львів, 1886. – 15 с.
106. Памятники галицко-русской старины в изображениях. – Львів, 1886. – 11 с.
107. Походи Казимира Великого на Галицьку Русь // Партицький О. Руська читанка. – Львів, 1886. – С. 171.
108. Юбилейное издание в память 300-летнего основания Львовского Ставропигийского братсва. – Львів, 1886. – XX+20 с.
109. Szaraniewicz I Rzady Wladysawa Xiecia Opolskiego na Rusi // Biblioteka Ossolinskich. Roczet nowy. – Lwow, 1864.
110. Grabhugel bei Bydlo in Galizien. – Відень, 1887. – 46 с.
111. Известие о результате исследовательских раскопок в рубежах древнекняжеского города Галича, предпринятых в 1886-1887 pp. – Львів, 1888. – 8 с.
112. Ставропигийская церковь Успения в Львове. – Львів, 1888. – 47 с.
113. Звернення Ставропігійського інституту у Львові до українського населення та духовенства прийняти

участь в бібліографічно-історичній виставці. – Львів, 1888. – 3 с.

114. Каталог археологічно-бібліографічної виставки Ставропігійського інституту у Львові. – Львів, 1888. – 96 с.

115. Die Francis kanerkerche in Halicz. – Відень, 1888. – 9 с.

116. O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w roku 1884 i 1885 // Pszeglad archeologiczny. – Вип.4. – С. 3-90.

117. Szaraniewicz I. Patryjarchat wschodni wobec kosciola ruskiego i Rzeczypospolitej polskiej z zrodel wspolczesnych. – Krakow, 1875.

118. Szaraniewicz I. Rys wewretznych stosunkow w Galicyi Wschodniej w drugiej polowie XV w. – Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1869. – 124 с.

119. Исторія Галицко-Владимирской Руси от найдавніших времен до року 1453 ... – Львовъ, 1861. – 128 с.

120. Ставропігійська церква // Временник Ставропігійського інституту на 1875 г.

121. Ставропігійская церковь Успения в Львове. – Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1868–47.

122. Старинные пути руско-угорскіи через Карпаты і русско-польскіи через Сян і Вислу. – Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1869. – 94 с.

123. Стародавній Галич. – Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1860. – 44 с.

124. Стародавній Львов. – Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1861. – 122 с.

125. Староруський княжий г. Галич. – Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1880. – 57 с.

126. Николай Красовский. – Львів, 1895. – 196 с.
127. Юрій Еліяшевич. – Львів, 1895. – 36 с.
128. Церковна унія на Русі і впливание ее на зміну
общественного положения мірского русского духовенства.
– Львів: Типографія Ставропігійського інституту, 1897. –
30 с.

3. Опубліковані матеріали

129. Археология Прикарпатья, Волыни, Закарпатья
(раннеславянский и древнерусский периоды). – К.: Наук.
думка, 1990. – 656 с.
130. Барвінський О. Спомини. – Львів, 1911. – II ч. –
420 с.
131. Дедицкий Б.А. Своежитъевые записки. – Львовъ,
1906. – Ч. 1. – 68 с.
132. Етимологічний словник літописних географічних
назв Південної Русі. – К.: Наук. думка, 1985. – 723 с.
133. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских
летописей. – М.: Наука, 1962. – Т. 2. – 412 с..
134. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835-
1849 // Збірник філологіч. секції НТШ. – Львів, 1903. – 658
с.
135. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-
1862 / Вид. Др Кирило Студинський // Збірник
філологічної секції НТШ. – Т. 8. – Львів, 1905. – 722 с.
136. Матеріали до історії культурного життя в 1795-
1857 рр. Замітки й тексти / Вид. К. Студинський. – Львів,
1920. – 648 с.
137. Отчеты общества литературного Галицко-русской
Матицы ... // Науковий збірник ... – 1865. – Вып. 1-4. –
178 с.

138. Письма къ М.П. Погдину изъ славянскихъ земель (1853-1861). Сп-б: ЧИОИДР, 1880. – Ч. 1-2. – 1220 с.
139. Сборник документов по истории нового времени. Экономическое развитие и внутренняя политика стран Европы и Америки 1870-1914. – М.: Наука, 1989. – 660 с.
140. Слово Председателя Галицко-русской Матицы, ВПр Кр. Михаила Куземского, сказанное нимъ при открытіи общего Собранія, дня 7, руск. Юлія 1864 // Науковий сборникъ ... – 1865. – Вып. 1-4. – С. XII-XIII.
141. Sprawozdanie zъ заседаній Галицко-русской матицы на дняхъ 6,7 и 8 (18, 19, 20) Липця 1865 // Слово. – 1865. – № 66.
142. Студинський К. З кореспонденції Д.Зубрицького (Роки 1840-1853 // Записки НТШ. – Львів, 1901.
143. Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-62.
144. Уставы галицко-русского литературного Общества, подъ названіемъ «Галицко-русская Матица», высокою ц.к. министерствомъ съ днемъ 18 августа 1861 года затвержденныи // Науковий сборникъ, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матицы. – 1865. – Вып. 1-4. – С. XXII.
145. Франко І. Зібрання творів в 50-ти тт. – Т. 45. – 420 с.
146. Шість листів пок. Ізидора Шараневича з рр.1862-1864рр. Позив. др. І.Франко // Записки НТШ. – 1902. – Кн. 3. – Т. XLVII. – С. 3–12.
147. Юбилейное издание в память 300-летнего основанія Львовского Ставропигійского братства. – Львів, 1886. – 117 с.

148. Katalog archeologiczno-bibliograficznej wystawy Instytutu Stauropigianskiego we Lwowe. – Lwow, 1888. – 96 с.

4. Періодичні видання

149. Preglad archeologiczny. – Lwow, 1882.
150. Вестник «Народного дома». – 1884-1900.
151. Галичанинъ. – 1861-1901.
152. Діло. – 1901.
153. Мета. – 1865-1900.
154. Новый проломъ. – 1885-1900.
155. Львовянин. – К., 1867-1900.
156. ©Слово. – 1867-1901
157. Slowo polski. – 1895-1901.

5. Монографії і статті

158. Андрусяк М. Нариси з історії галицького москвофільства. – Львів, 1935. – 79 с.
159. Аристовъ Р.Р. Исидоръ Ивановичъ Шараневичъ (к 100-летию со дня рождения) // Ваврикъ В.Р. И.И. Шараневичъ ... – Львів, 1929. – С. 3–6.
160. Аркуша О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. – Львів, 1996. – 146 с.
161. Бережанщина у спогадах емігрантів. – Тернопіль, 1993. – 286 с.
162. Бестужев-Рюмин К.Н. О составе русских летописей до конца XIV в. – М.: Наука, 1948. – 440 с.
163. Борчук С.М. Археологічні дослідження професора І. Шараневича // Придніпровський науковий вісник (м. Дніпропетровськ). – 1998. – (153). – С. 26-34.
164. Борчук С.М. Исидор Шараневич – історик галицько-володимирських земель // Придніпровський

науковий вісник (м. Дніпропетровськ). – 1998. – № 86 (153). – С. 44-54.

165. Борчук С., Гаврилів Б., Грабовецький В. Історико-краєзнавчі дослідження Ісидора Шараневича. – Коломия: «Вік», 1997. – 39 с.

166. Ваврикъ В.Р. И.И.Шараневичъ. – Львів, 1929. – 120 с.

167. Ваврик В.П. Історик Галицької Русі Ісидор Іванович Шараневичъ // Земля і воля. – 1929. – 17 лютого.

168. Верхратський І. З первих літ народовців (1861-1866) // Записки НТШ. – Львів, 1915. – Т. СХХІІ. – С. 14–48.

169. Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів. – Львів, 1996. – 320 с.

170. Гаврилів Б. Педич В. Стародавній Галич в історико-краєзнавчих дослідженнях І.Вагилевича, А.Петрушевича, І.Шараневича // Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України (матеріали міжнародної ювілейної наукової конференції). – Івано-Франківськ–Галич: Плай, 1998. – С. 4–14.

171. Головацкій Я. Три вступительніє преподаванія о русской словесности. – Львовъ, 1849. – 48 с.

172. Грабовецький В.В. Галицька земля XV століття у працях Ісидора Шараневича // Тези доповідей та повідомлень Науково-теоретичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи. – Івано-Франківськ. 1990. – С. 86–88.

173. Грушевський М. Очерки истории украинского народа. – К., 1991. – 420 с.

174. Грушевський М. Ізидор Шараневич. Некрольоґ // Записки НТШ. – 1902. – Кн. 1. – Т. XLV. – С. 16–18.

175. Грушевський М. Історія України-Руси. – К.: Наук. думка, 1991. – Т. 3. – 680 с.
176. Грушевський М. Хронологія подій Галицько-волинської літописи // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Львів, 1901. – 148 с.
177. Жуковський А. Шараневич Ісидор // Енциклопедія українознавства / Гол. ред. Кубійович В. – Т. 10. – Париж–Нью-Йорк: Молоде життя, 1984. – С. 722.
178. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. – Львів, 1992. – 244 с.
179. Зубрицький Д. История древнего Галичско-русского княжества. – Львів, 1852. – 320 с.
180. Зубрицький Д. Критико-историческая повесть временных лет червоной Руси. – М., 1845. – 128 с.
181. Денись зъ-надъ Серета [Ільницький Василь–Б,с.] Гадки надъ Шараневича історією Галицко-Володимирской Руси // Слово. – 1863. – № 85.
182. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. – К.: Наук. думка, 1996. – 540 с.
183. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. – 440 с.
184. Драгоманов М. Літературно-суспільні партії (до року 1880). – Львів, 1904. – 120 с.
185. Энциклопедический словарь / Брокгаузъ Ф.А. Ефронъ И.А. – С.-Петербург, 1903. – Т. 39. – С. 625.
186. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.: Наук. думка, 1985. – 640 с.
187. Записки НТШ. – 1902. – Кн. 1. – Т. XLX. – 148 с.
188. Карамзін Н.М. История государства Российского. – М., 1988. – Кн. 1. – Т. 1. – 639 с.
189. Кісь Я. Педич В. Професор І.Шараневич – дослідник стародавнього Галича // Галицько-Волинська

держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції / Міжнародна наукова конференція. Тези доповідей та повідомлень. Галич, 19-21 серпня 1993 р. – Львів, 1993. – С. 86–89.

190. Крутоус А. Львівські музеї і Олександр Чоловський // Львівський Історичний музей. Наукові записки. – Львів, 1997. – С. 45–48.

191. Коструба Т. Белз і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року. – Нью-Йорк-Торонто, 1989. – 231 с.

192. Котляр М.Р. Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XV століття. – К.: Наук. думка, 1968. – 420 с.

193. Котляр М. До питання про втечу візантійського імператора в Галич у 1204 р. // УІЖ. – 1966. – № 3. – С. 13–24.

194. Кравець М. І.С.Шараневич // Архіви України. – 1969. – № 4. – С. 73–76.

195. Кревецький І. Ізидор Шараневич. В століття уродин визначного історика й діяча Галицької землі // Нова зоря. – 1929. – № 19.

196. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. – К.: Наук. думка, 1984. – 425 с.

197. Крип'якевич І.П. Джерела з історії Галичини періоду феодолізму до 1772 р. // Огляд публікацій. – К., 1962. – 440 с.

198. Крип'якевич І.П. Історія Галицько-Волинського – К.: Наук. думка, 1984. – 425 с.

199. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1991. – 672 с.

200. Кудряшов В.К. Половецкая степь. – М.: Наука, 1948. – 440 с.

201. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. – Івано-Франківськ, 1993. – 320 с.
202. Левицькій В.Е. Несколько замечаний на сочинение д-ра И.Шараневича «Обзоръ бенефицій русской Церкви во времена...» // Слово. – 1876. – № 17.
203. Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина ХІХ ст.-1914) // Вісник Львівського університету. – 1997. – Вип. 32. – С. 84–90.
204. Марковъ О.А. И.И. Шараневичъ // Галичанинъ. – 1901. – № 262.
205. Мудрий М.М. Українсько-польські відносини в Галичині у 1867-1890 роках: політичний аспект.- Автореферат кандидатської дисертації. – Львів, 1997. – 21 с.
206. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70 рр. ХІХ ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, держаність. – Львів, 1997. – Вип. 3-4. – С. 76–92
207. Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. – М.: Наука, 1950. – 440 с.
208. Пастернак Я. І.Шараневич як археолог // Діло. – 1929. – № 36.
209. Петрушевич А. Критико-исторические рассуждения о надднестрянском городе Галиче и его достопамятностях // Летопись Народного Дома. – Львів, 1882. – № 18.
210. Плетнева С.А. Половцы. – М.: Наука, 1990. – 180 с..
211. Погодин М. Исследование, заметки и лекции о русской истории. – М., 1848. – 324 с.

212. Полянскій П. Д-ръ Исидоръ Шараневичъ // Новый галичанинъ. – 1889. – 1, 15 жовтня, 1, 15 листопада, 1 грудня.
213. Пташицкий С.Л. Библиографическое обозрение новейшей литературы об Юрии II, последнем князе «всех малых Руси» // Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси. – С. Пб., 1907. – С. 48–54.
214. Ржежабек И. Юрий II, последний князь всех Малых Руси. – М.: Наука, 1942. – 420 с.
215. Революции 1848-1849. – М.: Наука, 1952. – 440 с.
216. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М.: Наука, 1982. – 572 с.
217. Разумовская Л.В. Очерки по истории польских крестьян в XV-XVI веках. – М.: Наука, 1968. – 348 с.
218. Соловьев С.М. История России. – М.: Наука, 1959. 840 с.
219. Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 14–26.
220. Стефановичъ В.Д. [Льницький В.–Б.с.] Уваги надъ сочиненіемъ Шараневича: »Стародавний Львовъ» // Слово. – 1862. – № 34-36.
221. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848-1865 рр. На тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції. – Львів, 1903. – 62 с.
222. Тишинська Е. Погодін і Зубрицький // Записки НТШ. – Львів, 1912. – Т. 49. – С. 80–122.
223. Турій О.Ю. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини, 1848-1867. Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня канд. історичн. наук. – Львів, 1994. – 20 с.

224. Турій О.Ю. Початки москвофільства в Галичині // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1993. – Вип. 29. – С. 32–41.

225. Хабургаев Г.А. Этнонимия «Повести временных лет» в связи с задачами реконструкции восточнославянского этногенеза. - М.: Наука, 1979. – 347 с.

226. Химка І. «Апологія» Михайла Малиновського: до історії кризи у греко-католицькій церкві 1882р. і характеристики поглядів святоюрців // Записки НТШ. – Т. ССХХV. – Львів, 1993. – С. 126–141.

227. Шахматов А. К вопросу об образовании русских наречий и русских народностей // Журнал Министерства народного просвещения. – С. П. б., 1899. – С. 14–28.

228. Шараневич В. Исидорь Шараневич // Галичанин. – 1902. – № 48.

229. Щурат В. Речник незалежності України в 1848 о. Василь Подолинський // На досвідку нової доби. – Львів, 1913. – С. 14–28.

230. Czolowski A. O polozeniu starego Halicza // Pamietnik Drugiego zjazdu Historykow Polskich. – Lwow, 1890. – S. 18–46.

231. Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicyi (1846-1906). – Krakow, 1907. – 860 s.

232. Himka I.P. Galician Villagers and then Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century. – Edmonton. 1988. – P. XXII.

233. Himka I.-P. The Greek Catholic Church and Nation-Building in Galicia, 1772-1918 // Harvard Ukrainian Studies. – Cambridge, 1984.

234. Lam J. Uгода z panem Lawrowskim. – Lwow, 1870.
235. Magocsi P. Nationalism and National Bibliography: Іван Е. Levytskyj and Nineteenth-Century Galicia // Harvard Library Bulletin. XXVIII, 1. – Cambridge 1980.
236. Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wniosku posła Lawrowskiego ... –Lwow, 1871.
237. Stadnicki A. O kniazstwach na wsiach woloskich. – Lwow, 1853.
238. Stadnicki K. Synowie Gedymina. – Lwiw, 1853.
239. Swiezawski A. Ziemia belska. Zarus dziejow politycznych do roku 1462-Czestochowa, 1990. – S. 90-91; Ejusd. Tytulatura ruska ksiezat mazowieckich. – Czestochowa, 1994.
240. Szafarik P. Stowienskie starozythosci. – Roznan, 1842.
241. Zdrada J.Galicyjskie wybory sejmowe i parlamentarne w latach 1861-1889 // Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie.– Krakow, 1973. – S. 229-256.
242. Ziemialkowski F. Pamitnieki. – Krakow, 1904. Stadnicki A. O kniazstwach na wsiach woloskich. – Lwow, 1853. – S. 4.
243. Stadniki A. O kniarstwach ... – Lwow, 1889.
244. Zachariewicz J. Opis do jesieni 1892 roku odkrytych fundamentow i wykopalisk // Dzwign. – Lwow, 1882.
245. Грушевський М. Історія Української літератури. – К.: Наук. думка, 1993. – Т. 3. – 225 с.
246. Павлюк О. Ісидор Шараневич і його історичне діло (з нагоди 100-річчя з дня народження) // Україна. – 1929. – № 6 (35). – С. 114-120.
247. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х тт. – К.: Наук. думка, 1992. – Т. 1. – 676 с.

248. Историография истории Украинской ССР. – К.:
Наук. думка, 1986. – 368 с.

249. Котляр М.Ф. Галицько-Воолинська Русь. – К.:
Наук. думка, 1998. – Т. 5. – 365 с.

250. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70 роки ХІХ ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наук. праць. – Львів, 1997. – № 3–4. – С. 96.

251. Magocsi P. Galicia: Historical Survey and Bibliographic Guide. – Toronnro – Buffalo – London, 1985. – 300 p.

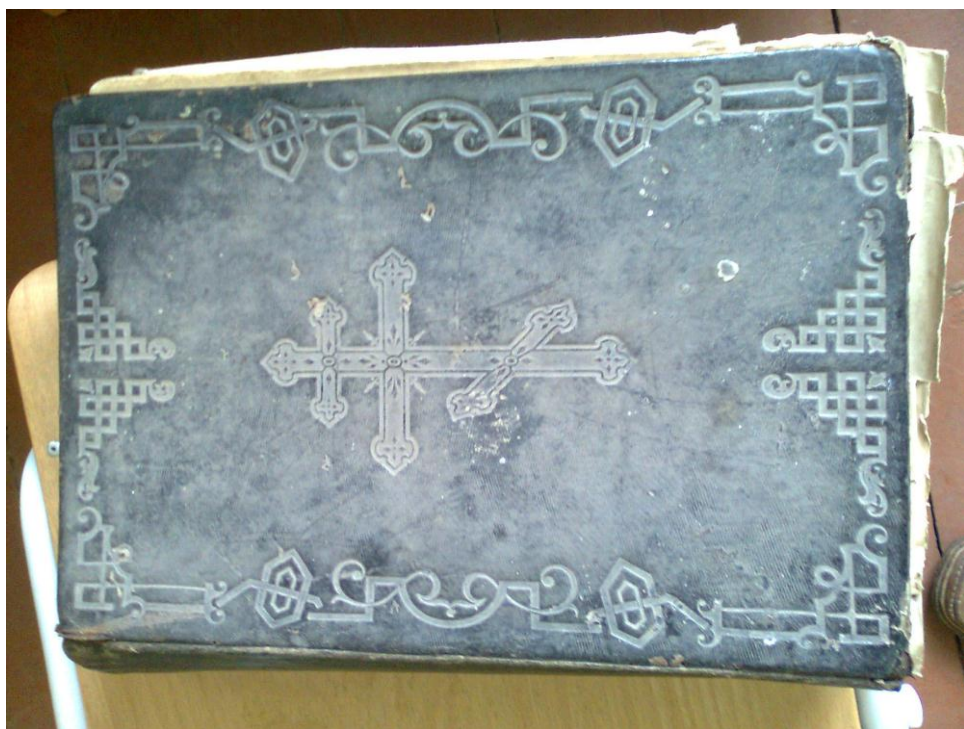
ФОТОДОДАТКИ

Портрет Ісидора Шараневича
(малюнок кінця ХХ століття)

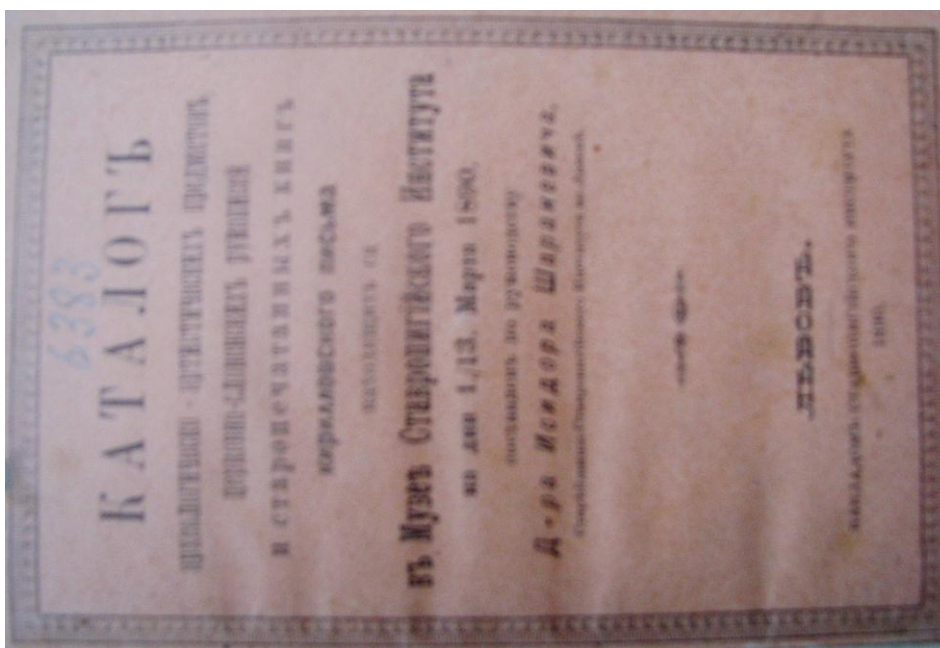

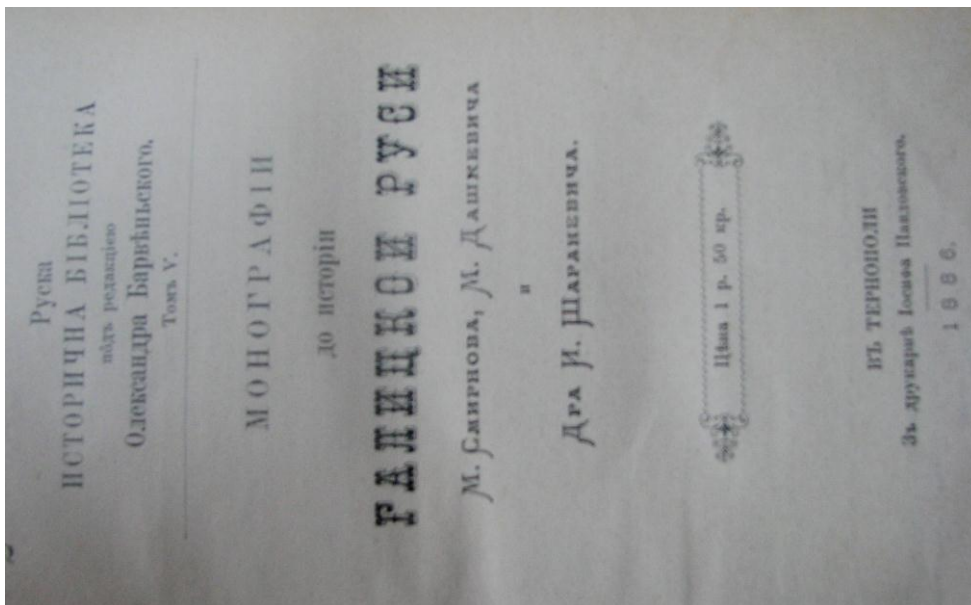
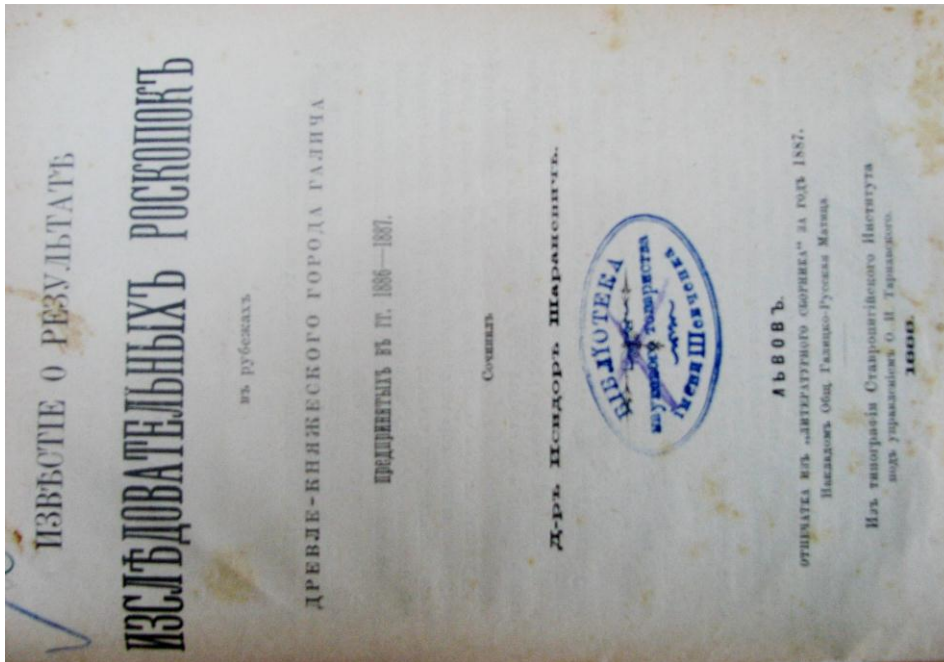
Могила батька І. Шараневича
в с. Козари Рогатинського р-ну
Івано-Франківської області

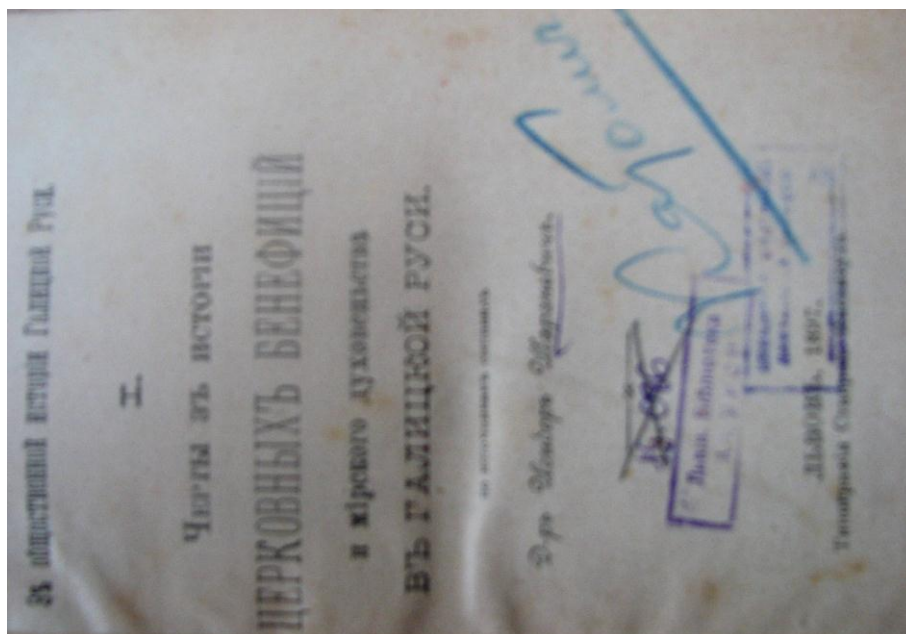
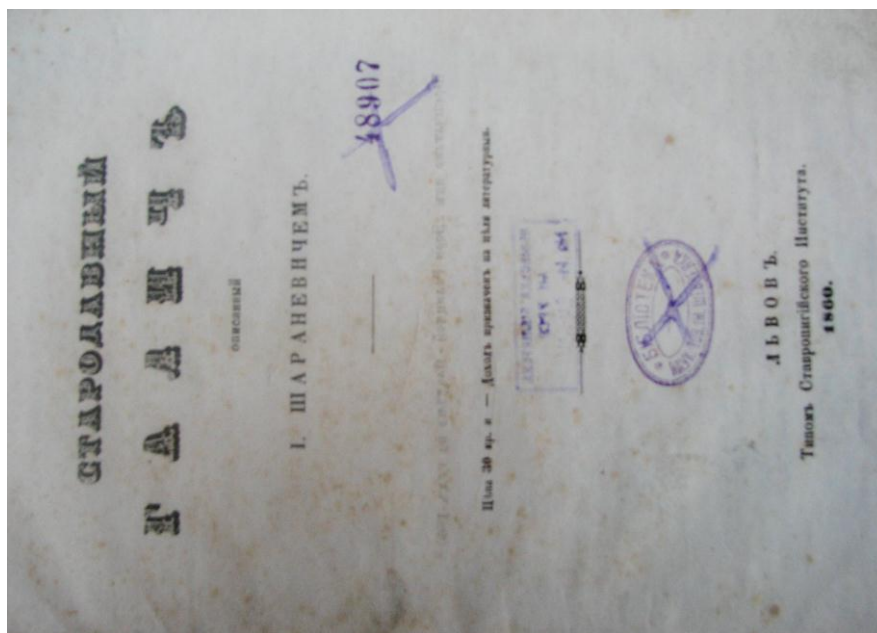

“Осьмогласник...” – подарунок
Ісидора Шараневича своєму
батькові (обкладинка)

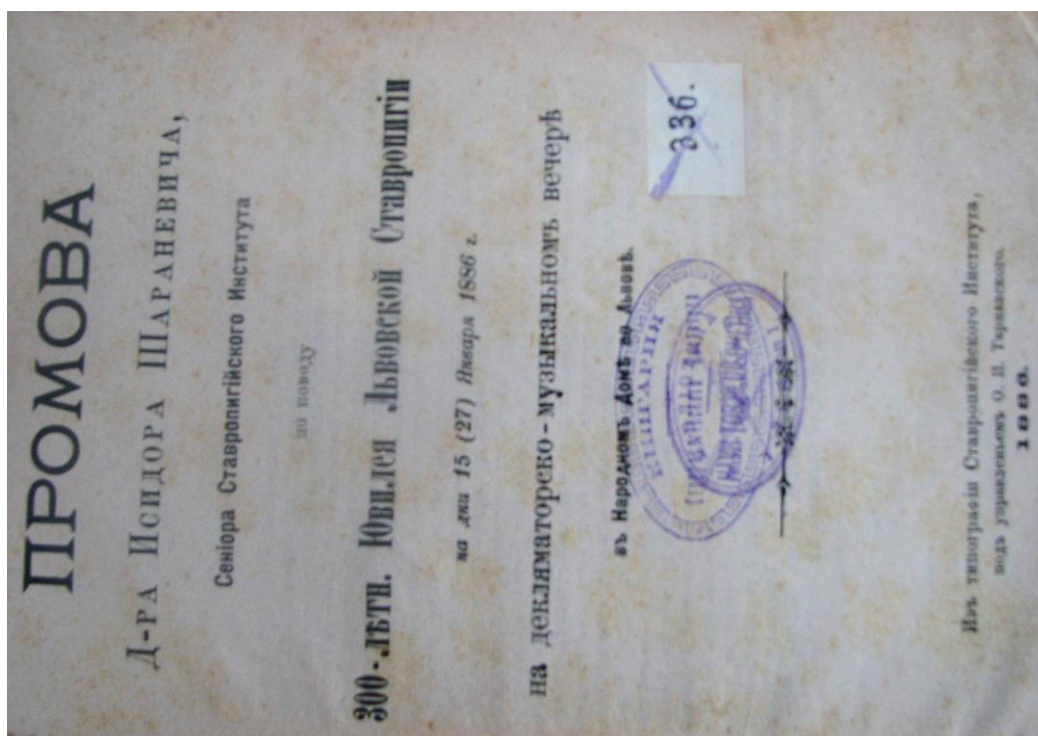
Першодруки творів Ісидора Шараневича

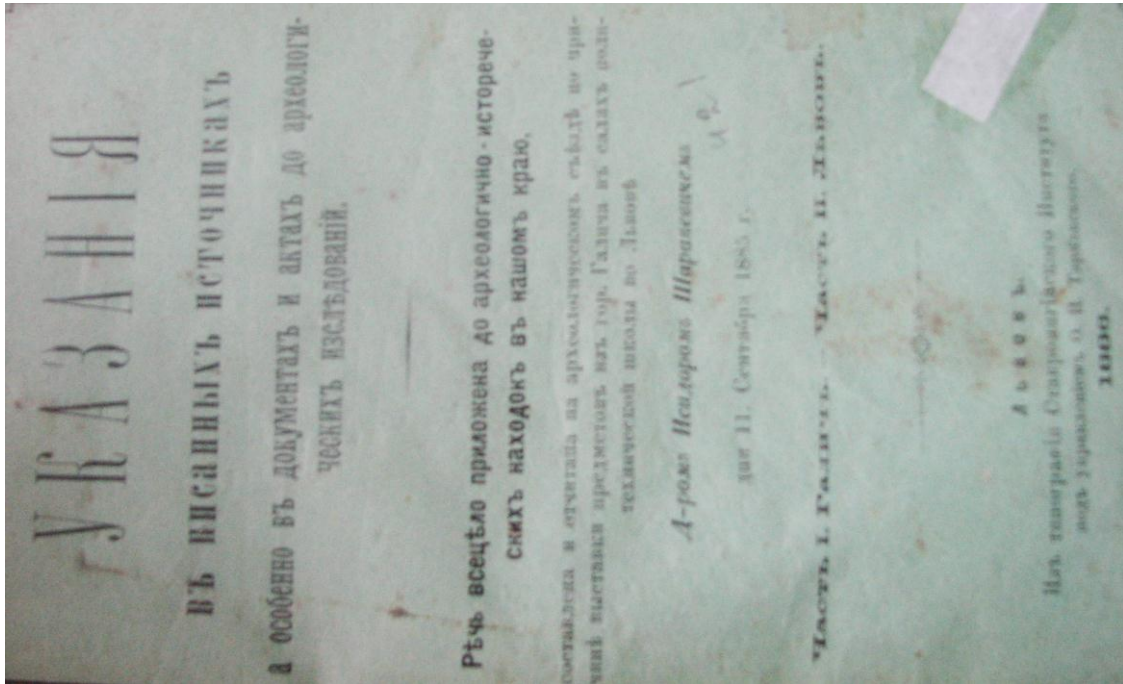

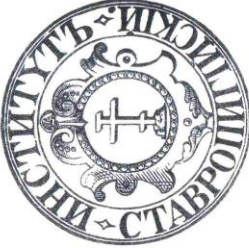

ОМОГЛАСНИКЪ
БЛАНСКИ ЖЕ

О К Р Т Ъ Ш Л А

ИЛИ
ПАРАКЛИТИКИ.

Теоріє Преподобнаго Отца нашего Іоанна Дамаскина и инокъ
вѣговѣйныхъ Огеѣхъ.

Издана
ВЪ ЛЬВОВѢ,
въ лѣто ѿ создания міра 7277, ѿ Ржѣдї же Хрѣтова дѣіе (1895),
Тупома и издавнїемъ Ставропольскаго Института.
Оуправнїемъ типографїи Іоанна Пшуря.

ОНО КНИГУ НАРЧЕНІУ
ОМОГЛАСНИКЪ
БЛАНСКИ ЖЕ

О К Р Т Ъ Ш Л А

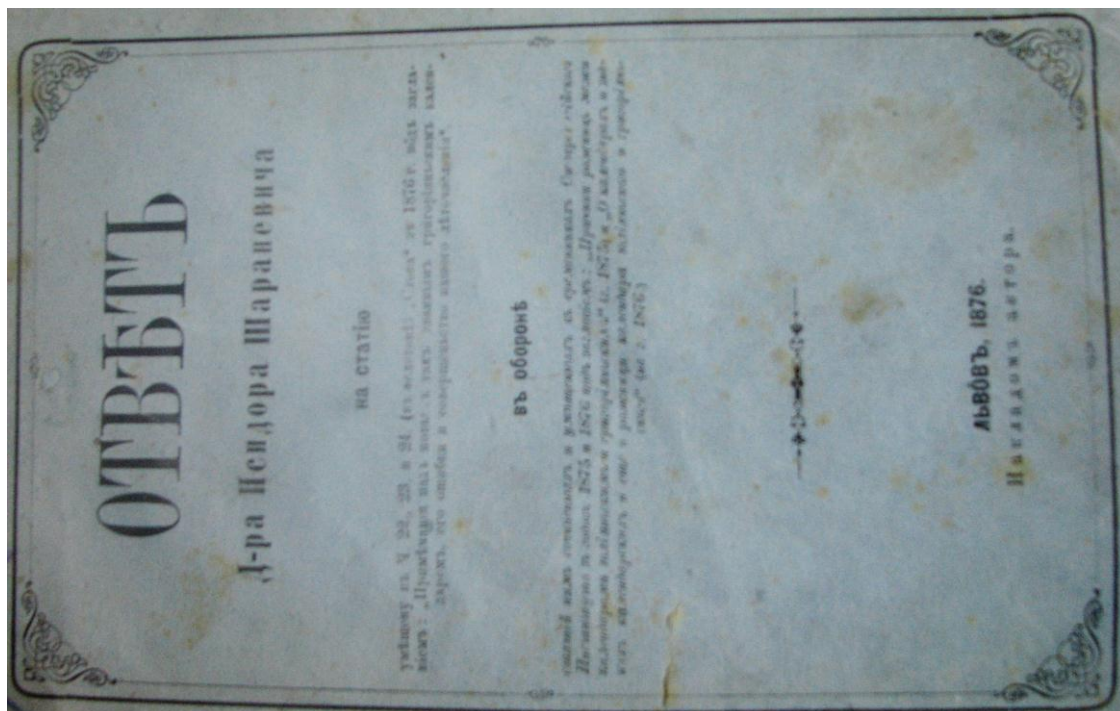
принесла въ даръ для церкви
ТИТУЛА Св. ПЯРКОВШІИ ВЪ КОЗАРЬ
ВЪ ПАМЯТЬ ЮАННА

доголѣтнаго и лютезаслужившого пароца въ Козарѣ
СВЯТЫННОГОСА Г. 1876.
СВОЕГО НЕЗАВЯННОГО Отца, снїхъ тогожъ

Исидоръ Шараневичу,

Доктора философіи, ордин. пѣва. Профессора Восточной исторїи на ц. в. университетѣ въ Львовѣ. Директора историческаго семинарія для Восточной исторїи. Ассистента члена ц. в. Издѣлїи въ Краковѣ. члена ц. в. испытательной колїи для канандитовъ на очинителей гимназіалковъ и дѣланнѣхъ очинаннѣхъ, члена ц. в. испытательной колїи историко-географическаго ота вѣннѣ. консерваторъ и центральная колїи для австрианна палатка историческаго и архисторическаго въ Вѣднѣ, гонорарный Докторъ Русской исторїи и сс. россійскаго очинизмента въ Бладаннѣ въ Киевѣ, членъ ц. в. ота Днѣпа философиескаго факультета ц. в. университетѣ Львовскаго, и отъ г. 1883 постановно до тѣлохъ Генералъ или Старишина Ставропольскаго Института въ Львовѣ.

Львова дна 21 Мая (2 Юнѣ) 1898.
ГЪ ДЕНЬ Св. КОНСТАНТИНА.

Достопочтенный Господин
Александръ Степановичъ,
Судъ не можетъ не быть, касаясь, въ духѣ,
чтобы было законнымъ въ духѣ, упоминающаго. Служба
романовского въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
содержательныя вопросы дѣлаемъ, упоминающаго въ духѣ,
въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
со стороны, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
его и братья, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
Служба въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
объ этомъ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
упомянутое и упоминающее въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
со стороны и упоминающее, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
са въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
самъ собой, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
Служба въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
може, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
такимъ образомъ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
его, и при этомъ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
тѣмъ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
романовского, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
дѣлаемъ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,
Служба въ духѣ, упоминающаго, упоминающаго, упоминающаго въ духѣ,

О Латописах і Крониках, руских
XV і XVI. віків, а зокрема «Латописе
великого князя Литовського і Землі Рускої»
(Рисписи в Державні в бібліотеці публі-
чної Академічній, а копія факсимілярна при
Князі польному проєктів і Князівського
в ст. 1887) — згадує ся в бібліотеці закладу
Одеського ун. товариства;
проєкт згадує ся в журналі «Словесні
слова історичні українські»
Навігація до нього проєкту, подіє ся
ного на згадує ся в журналі «Словесні
до видавництва руских історичних
історичні проєкти, проєкту дам його проєкт
вступна проєкт до того видавництва
ска згадує ся на селі ухаране. згадує ся
сторонних, згадує ся, ~~згадує ся~~
міжній крониками і Латописами руско-
литовськими XV і XVI. віків. Тест то згадує ся
історичній руско-литовській. На селі
вспомине, że Рус' полудніва, згадує ся
Рус, згадує ся і згадує ся, згадує ся
середині полудніва старавських, обстав,
та проєкт методичні кроників, згадує
латописів, в оповіданні і згадує
дизайн згадує ся. Та кроника методичні

Плакат-некролог

Наукове видання

Борчук С. М. Громадсько-культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича (1829–1901) / За ред. Р. Бачкура. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 211 с.

